

Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisu. Sarja A 12

Suomun suurilta saloilta

Oiva Potinkara

Kansikuva: Tuula Vuorinen.

© Metsähallitus, Vantaa 2022

Julkaistu painettuna vuonna 1993.

ISSN-L 1235-6549

ISSN (verkkajulkaisu) 1799-537X

ISBN (painettu) 952-446-043-2

ISBN (pdf) 978-952-377-040-9

Kuvailulehti

Julkaisija	Metsähallitus	Julkaisuaika	7.2.2022
Luottamuksellisuus	Julkinen	Asianumero	MH 895/2022
Suojelualuetyyppi/Suojeluohjelma	Kansallispuisto, Natura 2000 -alue		
Alueiden nimet	Patvinsuon kansallispuisto		
Natura 2000 -alueen nimi ja koodi	Patvinsuo FI0700047		
Tekijä(t)	Oiva Potinkara		
Julkaisun nimi	Suomun suurilta saloilta		

Tiivistelmä

Tämä selvitys Patvinsuon kansallispuiston menneisyydestä perustuu pääosin alueen asukkaiden muistitietoon.

Patvinsuon alue on vanhaa erämaata. Metsähallituksen perustamisen jälkeen vuonna 1859 alueen torpat verotettiin kruununmetsätorppina. Suomu eli Kaunisniemi, Rauvunvaara ja Kelovaara määrättiin metsänvartijatiloiksi. Lisäksi puiston aluetta hyödynsivät lähitalojen asukkaat, joista maineikkaimpia lienee Lutin Tasavallan väki.

Asukkaat hyödynsivät Patvinsuon kansallispuiston aluetta monipuolisesti: siellä kalastettiin, metsästettiin ja kaskettiin. Karja kulki metsälaitumella ja sille niitettiin rehua suoniityiltä. Tervanpoltto jatkui 1950-luvulle. Erämaa suojaasi myös luonnonantimien laitonta käyttöä: salametsästystä ja viinanpolttoa. Komeat karsikkopuut ovat muistomerkkeinä menneestä.

Alueen metsätalous tehostui toisen maailmansodan jälkeen, jolloin puutavarahakkuut olivat laajimmillaan. Kansallispuiston alueella oli yhteensä jopa 10 kämpppää. Näistä suurin osa oli pienkämppejä. Puutavara uitettiin eteenpäin. Metsänparannustöissä oli myös Kronstadin pakolaisia. Riistanhoidolla pyrittiin palauttamaan alueen majava- ja hanhikannat.

Patvinsuon kansallispuisto perustettiin vuonna 1982 suojelemaan pohjoiskarjalaista suoluontoa. Patvinsuon kansallispuisto on Ympäristön yhdenntetyn seurannan tutkimusalue ja Unescon biosfäärialue.

Avainsanat	Patvinsuon kansallispuisto, maankäyttö, metsätalous, historia, metsänvartijatilat
Sarjan nimi ja numero	Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A 12
ISSN-L	1235-6549
ISSN (verkkojulkaisu)	1799-537X
ISBN (painettu)	952-446-043-2
ISBN (pdf)	978-952-377-040-9
Sivumäärä	130 s.
Kieli	Suomi
Kustantaja	Metsähallitus, Luontopalvelut

Presentationsblad

Utgivare	Forststyrelsen	Utgivningsdatum	7.2.2022
Sekretessgrad	Offentlig	Diarienummer	MH 895/2022
Typ av skyddsområde/skyddsprogram	nationalpark, Natura 2000-område		
Områdets namn	Patvinsuo nationalpark		
Natura 2000-områdets namn och kod	Patvinsuo FI0700047		
Författare	Oiva Potinkara		
Publikation	Suomu vildmark – en utredning över Patvinsuo-områdets historia och markanvändning		

Sammandrag

Patvinsuo-området i norra Karelen är ett av de största och mest enhetliga vildmarksområdena som finns kvar i den södra delen av Finland. De centrala delarna av vildmarksområdet garanteras ett bestående skydd tack vare Patvinsuo nationalpark, som inrättades 1982. Parken grundades huvudsakligen för att skydda myrnatur karakteristisk för norra Karelen. I dag hör nationalparken till programmet för Integrerad miljöövervakning och området har även upptagits på listan över Unescos biosfärområden.

Denna utredning över nationalparkområdets historia och markanvändning baserar sig huvudsakligen på uppgifter erhållna av invånare bosatta i Patvinsuo-området.

Efter att Forststyrelsen grundats 1859 beskattades området torp som kronoskogstorp. Suomu, d.v.s. Kautisniemi, Rauvunvaara och Kelovaara gårdar, blev i samband med detta skogsvaktargårdar. Förutom dessa gårdar utnyttjade även närbelägna gårdar den nuvarande nationalparkens skogar, sjöar och myrar.

Patvinsuo-området utnyttjades på ett mångsidigt sätt: fiske, jakt och svedjebruk var viktiga näringsgrenar. Boskapen gick på bete i skogarna och från myrarna fick man vinterfoder för djuren. Tjärbränning bedrevs ända fram till 1950-talet. I vildmarken ägnade man sig också åt tjuvjakt och brännvinsbränning.

Skogsbruket i området effektiviserades strax efter andra världskriget. Under denna tidsperiod företogs de hittills mest omfattande avverkningarna i området. Inom den nuvarande nationalparkens gränser fanns som mest 10 skogshuggarstugor, varav de flesta var av minder modell. Virket transporterades vidare från Suomuområdet genom flottning. I skogsarbetena deltog också flyktingar från Kronstadt.

Nyckelord Patvinsuo nationalpark, markanvändning, skogsbruk, historia, skogsvaktargård

Seriens namn och nummer	Forststyrelsens naturskyddspublikationer. Serie A 12
ISSN-L	1235-6549
ISSN (online)	1799-537X
ISBN (häftad)	952-446-043-2
ISBN (pdf)	978-952-377-040-9
Sidantal	130 s.
Språk	Finska
Förlag	Forststyrelsen, Naturtjänster

Sisällys

1 Lukijalle.....	9
2 Johdanto	11
3 Varhaishistoriaa	13
3.1 Peuran perässä	13
3.2 Erämaa	14
4 Metsähallitus.....	15
4.1 Metsähallitus perustetaan	15
4.2 Metsänvartijalaitos	16
4.3 Aluemetsänhoitajia	18
4.3.1 Alueherran kirjeenvaihdosta	19
4.3.2 Niittyppykit.....	21
4.4 Lieksan hoitoalue.....	22
5 Patvinsuon asukkaat	23
5.1 Kontiovaaraan kylän takamaa.....	23
5.2 Metsänvartijatilat	25
5.2.1 Suomi	25
5.2.2 Rauvunvaara.....	30
5.2.3 Kelovaara	31
5.2.4 Puiston ulkopuoliset metsänvartijatilat.....	31
5.2.5 Renkien rötöstelyä	32
5.3 Kruununmetsätorpat	33
5.3.1 Rauvunvaaran torpat.....	34
5.3.2 Kelovaaran ja Sarvivaaran torpat.....	35
5.4 Koitereen rannan talot.....	37
5.5 Lutin tasavalta	37
5.5.1 Lutin Tiina	38
5.5.2 Laaki ja vainaa.....	39
6 Metsän ja veden antimet	41
6.1 Kaskiviljelys	41
6.1.1 Lakhon tarina.....	44
6.2 Suoniityt.....	44
6.2.1 Arentikontrahteja	45
6.2.2 Nälämäjoen niittysauna	46
6.2.3 Jäkälä ja muu heinän korvike	48
6.3 Metsälaitumet.....	48
6.4 Pettua ja pihkaa.....	49
6.5 Tuohikulttuuria	50
6.6 Malmilautoilla Koitereella.....	52
6.7 Tervanpolttoa.....	54
6.8 Metsästys.....	56

6.9 Kalastusta.....	58
6.9.1 Kuikkaniemen kalasauna	59
6.9.2 Suomunjärven kalamökit.....	60
6.10 Karsikkopuita ja konttipetäjiä	62
7 Metsätalous.....	66
7.1 Puutavaran hakkuut.....	66
7.1.1 Ensimmäiset savotat.....	66
7.1.2 Maailmansotien välinen aika.....	67
7.1.3 Sota-ajan sysimiilut.....	68
7.1.4 Jälleenrakennuksen aikaa	70
7.1.5 Maksimansaaren savotat	71
7.2 Metsätyömaiden huolto.....	71
7.2.1 Pienkämpien aikakausi	71
7.2.2 Yhtiöiden kämpät	74
7.2.3 Suurkämpien aikaa.....	76
7.2.4 Kämpäemännät	76
7.3 Hakkuumenetelmät	78
7.3.1 Justeeri vai pokasaha	79
7.3.2 Moottorisahat saapuvat.....	80
7.4 Puutavaran kuljetus	81
7.4.1 Uitto.....	82
7.4.2 Uittoväylien kunnostusta.....	83
7.4.3 Maakuljetus	85
7.5 Metsänhoitotöitä	86
7.5.1 Metsien uudistamista.....	86
7.5.2 Metsäojitukset	87
7.6 Meripoikia Suomussa.....	88
7.7 Riistanhoitoa.....	89
7.7.1 Majavan lähtö ja paluu	90
7.7.2 Piisamin istutusta.....	91
7.7.3 Hanhenkasvatusta Patvinsuolla	92
8 Erämaan arkipäivää	94
8.1 Kesäisiä metsäpaloja	94
8.2 Tulipaloja ja muita turmia.....	95
8.2.1 Kelovaaran tulipalo	95
8.2.2 Siltakämpän palo	97
8.2.3 Erämaan murhenäytelmiä	97
8.3 Rahvaan salaisia askareita	99
8.3.1 Hirvenmetsästystä Patvinsuolla	99
8.3.2 Korven kyynel ja muuta ilonpitoa	100
8.4 Partisaaneja Patvinsuolla	102
8.5 Rajakenraalin maja	104
8.6 Legenda jo eläessään.....	106
8.7 Koitere, Karjalan meri.....	107

9 Metsätaloudesta luonnonsuojeluun	109
9.1 Kansallispuisto perustetaan	109
9.2 Puiston rakentamista	109
9.3 Patvinsuo tutkimuskohteena	111
9.3.1 Ympäristön yhdennetyn seurannan tutkimusalue	111
9.3.2 Biosfäärialue	112
10 Loppusanat	113
Lähteet	115
Arkistolähteet	115
Haastattelut	115
Kirjallisuus	116
Painetut lähteet	117
Hakemisto	118
Vanhoja mittoja ja painoja	130

1 Lukijalle

Satasaarisen Koitereen pohjoisrannalla, Lieksan ja Ilomantsin rajamailla sijaitsee Patvinsuon kansallispuisto. Tämän Etelä-Suomen suurimman puiston alue on nykyisin asumaton seutu, se on aukeiden nevojen, ikimetsien ja hiekkarantaisen Suomunjärven hallitsemaa erämaata.

Vuosisatojen saatossa on siellä kuitenkin ollut monenlaista toimintaa, onpa siellä ollut jonkin verran pysyväisluontoista asutustakin. Noista menneistä ajoista on tarkoitukseni jotakin kertoa. Olen koonnut tietoni monista eri lähteistä: historian teoksista, arkistoista, lehtikirjoituksista sekä ennen kaikkea alueella tai sen lähetyvillä eläneitä tai työskennelleitä henkilöitä haastatteleamalla. Varsin moni näistä kertojista on nyt poistunut keskuudestamme, joten heidän muistelonsa tulivat talteen viime hetkillä.

Olen näiden tietolähteiden ääressä saanut seurata kirves- ja pokasahakauden sekä myöhemmän moottoroidun ajan savottapuuhia. Valvoimme yhdessä pöllien juoksua keväisellä metsäpurolla ja hinasimme keluveneellä lauttaa yli aaltoilevan Suomunjärven. Olen saanut olla mukana sytyttämässä sysimiilua ja sammuttamassa roihuavaa metsäpaloa sekä pakenemassa palavasta metsäkämpästä rikutun ikkunan kautta lumihankeen. Olen kuullut tarinoita erämaan murhenäytelmistä: järveen hukkumisia, vahingonlaukauksia, työtapaturmia.

Olen ollut suoheinän teossa Patvinsuolla, syysnuotalla Suomunjärvellä sekä malmin nostossa Koitereella. Sivusta olen saanut seurata majavanistutuksia Nälämänpurolla ja hanhenviljelyä metsälammella. Olen piileskellyt käpykaartilaisena Koitereen saarella ja pelännyt suurta partisaaniosastoa Lahnasuon tienoilla.

Sain seurata myös saloseudun asukkaiden salavihkaisia puuhia. Virittelimme ansalankoja metsälinnuille, metsästimme omalla luvalla pitkäkoipisia hirviä ja lisäilimme palikoita pontikkapannun alle! Erämaan ankarissa olosuhteissa saattoivat joskus hämärtyä laillisen ja laittoman puuhailun rajat.

Olen tutkinut vanhojen paikannimien syntyhistoriaa sekä ensimmäisten asukkaiden saapumista näiden kalaisien vesien laitamille. Historiaa olen löytänyt myös eräiden ikihonkien kylkiin kai-verretuista merkinnöistä, joita on tehty viime vuosisadan alusta lähtien.

Entäpä kertomukset tarunomaisista henkilöistä. Millaisia olivat Alapihan Ukko, Sarvivaaran Aatu, Lois-Heikki tai Karpitsan Antti? Unohtamatta Tiinon Tiinaa, tuota legendaarisen Lutin Tasavallan itseoikeutettua johtajataria.

Tahdon tässä kiittää kaikkia niitä, jotka ovat minua auttaneet selvittämään Patvinsuon menneitä tapahtumia. Kaikki he ovat olleet valmiita auttamaan, vieläpä luovuttamaan vanhoja valokuvia käyttööni.

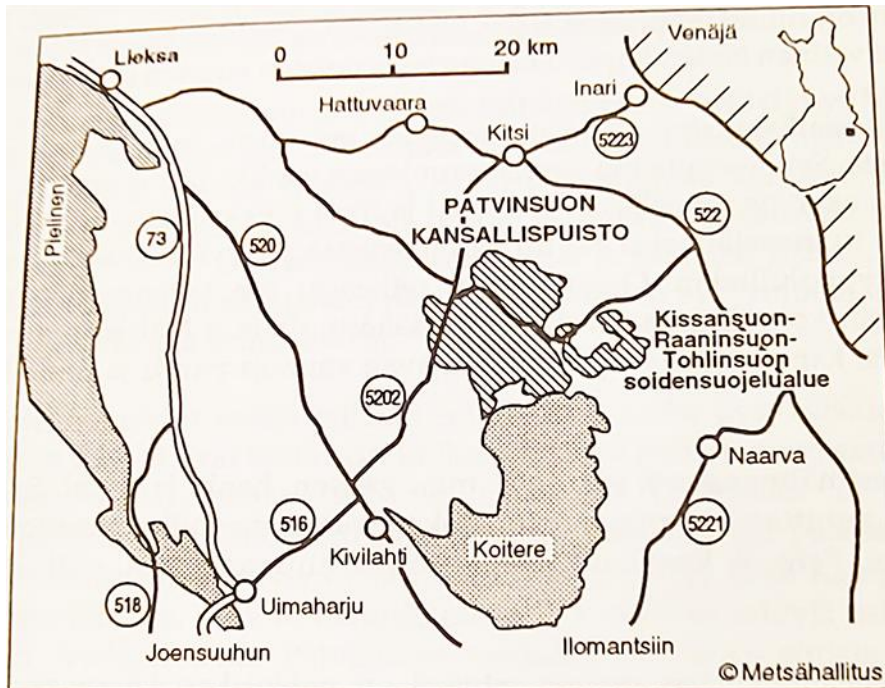
Erityisen kiitoksen haluan osoittaa Turusen metsänvartijasuvun jäsenille. Heiltä olen saanut ensikäden tietoja puiston keskeisimmän paikan, Suomen tapahtumista. Kiitän myös ylitarkastaja Anu Vauramoa hänen antamastaan ohjauksesta ja innostavasta tuesta.

Vaikka olenkin historian kirjoittajana kokematon ja tehnyt pääosan tästä työstäni vapaa-
koinani, olen yrittänyt parhaani täyttääkseni minulle uskotun tehtävän niin hyvin kuin osaan.
Ennen kaikkea olen yrittänyt saada kirjasesta helppolukuisen.

Lieksassa 12 p:nä tammikuuta 1993 Oiva Potinkara

2 Johdanto

Patvinsuon kansallispuisto perustettiin vuoden 1982 alussa. Sen pinta-alaksi tuli kaikkiaan 9 992 hehtaaria, josta vesipinta-alaa on 896 hehtaaria. Se on kokonaisuudessaan Metsähallituksen hallinnassa. Kansallispuisto on kansainvälisestikin varsin merkittävä pohjoiskarjalaisen suoluonnon suojelualue, mutta siellä on myös melkoisesti vanhoja metsiä. Luonnonkaunis Suomunjärvi ja monet pikkujärvet, lammet ja purot antavat oman lisänsä tälle alueelle.

Kuva 1. Patvinsuon sijainti.

Patvinsuon kansallispuiston sijainti eteläisten keitaiden ja pohjoisten aapojen vaihtumisvyöhykkeellä antaa leimansa alueen soille. Niistä löytyy tyypillisiä keidassoita ja selväpiirteisiä aapasointa sekä näiden välimuotoja. Sadeveden varassa elävillä keidassoilla menestyvät mm. tupasvilla, lakka ja karpalo, jotka tyytyvät niukkoihin ravinteisiin. Alueen keidassuot ovat pääosin kermikeitaita. Näillä on kapeita mätäspintoja eli kermejä, joita pitkin voi kulkea upottavien silmäkkeiden välissä suon yli. Aapasuot saavat keväällä ravinteita niitä ympäröiviltä kangasmailta valuvien vesien mukana. Niillä kasvaa keidassoiden lajeja vaateliaampia kasveja, kuten isosaraa ja tupasluikkaa. Nevojen märät keskiosat ovat rimpineva-aapoja ja kuivemmat reunaosat kalvakkanevaa. Keitaan ja aapasuon välimuotoa löytyy vaikkapa Lahnasuon pohjoisosasta. Vaarojen rinteillä on myös pienehköjä rинnesoita.

Myös Patvinsuon kansallispuiston metsät sijaitsevat metsäkasvillisuuden vaihtumisvyöhykkeellä. Täältä löytyy sekä Etelä-Suomen että Pohjanmaan–Kainuun metsätyyppejä. Kuivahkot kankaat ovat vallitsevia. Puistossa on vanhoja aarniometsiä noin 700 hehtaaria. Laajimmat metsäpaloistakin pari kertaa kärsineet männiköt ovat Hietavaaralla. Tuoreita kuusikkoisia kankaita löytyy Autiovaarasta ja Säästö-Maksimasta. Osa puiston metsistä on nuoria, joukossa on riukumetsiäkin.

Kansallispuiston vedet ovat puhtaita. Yli 600 hehtaarin suuruinen hiekkarantainen Suomunjärvi on rantaviivaltaan hyvin mutkainen. Myös sen pohja on epätasainen; paikoin on syvyyttä jopa 27 metriä, mutta toisaalta keskellä ulappaa saattaa olla hiekkaisia matalikkoja. Järvi on tunnettu kalaisaksi, varsinkin sen joulukuussa kuteva muikku on kuulua. Myös Hietajärvi on hiekkapohjainen ja kirkasvetinen. Sen sijaan Nälämänjärvi on tummavetinen ja sieltä löytyy myös jyrkkiä kalliorantoja. Mutkainen ja tummavetinen Nälämänpuro kiemurtelee puiston suurten soiden keskellä.

Patvinsuon kansallispuiston eläimistö on hyvin erämaista, mikä johtuu sen syrjäisestä sijainnista. Sen nevoilta saa vankka hirvikanta kesäisin ruokansa. Myös metsäpeura liikkuu ajoittain alueella. Ahma, susi ja ilves poikkeavat säännöllisesti puistossa. Puiston tunnuseläimeksi valittu karhu asustaa pysyvästi alueella, sen jälkiä ja jätöksiä löytyy poluiltakin. Ovatpa useat retkeilijät tavanneetkin sen maastossa. Pohjois-Karjalan voimakas majavakanta on saanut alkunsa Nälämänpuroon istutetuista kahdesta kanadanmajavaparista. Majavien vanhoja patoja ja pesiä löytyy kaikista puroista.

Patvinsuon pesimälinnustoon kuuluvat mm. laulujoutsen, metsähanhi ja kurki. Syksyisin voitavata myös muuttavia hanhiparvia ruokailemassa nevoilla muuttomatkoillaan Pohjolan soilta. Peto- ja kanalintuja on seudulla runsaasti, mm. sääksipareja pesii siellä useita.

Patvinsuon kansallispuiston tärkein tehtävä on pohjoiskarjalaisen suo- ja metsäluonnon säilyttäminen mahdollisimman alkuperäisenä. Puisto on valittu myös monien sekä kansallisten että kansainvälisten tutkimusten koekentäksi. Näiden perustehtäviensä ohella se soveltuu luonto-opetukseen ja kohtuullisessa määrin myös retkeilykäyttöön.

Omaehtoista luontoretkeilyä puistossa palvelevat pitkostettu polkuverkosto sekä telttailu- ja levähdyspaikat. Lintutorni, luontopolut sekä näyttelytila kesäoppaineen auttavat osaltaan puistosta kiinnostunutta. Kansallispuisto ei saa olla mikään turistirysä, mutta kaikki luonnosta kiinnostuneet ovat tervetulleita siihen tutustumaan. Valistusta ja lisätietoa puiston tapahtumista antanee myös tämä alueen menneisyydestä kertova kirjanen.

3 Varhaishistoriaa

3.1 Peuran perässä

Patvinsuon tienoita, kuten koko Pohjois-Karjalaakin peittävän mannerjään reuna oli noin 12 000 vuotta sitten pitkään linjalla Jaamankangas–Uimaharju–Suomunjärvi. Tämä reunamuodostuma liittyy toisen Salpausselän syntyvaiheisiin. Jään suuri paino hioi tuolloin kalliit sileiksi ja jäätikön ja jäätikköjokien kasaustoiminta vaikutti Suomunjärven hietikkorantojen syntyneeseen merkittävästi.

Pari tuhatta vuotta myöhemmin oli sulavan jäätikön reuna vetäytynyt muinais-Koitereen pohjoispuolelle. Koitereen vesipinta oli tällöin 165 metriä merenpinnan yläpuolella. Se oli siten runsaat 20 metriä nykyistä vesipintaa korkeammalla. Järven vesi oli turkoosin sinervää ja siinä oli paljon saviainesta. Viisisataa vuotta myöhemmin oli Suomunjärvi jo irtaantunut Koitereesta ja sulavien jäälohkareiden kohdille muodostui hiljalleen suppakuoppia. Kasvillisuuden syntyminen alueelle alkoi houkutella sinne myös eläimiä ja ihmisiä.

Patvinsuon tienoot olivat varsin pitkään erämaisia ja vailla pysyväisluontoista asutusta. Tilapäiset kävijät ovat tietävästi kulkeneet siellä historiamme aamuhämärästä alkaen. Alueen eteläreunassa päilyvän Koitereen rantamilta on kivikauden asutuksesta kertovia jäänteitä. Vain puolentoista peninkulman päässä Patvinsuon eteläreunasta olevan Syväysjoen rantatörmistä on löydetty sekä kampa-, kuoppa- että asbestikeramiikkaa, samoin kivistä, piistä ja kvartsista tehtyjä esineitä tai niiden sirpaleita. Vieläpä aivan Patvinsuon nurkalta, Lutinjoen suusta on löytynyt kvartsi-iskoksia ja muita kivikautisen asutuksen jäänteitä. On varsin todennäköistä, että näiden esineiden käyttäjät ovat retkeilleet myös Patvinsuon alueella, meloen järvillä yksipuuisilla alkeellisilla ruuhillaan.

Pronssi- tai rautakauden esineitä ei seudulta ole sanottavasti löytynyt, mutta on ilmeistä, että täällä on ollut tuolloinkin asukkaita. He olivat mitä todennäköisimmin lappalaisia, jotka asustelivat tärkeimmän saaliseläimensä villipeuran kulkureittien varsilla. Keväällä lähtivät suuret peuratokat kaukaa Kuolan niemimaalta ja Vienanmeren rantamilta vaeltamaan kohti etelää, aina Laatokalle saakka. Ne hakeutuivat näiden seutujen laajoille suoalueille parempien ravinto- ja vasomismahdollisuuksien sekä vähäisemmän syöpäläismäärän toivossa. Syksyisin vaellus tapahtui jälleen pohjoiseen, koska siellä oli ohuemman lumikerroksen alta helpompi kaivella talvista jäkälää ravinnoksi.

Perinteellisten vaellusreittien varrella asustaneet saamelaiset metsästelivät peuraa ravinnokseen, jättäen samalla seudulla oleskelunsa merkiksi lapinkiukaita ja raunioita. Niitä löytyy tietävästi mm. Koitereen rannalla olevalta Kuoralahden kankaalta. Myös monet lapin-, kota-, petra- ja poro-alkuiset nimet, samoin varsinaiset lapinkielestä alkunsa saaneet nimet kertovat heistä. Esimerkiksi Kuoralahdi ja Kuorajärvi ovat peräisin saamenkielen sanasta guorra eli ääri tai laita. Samoin Nälämänjoki ja -järvi ovat saaneet alkunsa sanasta njalbme tai nälmi, jotka tarkoittavat suuta. Myös Suomunjärven oivan Lapinsaaren nimi saattaa hyvinkin kertoa seudun aikaisemmista asukkaista.

Keskiajan lopussa karkoittivat uudet Savosta ja Karjalasta saapuneet uudisasukkaat saamenkansan pohjoiseen. Heidän lähtönsä vaikutti varmasti myös uusien tulokkaiden harjoittama kaskenpoltto ja ryöstömetsästys, mikä hävitti lappalaisten elinmahdollisuudet. Hangasaitojen, peurakuoppien ja ajometsästyksen avulla saatiin villipeura vähenemään, kunnes se viime vuosisadan lopussa oli melkein puuttunut metsästä. Vasta aivan viime vuosikymmenillä se on saatu rauhoitustoimien ansiosta pieninä ryhminä palailemaan myös kansallispuiston alueelle.

3.2 Erämaa

Patvinsuon tienoon asumattomat erämaat ovat vuosisatojen ajan kuuluneet lähipitäjien eränautinta-alueisiin. Vaikka seutu kuuluikin hallinnollisesti 1600-luvun puoliväliin saakka Ilo-mantsin pogoostaan, se ei estänyt Pielisjärven asukkaita valtaamasta erä-, kaski- ja niittyalueita nimiinsä. Tosin näistä omistuksista käytiin ajoittain kovaakin kiistaa ja käräjöintiä. Erä- ja kaskinautinnan muistoksi ovat suurimmat Patvinsuon saarekkeet saaneet nykyiset nimensä. Niitä ovat antaneet Ilo-mantsin Tsurkinit ja Maksimaiset, samoin Pielisjärven Suihkot, Olkkoset ja Hulkkoset.

Kuka ja milloin on sitten antanut nimen itse Patvinsuolle, onkin jo vaikeampaa selvittää. Sana patvi, patvia tarkoittaa lihavaa ja kasvuisaa. Toisaalta puhutaan myös patvikelosta, jolla tarkoitetaan hopeanharmaata ja mukurapintaista kelojuuta. Seudun karuuden huomioiden tuntuisikin tämä jälkimmäinen määritelmä olleen nimenantajan mielessä hänen suolakeutta muinoin ristiessään.

Patvinsuon varhaisessa hyödyntämisessä on varsinaisella keräilytaloudella ollut suuri merkitys. Marjoja ja varsinkin suomuurainta eli lakkaa on täältä käyty hakemassa sekä kotoiseksi särpimeksi että myyntiin. Karjalle on kerätty nevojen saraheinää, vieläpä kankaiden jäkälääkin.

Koitereen rantavesistä viime vuosisadalla nostettu rautamalmi on tuonut lähiseudun asukkaille tervetullutta ansionlisää, monille se antoi suorastaan ammatin. Suolakeuksilla turvekerroksen alla piilevää suomalmia ei sen sijaan ole sanottavasti hyödynnetty edes kiivaimman "rautamalmisavotan" aikana. Ilmeisesti sen noston katsottiin olevan kovin työlästä vaikeakulkuisella ja upottavalla nevalle. Varsinainen eränkäynti metsästyksen ja kalastuksen merkeissä on sen sijaan aina ollut merkittävää Patvinsuon alueelta elatuksen apua hakeville lähiseudun asukkaille.

4 Metsähallitus

Maata asutettaessa oli tietenkin aluksi otettu käyttöön viljavat rintamaat, jotka sijaitsivat mieluiten hyvien vesikulkureittien varsilla tai hikevillä vaaranrinteillä. Kaukaiset syrjäseudut jäivät yhteisiksi eränautinta-alueiksi, joissa kuljettiin vapaasti metsänriistan ja kalastuksen merkeissä. Vähitellen lähiseutujen asukkaat alkoivat kuitenkin omia tiettyjä alueita nimiinsä, varsinkin kaskenpoltton yleistyessä. Usein syntyi kovaa kilpailuakin parhaista kaskimaista ja niitä saattoivat tulla pilkoittamaan nimiinsä varsin kaukanakin asuvat kaskenraatajat. Kaikkialla alkoivat yhä sankemmat kaskisavut nousta taivaalle ja metsää poltettiin suruttomasti.

Valtiovaltaa alkoi kiinnostaa tällainen metsänhävitys ja se alkoi säädellä vapaata metsänkäyttöä. Olihan jo Kustaa Vaasa vuonna 1542 julistanut valtakunnan asumattomien erämaiden kuuluvan Jumalalle, Kuninkaalle ja Ruotsin kruunulle. Eri vuosisatoina oli tätä säädöstä yritetty tarkentaa ja suojella metsiä rahvaan kuluttavalta kädeltä. 1700-luvun puolivälissä aloitettu isojako erotti talollisille omat tarkoin rajatut alueet ja loput jäivät kruunun liikamaiksi. Pielisjärvellä isojako päättyi 1800-luvun puoliväliin mennessä.

Kaskeaminen kiellettiin kruununmailla ensimmäisen kerran jo vuonna 1793, mutta kieltoa ei kuitenkaan noudatettu ja sen valvontakin jäi puutteelliseksi, sillä kansan toimeentulo oli ratkaisevasti kaskiviljan varassa. Kaskipalot roihusivat siis edelleen yhä suuremmilla aloilla. Viime vuosisadan alkupuolella vauhtiin päässyt sahateollisuus uhkasi osaltaan hävittää loputkin metsät ja monet vastuuntuntoiset henkilöt esittivätkin syvän huolestumisensa asiasta. Olihan monien asutuskeskusten lähistöiltä jo vaikeaa löytää kunnollista rakennuspuuta. Niinpä valtiovalta asettikin komiteoita pohtimaan tilannetta. Erinäisten mietintöjen tuloksena päätettiin liikamaat ottaa valtiovallan tarkkaan suojelukseseen ja sitä varten katsottiin tarvittavan oma virkakoneistonsa.

4.1 Metsähallitus perustetaan

Maanmittaushallitukselle alistettu Väliaikainen metsänhoitolaitos perustettiin julistuksella "Metsistä Suomen Isoruhtinaan maassa" vuonna 1851. Vakinainen metsänhoitolaitos perustettiin vuonna 1859 hoitamaan ja valvomaan kruunun metsäomaisuutta. Pari vuotta myöhemmin sen nimeksi vakiintui metsähallitus.

Valtionmaat nimettiin kruununpuistoiksi ja jaettiin hoitoalueisiin. Nämä puolestaan jakautuivat metsänvartijapiireihin. Niinpä Koitereen pohjoispuolella oleva Patvinsuon alue tuli kuulumaan siitä lähtien Suomusjärven hoitoalueeseen. Hoitoalueen nimi muuttui vuonna 1923 Koitereen hoitoalueeksi. Hoitoalueen 30 kruununtorpasta nimitettiin 22 metsänvartijatiloiksi ja niille nimitettiin vartijat. Nykyisen puiston alueita valvoivat pääosin Kaunisniemen eli Suomun, Kelovaaran ja Rauvunvaaran metsänvartijatiloilla asuvat vartijat.

Kuva 2. Aluemetsänhoitaja Knut Dyberg. Pielisen museo.

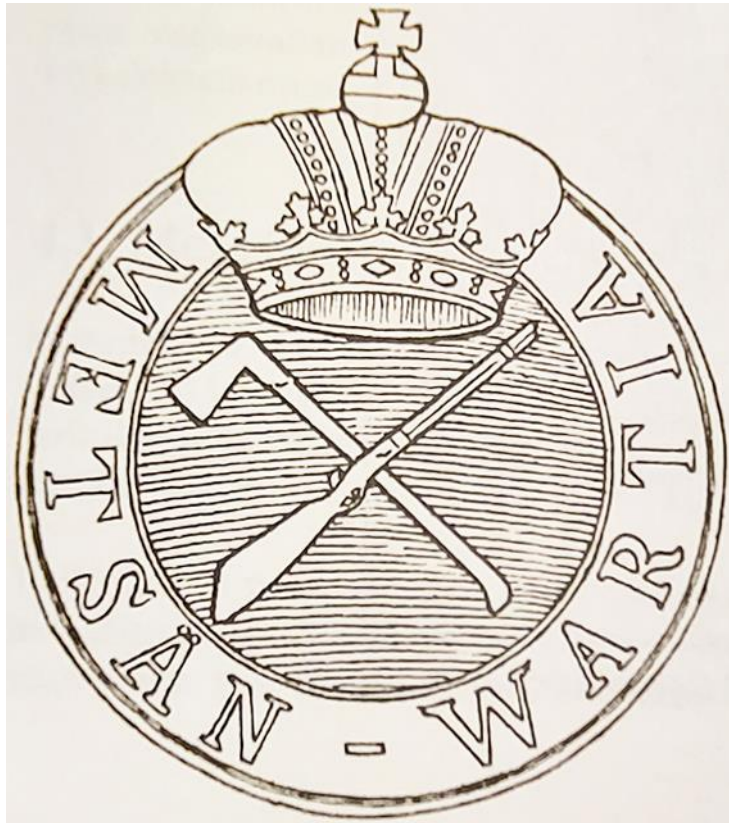
Suomusjärven hoitoalueen pinta-ala oli 151 000 tynnyrinalaa eli noin 75 000 hehtaaria ja sen aluemetsänhoitajaksi nimettiin 25-vuotias Knut Dyberg. Hänen ensimmäisiin tehtäviinsä kuului mm. hakkauttaa alueensa rajalinjat, arvioida sen hakkuukelpoiset metsät ja tehdä sen pohjalta hakkuuesitykset sekä ehdotukset metsänvartijoiksi. Suoniittyjen vuokraus ja maksujen periminen kaikenlaisesta valtion omaisuuden käytöstä kuului myös hänen toimenkuvaansa, monien muiden hallinto- ja valvontatehtävien ohella.

4.2 Metsänvartijalaitos

Valtionmetsien hallintoa aloitettaessa ei varsinkaan syrjäkylille ollut varsinaisia teitä. Vain pahaiset ratsutiet ja kinttupolut sekä talviset hevostiet olivat käytettävissä. Niinpä metsänvartijoitakin piti olla vähintäänkin peninkulman välein, muuten valvonta olisi ollut lähes toivotonta. Keskimääräinen metsänvartijapiirin pinta-ala olikin Suomusjärven hoitoalueessa noin 4 000 hehtaaria.

Metsänvartijan piti osata lukea ja kirjoittaa tyydyttävästi sekä olla kaikin puolin terve ja hyväkuntoinen. Ohjesäännön mukaan "piti wartijan myös oppiman, miten taimimaita ja puukaswattoja toimitetaan, kuinka kauwan kunkin puun siemen maassa makaa, ennenkuin se taimelle nousee, kuinka vanhana kukin taimi-laji on taimimaasta puukaswattoon ja kaswatosta metsään muutettava, sekä mikä maalaji parhaiten sopii tawallisille puille".

Metsänvartija joutui työssään hoitelemaan monenlaisia asioita. Oli valvottava, ettei kruunun omaisuutta tärvelty tai anastettu. Ostajille oli mittaittava hirsyä ja polttopuita, hiili- ja teraspuita, veneen- tai tynnyrintekotarpeita, vitsaksia ja heinätyismaita. Kruunun omaisuutta ei koskaan annettu ilmaiseksi ja niinpä myyntilistalle kuuluivat myös tuohet, jäkälät, lehtikerput ja havut. Vartijan tuli valvoa, ettei metsää kaadettu tai laidunnettu luvattomasti. Metsälaitumilla tavatulla karjalla piti olla kaulassa kruunulta lunastettu poletti, joten nautojakin oli tarkkailtava. Luvaton metsästy ja kalastus olivat valvonnan alaisina. Vielä oli avustettava aluemetsänhoitajaa mittauksissa ja luovutuksissa sekä valvottava hakkuita.

Kuva 3. Messingistä valmistetun virkamerkin läpimitta on luonnollisessa koossaan 10,6 cm. Piirros: Jari Kostet.

Virkansa merkinä vartija kantoi rinnassaan messinkistä metsänvartijan tunnusta. Useimmiten oli mukana myös virka-ase, piilukko tai rihlakko. Palkkaa metsänvartijalle maksettiin asuinpaikan kelvollisuuden ja arvioidun tehtävämäärän mukaan. Palkkaan kuului rahan lisäksi muutamia hehtolitroja viljaa vuosittain sekä oikeus asua ja viljellä torppaansa verovapaasti. Samoin vartija sai kalastaa, metsästää ja niitellä muutamilla suoniityillä saraheinää karjalleen. Alkuvuosina sai jopa kasketa pienehköjä alueita, vaikka kaskeamista yritettiin saada vähenemään.

Kuva 4. Metsänvartijoille annettu leimakirves. Piirros: Jari Kostet.

Vuoden 1934 jälkeen ei enää nimitetty uusia metsänvartijoita, vaan toimet muutettiin metsätyönjohtajan ja myöhemmin metsäteknikon viroiksi. Kuitenkin havaittiin piankin tarvittavan myös entisenlaisia toimenhaltijoita ja alettiin nimittää ylimääräisiä metsänvartijoita. Nämä toimivat kaikenlaisissa valvonta- ja mittaustehtävissä varsinaisten viranhaltijoiden apuna. Vasta 1960-luvulla nämä toimet lopetettiin ja osa niiden haltijoista jäi metsätyönjohtajan tehtäviin.

4.3 Aluemetsänhoitajia

Suomusjärven hoitoalue oli tavattoman laaja, pinta-alaa sillä oli noin 75 000 hehtaaria. Kun sen perustamisen aikaiset tieolosuhteet olivat lähes olemattomat, oli hoitoalueen päälliköllä melkoisen hankalaa liikkua työ- ja tarkastusmatkoillaan laajalla revierillään. Käyttäen laivaa, venettä, ratsuhevosta ja apostolinkyätiä sekä talvisin rekeä ja suksia hän kierteli työmaataan. Välillä pysähdyttiin ja yövyttiin metsänvartijan savutuvassa tai jossakin kruununtorpan nurkassa nauttien emännän tarjoamasta vaatimattomasta ruokapalvelusta.

Yhteydenpito esimiehiin, Kuopiossa asuvaan ylimetsänhoitajaan ja pääkaupungissa olevaan metsähallitukseen, tapahtui kirjeillä. Niidenkin kulku oli vielä sattumanvaraista ja hidasta, saattoi mennä viikkoja ennen kuin viesti oli kulkeutunut perille. Joensuussa oli tosin jo postikonttori, mutta maaseudulla posti kulki ns. kihlakunnan postina, jonka kuljetus tapahtui kievärikyödyillä. Ei siis ollut ihme, jos ensimmäinen aluemetsänhoitaja Knut Dyberg olikin innokkaasti puuhaamassa Lieksan ensimmäistä postikonttoria, jollainen sinne saatiinkin vuonna 1875.

Toimipa Dyberg monien muiden tehtäviensä ohessa ensimmäisen vuoden postin ainoana hoitajanakin. Postin aukiolot oli tietysti sovittava aluemetsänhoitajan omien tehtävien vaatiman ajan mukaisesti. Muutamaa vuotta aiemmin hän oli harjoitellut tämäntapaisia tehtäviä toimiessaan Lieksan ensimmäisen kirjaston hoitajana. Se työ oli tosin tapahtunut iltaisin ja kirjasto oli avoinna harvoin.

Aluemetsänhoitaja Knut Dyberg tuntuu olleen varsin ahkera viranhaltija, sillä jo ensimmäisen toimintavuotensa aikana hän laati ehdotuksensa metsänvartiopiireistä sekä teki ehdotuksen 22 vartiopiirin metsänvartijoiden paikkojen täyttämisestä. Samoin hän teki ehdotuksen alueen kaikkien torppien verollepanosta sekä vuokrasi niittyalueet. Hän hakkautti myös hoitoalueensa rajalinjat, takseerasi yli-ikäiset tukkipuuvarat ja teki hakkausehdotuksen.

Kirjeenvaihtonsa hän kävi ruotsinkielellä, vaikka tuntui tarvittaessa osaavan hyvin myös suomenkieltä. Virkakirjeitä, osa hyvin pitkiäkin, kertyi ensimmäisenä vuonna 14 kappaletta. Dyberg toimi virassaan vuoteen 1883 saakka, jolloin hän vaihtoi hoitoaluetta Ruunavaaran hoitoalueen metsänhoitaja Otto Neoviuksen kanssa. Samalla järjesteltiin hoitoalueiden rajoja: Suomusjärveen liitettiin osa Ruunajärven alueesta ja lopuista paikallisista valtionmaista muodostettiin Jongunjoen hoitoalue.

Hoitoalueen uusi päällikkö Otto Neovius oli hänkin erittäin puuhakas metsänhoitaja, olihan hän edellisen toimensa ohella ollut vuosikausia myös Pankakosken tehtaan isännöitsijänä. Hän toimi Pielisjärven kunnallislautakunnan esimiehenä, puuhasi innolla Lieksan ensimmäistä kansakoulua ja oli edustajana Turun kirkolliskokouksessa. Hän toimi vielä Pielisjärven Säästöpankin hoitajana vuosina 1865–1874 sekä aloitti lainakirjaston hoitamisen, minkä tehtävän sittemmin luovutti virkaveljelleen Dybergille.

Somusjärven hoitoalueen aikana hän asui Joensuussa ja kulki kesäisin laivalla työpaikalleen. Laivamatka Joensuusta Lieksaan kesti noin 14 tuntia, takaisin pääsi myötävirtaan kymmenessä tunnissa. Työmatkalla oltiin näin ollen vähintäänkin viikko kerrallaan.

4.3.1 Alueherran kirjeenvaihdosta

Neovius käytti kirjeenvaihdossaan enimmäkseen suomea ja hänen käsialansa oli todellista kaunokirjoitusta. Virkakirjeissä esiintyvien mielipiteidensä vuoksi hän näyttää varsin värikäältä mieheltä ja ansainnee tässä yhteydessä lähemmän tarkastelun. Neoviuksen lähin esimies, ylimetsänhoitaja Oscar Timgren tuntuu olleen tyypillinen pikkutarkka virkamies, joka mielellään halkaisi karvankin kahtia. Tämä suututti tietenkin suoranuottista Neoviusta ja niinpä hän antoi usein varsin kipakoita vastauksia korkealle esimiehelleen. Saipa hän lopulta itseltään metsähallitukselta vakavan varoituksen ”sopimattomasta kirjoittelusta”!

Tässä muutamia näytteitä kirjeissä annetuista mielipiteistä:

”...kirjeen johdosta, jossa minulta vaaditaan selvitystä, onko metsänvartija Juhana Puhakka velkaa elävistänsä 250 markkaa, saan minä kunnian ilmoittaa, että minä yhtä vähän tunnen Juhana Puhakan kuin muidenkaan metsänvartijain yksityisiä asioita ja heidän velkojansa, enkä myöskään aio antautua tällaisten asioiden urkkimiseen...”

”Sen johdosta että Ylimetsänhoitaja nimenomaan velvoittaa minua metsänvartija Mikko Turusen eroanomuskirjaan liittämään hänen papintodistuksensa kartoitetuna, kuin myös lääkärintodistuksen saan minä kunnian ilmoittaa, että jos Mikko Turunen ei itse näitä vaatimuksia täytä, niin minähän en ikäpäivinä niitä toimita enkä myöskään luule kellään olevan valtaa minua siihen hankkimiseen velvoittaa.”

Kun tarkka ylimetsänhoitaja Timgren vaati selvitystä, miksi hoitoalueen kalustoluetteloon oli aikaisempien kolmen justeerisahan kohdalle merkitty vain kaksi justeeria, vastasi Neovius:

”...kirjeen johdosta, jossa ylimetsänhoitaja vaatii selitystä täältä lähetettyyn kalustoluetteloon, saan kunnioittaen ilmoittaa että ne 5 kolmattakymmentä vuotta vanhaa, ruostunutta ja kulunutta justeerisahaa, joista kysymys on, ovat siitä päivästä kuin Metsänhoitaja Dyberg ne minulle jätti, olleet minun liiterissä, jossa nytkin ovat, eikä niitä minun oloaikana ole hirsipuiden sahaamiseen käytetty, eikä niistä siksi olekaan.

Kun minä ne sain, niin oli niistä 2 rikki ja 3:lla vielä sahan haahmo, jonkatähen minä myös ensi vuosina ilmoitin että 3 oli vielä käytettävässä kunnossa, vaan sittemmin olen minä havainnut kolmannenkin aikoinaan olleen poikki, koska se on toisia lyhempi ja melkein mitätön kalu ja sentähden minä nyt jätin senkin pois luettelosta. Kaikki viisi ne kumminkin ovat minun liiterissä tallella, tänään kävin heitä viimeksi tarkastamassa vaan ei niistä minun ymmärryksen mukaan yhdestäkään enää ole hirsipuiden sahaamiseksi kelpaava.”

Timgren hyväksyikin selityksen ja kalustoluettelon muutos hyväksyttiin. Kaikki poistetut romut oli kuitenkin tarkoin myytävä huutokaupalla, niin justeerit, kuluneet leimakirveet, kuin loppuunkäytetyt viilatkin. Romuhuutokaupassa niistä saatiinkin moniaita markkoja valtion alituisesti pohjattomaan pässinnahkaiseen kukkaroon!

Metsänhoitaja Neovius piti myös huolta alaisistaan metsänvartijoista, nähdessään läheltä näiden taloudelliset vaikeudet. Hän esitti mm. Suomen metsänvartijalle viljelysavun myöntämistä valtion varoista:

”...metsänvartijan puustelli sijaitsee hietakankaalla Suomusjärven rannalla. Se on uudispaikka, pellot pienet alaltaan ja kasvuvoimaltaan huonot. Karjan anti on paras elatuksen apu. Olisi hyvin tarpeellista saada vähien niittyjen lisäksi niitynraivausapua. Suomenjoen varrella olisi sopivaa niityn tekomaata. Esittäisin kunnioituksella, että vartijapiirin puustellille myönnettäisiin niitynraivausrahaa Smk 100 jolla metsänvartijan tulisi raivata kolme tynnyrinalaa.”

Keisarillinen Senaatti heltyikin antamaan niitynraivausapua Suomuun. Tosin anottua määrää oli pudotettu yhdellä markalla! Pihistelivät ne rahakirstun vartijat silloinkin valtion menoja ja markkakin on puhdasta rahaa!

Kurikkavaaran Juhana Puhakalta oli karhu raadellut kesällä 1883 hevosen, kaksi lehmää ja kuusi lammasta. Neovius anoi valtiolta korvausta Puhakalle: ”...mikäli ylimalkaan tällaisia vahingonkorvauksia muillekin maamme metsänvartijoille annetaan...” Lieneekö korvaus tuolloin jäänyt saamatta, koskapa hän kolme vuotta myöhemmin äreästi vastasi ylimetsänhoitajan tekemään kyselyyn erässä vastaavassa tapauksessa, että metsänvartijoilta Lauri Kärkkäiseltä,

Olli Siposelta ja Tuomas Ovaskaiselta on karhu tappanut viime kesänä neljä lehmää. "Jos Paavo Kainulaiselle annetaan korvausta, niin näillekin on annettava".

Ylimetsänhoitaja Timgren saivarteli vuonna 1889 Neoviuksen perimän kruununtorppari Antti Pyykön verolaskelman oikeellisuudesta. Laskelmassa oli torpan viljaveron, jonka määrä oli 11 kappaa, raha-arvoksi saatu 59 markkaa 16,5 penniä. Ylimetsänhoitajan mielestä summan piti olla 59 markkaa 15 penniä! Sydämistynyt Neovius laati pitkän selvityksen, jossa hän kohta kohdalta osoitti, että hänen laskelmansa oli ainakin huomattavasti tarkempi kuin Timgrenin väsäämä lasku. Noinkin pienistä asioista kannatti tuolloin tuhlata aikaa, rahaa ja tupakkia. Mutta saihan pikkutarkka esimies ilmeisesti jauhot suuhunsa!

Neovius ei puoltanut W. Gutzeit & Co:n anomusta saada ostaa kelopuomipuita Ruunaanjärven rannalta: "...koska hyvällä uittoreitin varsipaikalla on puista tarjottu liian vähäistä hintaa..." Sen sijaan hän puolsi maksutonta metsästysoikeutta myös kruununmetsien ulkopuolisille ja huvilain omistajille: "Hankaluuksia tästä tuskin aiheutuu, koska kruununmaat ovat täällä laajat".

4.3.2 Niittypyykit

Huomattavan suuri selvitys tuli tehtäväksi Neoviuksen vuonna 1895 lähettämän kirjeen johdosta. Hän pyysi ylimetsänhoitajaa selvittämään Patvinsuolla Suomenjokivarressa olevan niittypalstan omistusoikeuden. Metsänhoitaja näet epäili, ettei se olisikaan Lapiovaaran kyläläisten, vaan kruunun maata. Tuolta kartalla Lappavaaran niittypalstaksi merkityltä alueelta olivat kyläläiset myyneet 800 runkoa saharisipuita Egerton Hubbard & Co:lle. Neovius väitti rajojen olevan epäselviä ja pyykkejäkään ei löytynyt.

Asian tutkiminen jäi Neoviukselta kesken, sillä hän ilmeisesti esimieheensä kyllästyneenä anoi ja saikin siirron Mikkeliin. Hänen seuraajansa E. K. Enckell jatkoi asian käsittelyä. Hänen aikanaan maanmittari kävi palstan rajat, pyykitkin löytyivät ja uusittiin kivipyykkeiksi. Valtionmaan puolelta luettiin lähes 400 tukkipuun kantoa, joista lähetettiin lasku puiden hakkaajalle. Asia oli näin ilmeisesti poissa päiväjärjestyksestä.

Uusi aluemetsänhoitaja Enckell esitti, että vartiopiirien rajat aukaistaisiin, mikä kuitenkin liepee tarpeettomana torjuttu. Ilmeisesti niittypalstajupakan rohkaisemana hän pyysi esimiestään tarkistamaan myös Koitereella olevan Pyöreäsaaren omistusoikeuden. Tältä Viitasaaren ja mantereen väliseltä saarelta olivat lähikyläläiset, varsinkin Lutissa asuvat, hakanneet vuoroin hirsipuita. Palsta kuitenkin kuului puutavarayhtiölle, joten kruunu jäi nuolemaan näppejään.

4.4 Lieksan hoitoalue

Suomusjärven, sittemmin Koitereen hoitoalueessa ehti toimia 12 aluemetsänhoitajaa. Edellä mainittujen metsänhoitajien lisäksi ovat pitkäaikaisimpia viranhoitajia olleet K. Å. Åkesson, Yrjö Haavisto ja Heikki Mattila. Vuodesta 1966 toimi aluemetsänhoitajana Sakari Airaksinen ja hänen aikanaan paikallisista Koitereen, Lieksan ja Jongunjoen hoitoalueista muodostettiin yhtenäinen Lieksan hoitoalue.

Airaksinen ehti toimia päällikkönä kahdeksantoista vuotta. Hänen jälkeensä tuli aluemetsänhoitajaksi Vilho V. Vänskä, ja hänen aikanaan kansallispuiston rakennelmat pääosin valmistuivat. Vänskä jäi eläkkeelle 1992, ja tässä vaiheessa siirtyi myös Patvinsuon kansallispuiston kuten muidenkin lähiseudun suojelualueiden hallinto vasta perustetulle Itä-Suomen puistoalueelle.

Metsähallituksen yli 130 vuotta toiminutta hallintoa uudistettiin tällöin perusteellisesti. Niinpä luonnonsuojelualueidenkin hoito ja hallinta siirtyi erilleen tavanmukaisen hoitoalueen alaisuudesta. Yhä tärkeämmäksi katsottua luonnonsuojeluasiana haluttiin näin tehostaa.

5 Patvinsuon asukkaat

5.1 Kontiovaaraan kylän takamaa

On tietenkin vaikeaa varmuudella sanoa, milloin ensimmäiset varsinaiset asukkaat ovat saapuneet Patvinsuon alueelle. Vuosisatojen takaisia asumusten raunioita löytää tarkkasilmäinen kulkija varsinkin Suomunjärven rannoilta ja saarista. Suuret puut saattavat kasvaa entisen asuinsijan paikalla, mutta kiukaan kiviraunio, suorakaiteen muotoinen kuoppa tai asumuksen pohjan neliömäinen muoto saattaa erottua vuosisatojen takaa. Myös vanhoissa aihiopetäjissä ja keloissa voi näkyä merkkejä aikaisemmista asuinsijoista ja niiden asukkaista.

Puiston reunassa lainehtivan Koitereen rannalla on asuttu jo aiemmin. Suomunjoen ja Haapa-joen yhtymäkohdassa oli jo 1600-luvun puolivälissä Larinlahden viisitaloinen kylä. Virallisten asiakirjojen mukaan myös Kontiovaaran kylän takamaaksi merkityn Suomunjärven rannalla oli 1600-luvun puolivälissä vakituiset asukkaat. Tällöin siellä asuivat Eero Ohtonen ja Hemmi Tapio perheineen. Heidän savupirttiensä rauniot löytyvät Kaunisniemen kärjestä ja Kuikka-niemestä, jossa erottaa parikin asumuksen jäännettä. Myös Lapinsaaren länsikärjessä on suunnilleen samanikäisen savutuvan raunio, mutta se saattaa olla kalasaunan jäännös. Asumuksen raunio saattaa havaita myös saaren keskellä olevasta painanteesta. Saarissa olevat muut rauniontapaiset ovat vielä pienempiä, ehkä tilapäiskäytössä olleiden majapaikkojen jäänteitä.

Kuva 5. Suomunjärven rantamaisemaa. Kuva: Oiva Potinkara 1984.

Ohtokset ja Tapiot elivät ilmeisesti paljolti riistan ja kalan varassa sekä poltellen pieniä kaskeja. Tapionsaaren nimi on peräisin tältä kaudelta, ilmeisesti saari on ollut Tapion perheen kaski. Saarissahan oli kaskeaminen helpointa, kun ei tulen leviämisestä ollut suurtakaan vaaraa.

Hemmi Tapion Jaakko-niminen poika on saanut nimensä rikosrekisteriinkin, sillä vuonna 1685 häntä syytettiin silloisessa Brahean kaupungissa, siis nykyisessä Lieksassa, peräti noitavoimien käyttämisestä. Hän oli painostanut rikoskumppanikseen murtoa suorittamaan yksinkertaiseksi mainittua Jaakko Asikaista moisten taikakeinojen avulla!

Lieneekö sitten tällainen maineen menetys vaikuttanut Jaakko Tapion muuttoon Suomusta Iломantsin Hattuvaaran kylälle vuonna 1692? Sikäläisten asiakirjojen mukaan hänen mukaansa Suomusta olisi tullut myös Henrik Puhakka. Olisiko sitten jälkimmäinen peräisin aiemmin mainitusta Lapinsaaresta, siitä ei ole muita todisteita kuin tuo savupirtin raunio.

Muutamaa vuotta myöhemmin isonvihan raskaiden aikojen koittaessa jättivät Suomunjärven loputkin asukkaat pirttinsä autioiksi. Samoin autioitui noihin aikoihin monien muiden rajaseudun kylien tavoin myös varsinainen Kontiovaaran nelitaloiseksi merkitty kylä. Suomunjärven ja Patvinsuon alueet jäivät jälleen tilapäisten eränkävijöiden sekä kaski- ja niittytalouden harjoittajien varaan runsaan vuosisadan pituiseksi ajaksi.

Muistitiedon mukaan olisi Suomunjärven Kaunisniemessä sijainnut joidenkin vainovuosien aikana suorastaan piilopirttien muodostama kylä. Tätä tietoa tukevat useat alueelta löytyneet asumusten jäänteet, jotka olivat tunnistettavissa ainakin heti toisen maailmansodan jälkeen. Olisivatko nuo rauniot olleet isonvihan vai jo aikaisemman ruptuurisodan ajoilta peräisin, jäänee arvoitukseksi? Tienoohan oli tuolloin todellista erämaata, jossa on hyvinkin saattanut toivoa säilyvänsä hengissä parempien kulkureittien varsilla riehuvilta vainolaisilta.

5.2 Metsänvartijatilat

Nykyisen kansallispuiston aluetta valvoivat pääosin Kaunisniemen eli Suomen, Rauvunvaaran ja Kelovaaran metsänvartijajaloilla asuvat vartijat. Näiden lisäksi sen pohjoisosia valvoivat myös Piilonniemen ja Ritovaaran metsänvartijat. Vieläpä Suomenjoen takana Kurikkavaarassa asuva vartija tarkkaili osaltaan alueensa reunojen tapahtumia. Kurikkavaarahan kuului tuohon aikaan Suomusjärven hoitoalueeseen, kuten suuri osa muustakin myöhemmästä Ilomantsin hoitoalueesta.

Kuva 6. Kartta vanhoista metsänvartiopiireistä Patvinsuon alueella.

5.2.1 Suomi

5.2.1.1 Metsänvartija Olli Siponen

Suomunjärven rannalla sijaitsevan Kaunisniemen eli Suomen metsänvartijaksi nimitettiin Olli (Olof) Siponen. Hän oli virkaan tullessaan 33-vuotias ja ilmeisesti täytti kaikki toimeen valittavalta vaaditut ehdot. Hänen nimitystään saattoi edesauttaa sekin, että hänen vaimonsa Anna-Brida oli palvellut apulaisena pappilassa ja oli siis melkein herrasväkeä! Anna-Brida osasi myös lukea ja kirjoittaa sujuvasti, mikä ei ollut kovinkaan yleistä tuon ajan vaimoväelle.

Olli oli kotoisin lähellä valtakunnan rajaa olevasta Sirkkavaarasta, ja hän oli palvellut nuorempana Jaakonvaaran kylässä renkinä. Sittemmin hän oli asunut ilmeisesti ensin jonkin aikaa Rauvunvaaran kyljessä olevalla Autiovaaralla ja muuttanut sieltä sitten asumaan Kaunisniemeen. Olli lienee siten tuntenut tulevan vartiopiirinsä maisemat.

Aluksi hän asui nykyisen pihan tietämällä tuolloin olleessa saunantapaisessa mutta muutti siten Kaunisniemen kärjessä olleeseen savupirttiin. Vielä metsänvartijaksi tultuaankin hän asui muutamia vuosia tuossa pienoisessa savutuvassa, joka saattoi olla jo Hemmi Tapion rakentama, myöhemmin kenties kalasaunana käytetty rakennus.

Varsinainen metsänvartijan torppa valmistui Keisarillisen Senaatin myöntämän 800 markan määrärahan turvin vasta vuonna 1865, sillä sitä oli rakennettava varsinaisen työn ohessa. Olli rakensi torppansa kauemmaksi hiekkaisesta ja karusta niemenkärjestä entiselle kaskimaalle paikalle, jossa maa oli viljavamman tuntuista. Pikkuhiljaa sinne nousivat tarpeelliset rakennukset ja niiden ympärille raivattiin pienoisen peltoaukeama.

Metsänvartijan palkka määräytyi paljolti hänen elinpaikkansa laadun perusteella. Niinpä Suomen vartija sai palkkaa vuosittain 100 markkaa sekä viisi tynnyriä (noin 8 hehtolitraa) viljaa. Lisäksi hänelle tulivat muut tavanmukaiset tilanhoitoon kuuluvat luontaisedut. Palkka ei ollut suuren suuri, saihan tavallinen renkikin noihin aikoihin 300 markkaa vuodessa. Viljelysmaat olivat karunpuoleisia ja niiden alakin pysyi vaatimattomana. Suoniityt sijaitsivat järven ja jokien rannoilla, olipa muuan niityntapainen puolen peninkulman päässä Teretinsärkän tuntumassa. Leveää ei ollut kruunun palvelijan elämä tuohonkaan aikaan, mutta jotenkuten tultiin toimeen, kun vaatimuksetkaan eivät olleet suuret.

Oman pellon antimien ja palkkaviljan jauhamiseen piti sittemmin rakentaa vesimyllykin läheiseen puroon, joka siitä sai nimekseen Myllypuro. Myllyn rakensi kuitenkin vasta vuosikymmenien kuluttua Ollin työn jatkaja. Omatoimisuutta kuvastanee sekin, että metsänvartija sulatteli järvimalmista harkkorautaakin tarpeisiinsa. Pienoisen harkkohytin jäännökset erottaa vieläkin pellon reunassa.

Vapaasti metsiä käyttämään tottuneet kyläläiset eivät aluksi suhtautuneet suopeasti kruunun virkamieheen, sattuipa joillakin piireillä vartijoihin kohdistuneita pahoinpitelyjäkin. Koska Olli Siponen oli kooltaan tavallista mittavampi ja voimistaan kuulu miehenjärkäle, lienee hänen ollut helppoa säilyttää arvovaltansa ja ruumiillinen koskemattomuutensa. Saattoipa hän huvikseen ja voimannäyttönä joskus painiskella toisten uroitten kanssa. Myös isojen kivien nostelussa hän päihitti useimmat voimillaan ylvästelevät kilpakumppaninsa.

Kun vartija kuoli tai tuli muuten työhön kykenemättömäksi, jatkoi hänen poikansa vartijana. Ellei tämä käynyt päinsä, oli suoritettava katselmus, jossa arvioitiin entisen vartijan tilallaan tekemien töiden arvo ja uusi mies joutui maksamaan torpasta korvausta entiselle asukkaalle. Koska Olli Siposen molemmat pojat olivat kuolleet varsin nuorina, hän luopuessaan ikänsä takia toimesta esitti vävyään Matti Turusta työnsä jatkajaksi. Tämä oli toiminut siihen saakka Pankakosken ruukilla jonkinlaisena tallimestarina ja hänet hyväksyttiinkin Ollin seuraajaksi. Näin muuttui metsänvartijasuvun nimi Turuseksi. Matin jälkeen tuli metsänvartijaksi hänen poikansa Olli.

5.2.1.2 Erämaatalon nuorisoa

Suomun kolmannelle metsänvartijalle, Olli Turuselle, syntyi sarjassa ensin neljä tytärtä ja sitten saman verran poikia. Lapset oppivat jo varsin nuorina tekemään ahkerasti töitä, kukin voimiensa mukaan. Silti jäi aikaa joskus leikkiin ja kisailuun. Huvituksia ei ollut paljoakaan eikä niitä tiedetty kaivatakaan, sillä paljolti samanlaista oli elämä naapurikylänkin lapsilla. Varsinaisia naapureita ei juuri ollut. Oli sen sijaan villiä ja vapaata luontoa ja oli kotoinen Suomunjärvi.

Kuva 7. Metsänvartija Olli Turunen. Kuva: Viljo Turusen kokoelma.

Vanhemmilta ja varsinkin isomummulta opittiin tietämään paljon vanhoista ajoista ja tapahtumista. Saatiin tietää, että Mikonniemi oli saanut nimensä Mikko-nimiseltä kalastajalta, Louhelainen oli kaskennut nimikkosaarensa, Tapionsaari ja Siponsaari olivat olleet Tapion ja Siposen kaskeamia. Heponiemen kärjessä oli hevonen muinoin hukkunut heikolla jäällä, ja lapinmies oli antanut nimen muutamalle saarelle ja niemelle. Joku Sihvonen oli kaskennut läheisten lampien reunamilla, olipa tehnyt aitankin viljoilleen Aittopuron rannalle.

Muinainen Jyri oli alun perin nimennyt kapean harjusaaren nimikokseen, nimi oli sittemmin suomennettu Yrjösaareksi, kunnes oli muuttunut alkuperäistä muistuttavaksi Tyrinsaareksi ja lopulta Tyräsaareksi. Saatiin tietää, että Luukankaalta oli löydetty muinoin tapettujen vihollisten luita, ja kuinka Sarvivaaran nimi juontui kaskesta, jota oli kynnetty suuresta hirvensarvesta tehdyllä aatralla. Kertoipa isomummo, että hänen muuttaessaan aikoinaan Suomuun oli rannalta löytynyt ihmisen luita! Tulliinjoen nimi merkitsi järveen tulevaa virtaa ja sen suussa olevasta Arkkusalimesta löytyi vieläkin ikivanhan sillan arkkujen jäännöksiä.

Tiedettiin myös, että Kuikkaniemen tyvellä olevassa pikkulammessa oli hyvä liottaa pellavia, se kun vaati tyventä vettä. Kuiviketurvetta karjalle nostettiin Lahtikämpän luota tai Mikonniemen juuresta. Mummo muisteli, kuinka ukin aikana olivat ilomantsilaiset salametsästäjät ampuneet

seudun viimeisen metsäpeuran Siikalampien luota. Ukin pitkäpiippuista piilukkopyssyä seinällä kunnioitettiin. Siihen ei ollut lupaa koskea.

Käytiin marjassa, heinätettiin pellolla ja nevaniityillä sekä kuljettiin paimenessa. Tyttöjen piti alle kymmenvuotiaina jo lähteä mörönsyötiksi, karjaa karhuilta suojelemaan. Mummo neuvoi, miten oli kepakolla puita kopisteltava ja muutenkin metakkaa pidettävä. Silloin jättää karhu rauhaan karjan ja sen vartijat. Hän myös opetti syvän puron ylityskeinoja. Hameenhelmat vain vyötäisille ja kouralla lujasti kiinni lehmän häntätupsusta, kyllä eläin vetää syvän kohdankin ylitse. Ja vetihän nauta, tosin taisi ylityksen jälkeen kotvasen kipristellä häntäänsä saatuaan sen taas kokonaan omaan käyttöönsä.

Entäpä ne lapsuuden marjamatkat, ei ollut lakkamailla siihen aikaan tungosta. Poimittavaa piisasi laajalla silmäkantamattomalla Patvinsuolla. Veihän halla toisinaan sadon, mutta useampana vuonna marjaa riitti niin paljon kuin vain voi kerätä.

Tultiin isommiksi ja koulunkäynti tuli ajankohtaiseksi, kun Kontiovaaralle saatiin kansakoulu. Muutaman talon nurkassa oli "luokkahuone". Sinne oli päästävä, vaikka isä-Olli estelikin. Matkaakin oli puolitoista peninkulmaa, millä sinne kuljettaisiin? Koulussa oli kuitenkin pihatupa, jossa pitkämatkaiset saivat yöpyä, kunhan itse hoitivat ruokansa ja läksynlukunsa. Oppilaat olivat kaikenkokoisia, joukossa oli rippikouluikäisiäkin. Nämä selvisivät kolmen vuoden opiskelulla. Pienemmät olisivat saaneet käydä neljä talvea, mutta isä arveli kolmen riittävän heillekin. Kirjeopistossa yriteltiin jatkaa lukuja, tosin postikin oli itse haettava runsaan peninkulman päästä.

Muutakin harrastusta keksittiin. Pojat innostuivat urheilusta. Veikosta tulikin melkoinen hiihtäjä. Olipa hän kerran vuonna 1948 olympiakatsastuksissakin kolmas. Jätti taakseen mm. Tauno Kirveen ja Eero Kolehmaisien. Kun poika oli tuolloin jo metsäkoulussa, hän ei raaskinut lähteä valmennusleireille, eikä häntä sen takia valittu olympiakisoihinkaan.

Kuva 8. Suomen pihakuva v. 1937. Kuva: Kerttu Sorsan kokoelma.

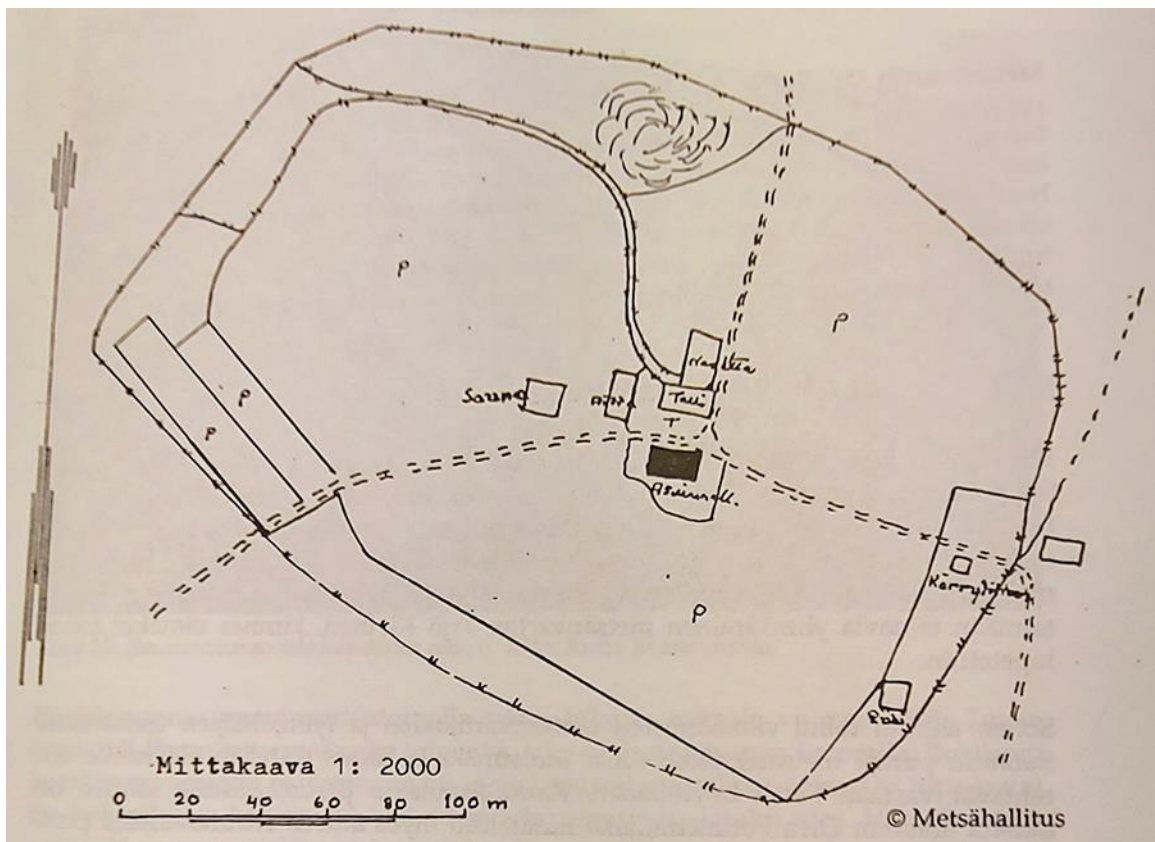
Nuorempi veli Olavi harrasti juoksua ja pituushyppyä. Raivasipa kankaalle täysimittaisen juoksuradankin, poisti pintaturpeen koko kierroksen matkalta. Taisipa kärrätä vähän hiilimurskaakin hiililadon kupeelta. Olli innostui myös harrastuksenaan kasvattamaan minkkejä. Sitä hän sittemmin jatkoi ihan ammattinaan, muutettuaan valtakunnan toiselle laidalle.

Kun keväällä Suomuun tuli nuorisoa metsänviljelytöihin, oli enemmän ajankulua. Riihessä oli usein iltamyöhään kestäviä tansseja, niiden jälkeisenä aamuna tultiin "silmit ristissä" työmaalle, sillä uni saattoi jäädä vähille. Näin kuluivat erämaatalon nuorisolla vuodet, kunnes pesue hajaantui eri puolille maata.

5.2.1.3 Suomun metsänvartijatilan katselmus 1941

Matti Turunen kuoli vuonna 1923 ja hänen Olli-niminen poikansa otti nyt vartijan tehtävät hoitaakseen. Hän kuitenkin kuoli jo vuonna 1935 suhteellisen nuorena. Naapuripiirin vartija Einari Oinonen hoiteli piirin asioita yli sota-aikojen, koska Turusen pojat olivat alaikäisiä. Olli Turusen leski lapsineen sai asua edelleenkin torpassa, sillä vt. vartija asui muualla.

Vuonna 1941 lokakuussa pidetystä Kaunisniemen katselmuspöytäkirjasta voimme todeta mm. tilalla tuolloin olleen kymmenen varsinaista rakennusta ja lisäksi kolme perunakuoppaa ja kairon sekä riukuaitaa 485 metriä. Pihapeltoa oli 1,61 hehtaaria, mikä oli raivattu jo vuonna 1860.

Kuva 9. Kartta Suomun metsänvartijatilan viljelyksistä. Tehnyt v. 1946 A. Häkkinen.

Luonnonniittyjä oli vartijan käytössä Alanteella, Sumukassa, Kohtijoella, Huuhkajansuolla ja Patvinsuolla. Viimeksi mainittu heikkokasvuinen alue oli peräti viiden kilometrin päässä tilalta! Niittytilkkujen yhteinen pinta-ala oli arvioitu vajaaksi 9 hehtaariksi. Todettiin vielä, että Alanteen niityn olivat uittotukit pilanneet pahasti sota-aikana. Tukkisumahan jäi tuolloin talvehtimaan niitylle, kun miehet vietiin kesken kaiken sotimaan. Yhteensä katsottiin niityiltä saatavan kaikkiaan noin 4 500 kiloa heinää vuosittain.

Karjaa pidettiin tilalla noihin aikoihin keskimäärin hevonen, neljä lehmää, viisi lammasta, pari sikaa ja mainitaanpa muutama kanikin. Niitähän opittiin kasvattamaan vasta sodan aikana.

Metsänvartija Olli Turusen lesken kanssa avioitunut Antti Mielonen anoi sodasta palattuaan Suomun metsänvartijatilaa itsenäiseksi rintamamiestilaksi. Perhe oli asunut jatkuvasti tilalla. Tilaa katsottiin kuitenkin tarvittavan metsätyönjohtajan tukikohtana eikä anomukseen suostuttu. Mielonen oli jo sodan kestäessä anonut viljelystilaa Suomunjärven toiselta rannalta, Siikalampien tienoilta ja tähän anomukseen oli silloin saatu ainakin aluemetsänhoitajalta myönteinen lausunto. Koska anoja oli tuolloin rintamalla, ei asia kuitenkaan edennyt pitemmälle. Mieloselle annettiin sittemmin rintamamiestila lähellä Nurmeksen rajoja olevasta Egyptinkorvesta.

5.2.1.4 Ylimääräisen metsänvartijan tilana

Kun sodan jälkeen tarvittiin lisää ylimääräisiä metsänvartijoita, saatiin tällainen Suomuunkin vuonna 1948, kun Viljo Ollinpoika Turunen sai edesmenneen isänsä tehtävät hoitaakseen. Metsänvartijan toimenkuva oli muuttunut vuosien mukana, sillä suuret sotakorvaussavotat toivat uusia tehtäviä. Viljo Turunen pyysi eroa toimestaan vuonna 1963 ja muutti tilalta muualle. Joitakin vuosia hoiteli hänen jättämiään tehtäviä ylimääräinen metsänvartija Yrjö Kivinen, kunnes tämäkin toimi lopetettiin.

Sotien jälkeen toimi ylimääräisten metsänvartijoiden ja työnjohtajien esimiehenä Suomun piirillä metsäteknikko Kalle Kuusimäki ja hänen jäätyään eläkkeelle otti tehtävät vastaan Pertti Lyytikäinen. Kansallispuiston perustamisesta lähtien on aluetta hoitanut Oiva Potinkara, joka nimitettiin myös alueen ensimmäiseksi puistonhoitajaksi.

Metsäteknikko Kuusimäki piti Suomua ajoittain myös työmaa-asuntonaan, mutta myöhemmät viranhaltijat kävivät siellä vain tilapäisesti. Niinpä 1950-luvun alussa uusitut Suomun rakennukset jäivät autioina odottelemaan tulevia tehtäviään, ensin yliopiston tutkijain kesäisenä asuntona ja sittemmin kansallispuiston tulevana keskuspaikkana.

5.2.2 Rauvunvaara

Lähimpänä Suomua sijaitsi Rauvunvaaran kruununtorppa. Tilan perustajaa ei tunneta, mutta siellä oli asuttu jo vuodesta 1816 saakka. Torpan haltijan Juho Kärkkäisen poika Lars eli Lauri Kärkkäinen aloitti täällä metsänvartijana. Työtä jatkoi hänen poikansa Juho Kärkkäinen.

Rauvunvaaran vartijatila muuttui kuitenkin jo ennen toista maailmansotaa kruununmetsätorppaksi, kun toimia vähennettiin ja vartiopiirejä alettiin yhdistellä. Sittemmin tila itsenäistyi ja

pääosa siitä on 1970-luvulla ostettu takaisin valtiolle. Vain rakennukset tontteineen ovat enää entisen vartijasuvun hallussa.

Kuva 10. Rauvunvaaran talo kuvattuna noin v. 1915. Kuva: Museovirasto.

5.2.3 Kelovaara

Kelovaaran laella sijaitseva metsänvartijatila pysyi alkuperäisessä tehtävässään metsänvartijalaitoksen päättymiseen 1960-luvulle asti. Kelovaaran torpan oli perustanut Leondska Huurinainen vuonna 1831, ja hänen poikansa Ivan Huurinainen nimitettiin metsänvartijaksi vuonna 1862. Itse asiassa juuri tämän vartiopiirin nimi oli Patvinsuo, vaikkakin varsinaiselle Patvinsuolle oli matkaa puolen peninkulmaa. Varsinaisesti tämä vartija hoitelikin pohjoisen puolella lähinnä Lahnasuon ja Hulkkosen tienoita. Vaikkakin Ivan sai perustaa vartijantorppansa lapsuuskotinsa maisemaan, hän jostakin syystä erosi toimestaan jo 1877.

Kelovaarassa vaihtelivatkin vartijoiden sukunimet sitten Turusista Ovaskaisiin, kunnes viimeisenä ylimääräisenä vartijana vuodesta 1954 toimi Koitereen Heinäniemessä syntynyt Martti Kärkkäinen toimen lopettamiseen saakka. Hänen lähimpänä esimiehenään toimi tuolloin metsäteknikko Terho Koivusaari.

5.2.4 Puiston ulkopuoliset metsänvartijatilat

Suomunjärven pohjoisia rantamia valvoi osaltaan vuonna 1862 perustetun Piiloniemen vartijatilan haltija. Vaikka tila oli myöhemmin tunnettu vauraudestaan, oli se ilmeisesti koko viime vuosisadan ajan heikonpuoleinen asuinpaikka. Metsänvartijat paikalla vaihtuivat tiuhaan tahtiin jopa vuosittain, kunnes vuonna 1901 tuli muutos asiaan. Silloin tuli metsänvartijaksi Olli Mustonen ja hän toimi virassaan ahkerasti 35 vuotta.

Tämä Piilon Ukkona tunnettu metsänvartija oli sukua tunnetulle lieksalaissyntyiselle suurliikemies Antti Juhana Mustoselle, joka omisti mm. Utran ja Kuokkastenkosken sahalaivot. Piilon Ukko osoitti vartijantoimensa ohella myös liikemiehen lahjoja kasvattaen omaisuuttaan savottojen kauppiaina ja tavaroiden hankkijana. Saattoipa hän joskus lainata puutavarayhtiön pomollekin rahaa palkanmaksuja varten, jos tällä oli vaikeuksia päästä pankilla käymään.

Ollin jälkeen hoiteli hänen poikansa Otto vt. metsänvartijan tehtäviä, kunnes toimi lakkautettiin. Olli Mustonen ehti hakea torpan itsenäiseksi ennen kuolemaansa, ja tila on edelleenkin hänen suvullaan. Tosin siellä on asukkaita enää vain kesäisin.

Kurikkavaarassa valvoi järjestystä mm. metsänvartija Juhana Puhakka. Hän joutui luopumaan tehtävästään vuonna 1913 ja vartijaksi tuli Paavo Sivonen. Tämä aiemmin Koitereen rannalla maakorsussa asunut ja Kurikan Ukkona tunnettu metsänvartija olikin toimesta runsaat kolme vuosikymmentä. Hänen jälkeensä Kurikkavaarassa oli ylimääräisenä vartijana Toivo Kivinen eläkkeelle siirtymiseensä asti. Tämän jälkeen tila on ollut muussa käytössä.

Kurikkavaaran metsänvartijatorpalla sattui tuhoisa tulipalo vuonna 1903. Tuvan uunia oli lämmitetty emännän toimesta, joka oli lasten kanssa kotosalla. Ilmeisesti jostakin savupiipun halkeamasta oli kipinä päässyt puurakenteisiin, sillä tupa syttyi ilmiliekkeihin ja hädin tuskin sai emäntä lapsensa pelastetuksi ulos. Hän oli yrittänyt vielä sammutellakin, mutta se ei enää auttanut vaan koko rakennus paloi poroksi. Samalla paloi viereen rakennettu ikkunoita vailla ollut uusi tupa.

Tulipalo sattui jouluaaton aattona, joten metsänvartija Juhana Pekanpoika Puhakka jäi perheineen joulunpyhiä viettämään varsin ankeissa tunnelmissa. Luonnollisesti kruunu armahti tässäkin tapauksessa kovia kokenutta virkamiestänsä. Myös lääninrahastosta avustettiin seuraavana vuonna 300 markalla Puhakan uudisrakennusta.

5.2.5 Renkien rötöstelyä

Kruunun metsänvartijoiksi kelpuutetut miehet olivat yleensä tunnollista ja luotettavaa ainesta. Kuitenkin heidänkin joukostaan saattoi joskus löytää yksilön, joka taloudellisen ahdingon tai muun syyn takia saattoi haukata luvattomasta kaalimaasta. Tällainen tapaus sattui vuonna 1907 aluemetsänhoitaja Lindbergin aikana. Hän nimittäin sai selville, että Kurikkavaaran vartiopiirin metsänvartija Juho Puhakka oli syyllistynyt metsänhaaskaukseen.

Metsänhoitaja kirjoittaakin asian johdosta Puhakalle:

”Koska on käynyt selville että metsänhaaskaus on tapahtunut hoitamassanne vartio-osuudessa, sekä että Te ette ainoastaan ole tietänyt asiasta, vaan myös olette syyppää mainittuun haaskaukseen, saan täten väliaikaisesti ja kunnes asia on oikeuden kautta tullut rangaistuksi eroittaa Teidät virastanne. Tämän yhteydessä saan ilmoittaa, että tänään olen määrännyt Piiloniemen vartija-osuuden metsänvartijan oman virkansa ohessa hoitamaan Kurikkavaaran vartio-osuuden tointa.”

Samalla Lindberg ilmoitti metsänvartija Olli Mustoselle asian ja määräsi tämän hoitamaan mainittua virkaa toistaiseksi. Myöhemmissä tutkimuksissa kävi selville, että Halla Osakeyhtiön suorittaman linjapuiden hakkuun yhteydessä oli hakattu 417 ylimääräistä runkoa! Met-

sänvartijalla oli ollut oma hevonen puutavaran ajotyössä ja hän oli saadakseen parempaa ansiota itse vedättänyt varastopaikkojen läheisyydestä suurimman osan haaskatuista puista.

Lisäksi Puhakka oli antaakseen haaskaukseen laillisen muodon muillekin leimannut, kuten hän sanoi, viallisia puita. Että metsänvartija tahallaan oli tehnyt haaskauksen, kävi selville siitä, että hän paikoitellen oli polttanut kantoja sekä peittänyt niitä havuilla! Ennen hakkuun aloitusta oli metsänhoitaja lähettänyt vartijalle jäljennöksen kauppasopimuksesta ja antanut määräyksen tarkasti valvoa kruunun etua hakkuussa ja ajossa. "Erehdystä ei siis voinut olla", totesi metsänhoitaja asiaa selvittäessään.

Metsänhoitaja Lindberg pyysi myös Enon pitäjän kruununmiesmiestä haastamaan käräjille Juho Puhakan. Vartija tuomittiinkin viralta pantavaksi seuraavana vuonna, mutta tämä valitti asiasta Hovioikeuteen. Tämä alensikin tuomiota, Puhakan viraltapano kestäisi sen mukaan vain puoli vuotta. Muutos sai uuden aluemetsänhoitajan T. Havon puolestaan tarttumaan kynään ja hän kirjoitti valituksen osoitteella: "Suurivaltaisain Kaikkein Armollisin Keisari ja Suuri-ruhtinas", sekä selvitti metsänvartijan rikoksen törkeyttä. Ilmeisesti hallitsija, tosin muutaman vuoden mietittyään antoi lopullisen erottamiskäskyn. Vuonna 1913 Puhakan tilalle Kurikka-vaaran metsänvartijaksi tuli lähes samanikäinen Paavo Sivonen. Laki ja oikeus oli vihdoinkin voittanut!

Samoihin aikoihin syytettiin Hiidenvaaran metsänvartijaa metsästyksestä luvattomana aikana. Se ei ollut kuitenkaan toimesta potkimisen arvoinen asia. Herra Metsähallituksen saapasta sen sijaan sai eräs toinen metsänvartija, joka oli keiteltyt makoisaa pontikkaa virkatalonsa lähettyvillä. Häntä syytettiin puun haaskauksesta, koska pannun alle työnnetyt pilkkeet oli tehty kruunun omistamista puista! Tämä metsänvartija oli sisukas mies, sillä hän ei lähtenyt virkatalostaan suosiolla. Vasta viranomaisten suorittama häätö vapautti torpan seuraavan virkamiehen nautintaan.

5.3 Kruununmetsätorpat

Patvinsuon seudun valtionmetsiin oli asutusta syntynyt jo 1600-luvulla. Nälkävuodet ja sodat olivat autioittaneet seudun aina tilapäisesti. Pysyvämpää asutusta seudun kruununmaille alkoi syntyä 1800-luvun alkuvuosina. Niinpä Suomusjärven hoitoaluetta perustettaessa oli sen alueella kaikkiaan kolmekymmentä asuttua torppaa. Näistä valitsi aluemetsänhoitaja Dyberg 22 torppaa tulevien metsänvartijatilojen paikoiksi ja loput jäivät kruununmetsätorpiksi.

Viimemainittujen lukumäärä lisääntyi vuosien kuluessa, sillä monet lähikylien tilattomat loismiehet, torpparien pojat ja mäkitupalaiset halusivat oman rypypaikan. Niinpä he saattoivat katsella mieluisan tuntuisen vaaranrinteen, useimmiten entisen kaskiahon tienoon ja anoa sitä asuinsijakseen kruunulta. Myös entiseltä asukkaalta vapautuvat torpat olivat haluttuja, olihan niissä jo valmiit rakennukset. Silloin oli kyseessä lähinnä vuokraoikeuden siirto ja entiselle asukkaalle suoritettu korvaus hänen tekemistään töistä.

Nykyisen puiston rajojen sisäpuolella on ollut 1800-luvun alkupuolella vain kaksi asuttua torppaa. Ne sijaitsivat Kaunisniemessä ja Rauvunvaaralla. Myös Autiovaaran kyljessä sijainnut savutupa on ollut pystyssä noihin aikoihin, mutta siitä lienee asukas muuttanut Kaunisnie-

meen ja paikka jäi tuolloin puolestaan autioksi. Sen sijaan on aivan puiston rajan tuntumassa ollut useitakin torppia ja Koitereen rannan yksityismailla lisäksi muutamia taloja.

Kaikkien näiden asukkaat ovat aikojen kuluessa hyödyntäneet tavalla tai toisella Patvinsuon soita ja metsiä. Vuonna 1848 annettu julistus uudistalojen perustamisesta kruununmaalle määritteli lähemmin torppien asemaa ja verotusta. Sen mukaisesti metsähallinto teki myöhemmin kontrahtikirjoja torppareitten kanssa. Torpille annettiin yleensä aluksi verotuksessa joitakin vapaavuosia ja sittemmin ne joutuivat maksamaan kullekin paikalle määrätyn veron.

Yleensä torpissa oli viljeltyä peltoa hehtaari tai pari ja niittyä 3–10 hehtaaria, jotka olivat luonnonniittyjä. Karja käsitti hevosen, pari lehmää ja muutaman lampaan. Asuntona oli maapohjainen savutupa, jonka laajuus oli parikymmentä neliötä. Verollepanossa otettiin huomioon viljely- ja niitynpinta-ala sekä niiden ja karjan tuotto ja työkykyinen henkilöluku. Vero laskettiin viljatyntyneinä ja kappoina, tahi vaihtoehtoisesti päivätöinä. Saivatpa torpparit joskus suorittaa veronsa mäännäkyilläkin, näin tapahtui ainakin vuonna 1883!

Kun lasketusta verosta oli vähennetty ensin kunnallisvero, rovastille ja kappalaiselle menevä määrä ja erilaiset muut pakolliset maksut, jäi kruunulle maksettavaksi keskimäärin 10–12 kappaletta veroviljaa. Vaikka määrä ei tunnukaan suurelta, valitti aluemetsänhoitaja monasti esimiehelleen torppareitten ja metsänvartijoidensa huonoa toimeentuloa. Tähän vaikuttivat paitsi hallavuodet myös voimaan tullut kaskeamiskielto ja usein toistuneet petotuhot, jotka vähensivät karjaa.

5.3.1 Rauvunvaaran torpat

Uusien torppien perustaminen tapahtui siten, että hakijan löydettyä mieluisan torpanpaikan hän kirjoitti anomuksen ylimetsänhoitajalle ja liitti mukaan papintodistuksensa. Anomus saattoi olla vaikkapa seuraavanlainen:

Torppa-anomus:

Lauri Kärkkäisen vartiopiiriin Rauvunvaaraan

Heikki Pyykkö, Mäkitupalainen N:o 3 Sikovaarasta. 18.4.1895.

Pyydän nöyrimmästi tullakseni Suosiollisesti otetuksi Ruununtorppariksi Pielisjärven pitäjään Siellä olevaan Suomensjärven Metsänhoitoalueessa olevaan Metsänvartija Lauri Kärkkäisen vartiopiiriin Rauvunvaaraan, johon pyydän Rakentaa torpan kuin myös Raivata peltova ja piha olantia niityksi ja Lähellä Olevia niitty maita Raivata niityksi. Sitten kuin asian omainen Suini on toimitettu Jonka tähden tähän myötä liitän Papin todistuksen maineestani ja isästäni Pielisjärvellä Huhtikuun 18 päivänä vuonna 1895

Heikki Pyykkö

Mäkitupalainen N:o 3 Sikovaarasta

Ylimetsänhoitaja Timgrenille antoi aluemetsänhoitaja Neovius puoltavan lausunnon Heikin hakemuksen johdosta ja syyskuussa samana vuonna Metsähallitus antoi myönteisen

päätöksensä. Näin Heikki Pyyköstä oli tullut toivomansa kruununmetsätorppari Rauvunvaaran rinteelle. Torppansa hän nikkaroi lähes vaaran korkeimmalle kohdalle.

Rauvunvaaran nimi kertonee aikoinaan harjoitetusta raudanvalmistuksesta. Onpa vaaran eteläpuolella oleva kalliokin saanut nimekseen Rautaportti. Ilmeisesti tienoolla on aikoinaan poltettu omiksi tarpeiksi rautamalmista takkirautaa alkeellisissa maahan kaivetuissa harkko-hyteissä?

Rauvunvaaralla aivan metsänvartijatilan alapuolella on ollut kruununmetsätorppa. Tilan on perustanut jo vuonna 1828 sokojärveläinen Henrik Silventoinen. Samalla сувulla koko ajan ollut tila saatiin itsenäiseksi 1930-luvulla. Torpan isäntänä viime vuosisadan lopulla olleen Simpson eli Simpsa Silventoisen mukaan tila sai maarekisteriin nimekseen Simpsola. Tämäkin tila on siirtynyt 1960-luvulla jälleen valtion omistukseen ja lähinnä vain rauniot osoittavat sitä joskus asutun.

Rauvunvaaralla, tosin parin kilometrin päässä edellä mainituista tiloista Rauvunlammen lähitöllä, sijaitsi Henrik Walliuksen vuonna 1830 perustama asuinpaikka. Tämän kruununtorpan isännäksi tuli vuosisadan lopulla Anders Pyykkö ja sittemmin hänen vävynsä Antti Aalto. Aallon сувun mukaan tila sai itsenäistyessään nimekseen Aaltola. Tämäkin tila on siirtynyt 1970-luvulla jälleen valtion omistukseen, sen rakennukset on hävitetty ja pellot metsitetty. Vain lukuosat rauniot ovat jäljellä tästä ihmisen pesästä, onpa muutama rakennus vielä pystyssäkin, tosin siirrettyinä Lieksassa sijaitsevaan Pielisen ulkomuseoon.

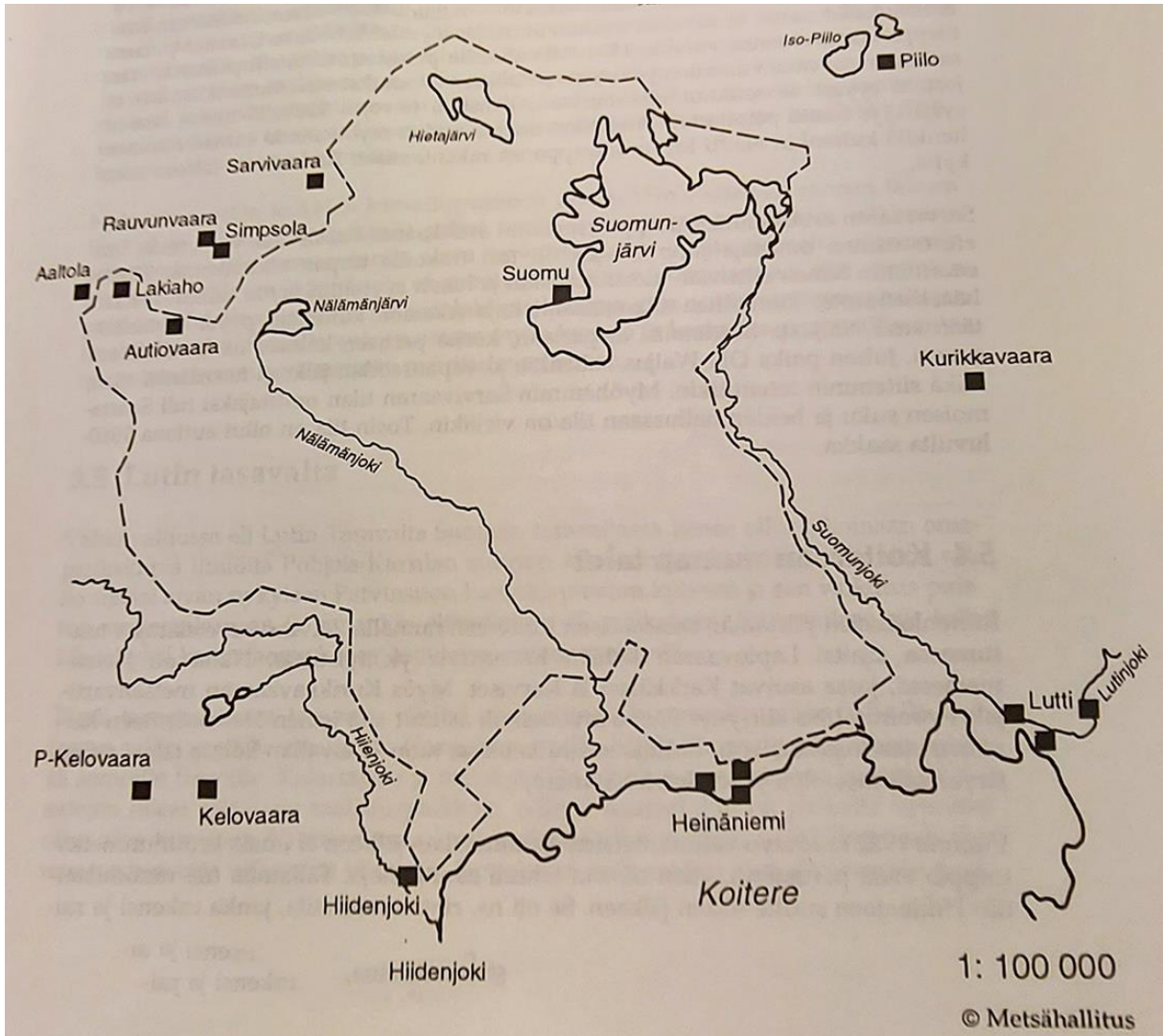
Rauvunvaaran neljäs tila sijaitsi aivan Aaltolan naapurissa ja sen entinen alue kuuluu kokonaisuudessaan kansallispuistoon. Juuri tämän tilan perusti Heikki Pyykkö, jonka torppahakemus on aikaisemmin ollut esillä. Tila on perustettu vanhalle kaskialueelle, kuten luonnollisesti kaikki muutkin torpat. Sen lähettyvillä sijaitsee myös Simpsa Silventoisen lakitupaan vienyt kaskiaho. Tämän mukaan Pyykköjen сувun hallussa ollut tila saikin Lakhahon nimen, kun se itsenäistyi ja merkittiin maarekisteriin. Pyyköt myivät tilansa 1960-luvun alussa valtiolle, ja nyt rakennusten raunioita ympäröivät entiset pihapellot kasvavat kuusikkoja.

5.3.2 Kelovaaran ja Sarvivaaran torpat

Kelovaaran metsänvartijatilan naapurina olevan Pieni-Kelovaara-nimisen kruununmetsätorpan perusti vuonna 1894 Kivilahden kylästä saapunut Antti Hassinen. Hän teki tuolloin tulokseen johtaneen torppahakemuksensa metsähallitukselle ja pyysi samalla saada käyttöönsä myös niittymaata Patvinsuon reunasta. Myöhemmin tila siirtyi Oinosen ja Turusen sukujen kautta Eino Myyrille. Hänen aikanaan se itsenäistyi, mutta rakennuksia ja niiden tonttia lukuun ottamatta tila on 1980-luvulla siirtynyt jälleen valtion omistukseen.

Maksimansaaren tienoot ovat paikoittain hyvinkin viljavia, kasvaahan nykyisinkin varsinkin Säästö-Maksimansaaressa erittäin komeaa metsää. Suurin osa alueesta on entistä kaskimaata. Ei siis ollut mikään ihme, jos löysäläinen Paavo Oinonen jätti torppahakemuksensa vuonna 1896 tälle alueelle perustettavasta elinpaikasta. Hän saikin seuraavana vuonna myönteisen päätöksen anomukseensa. Kuitenkaan hän ei jostain syystä toteuttanut aikomustaan, lieneekö nevojen keskellä olleen saaren syrjäisyys häntä pelottanut. Puolenkymmentä vuotta myöhemmin saman niminen henkilö kuitenkin aloitti kruununtorppansa rakentamisen Rasinahoon lähemmäksi kyliä.

Sarvivaaran kruununmetsätorppa on saanut asukkaansa vuosisadan vaihteessa. Sen ensimmäinen omistaja Juho Waljus oli tosi tiukoilla torpan alkuaikoina. Tilalla suoritettiin hänen aikanaan ulosmittauskin ja häntä syytettiin myös valtion metsän haaskauksesta. Tuolloinen aluemetsänhoitaja Åkesson kuitenkin pyysi esimieheltään, ettei Waljusta häädettäisi torpastaan, koska perheen kohtalo häntä ilmeisesti suretti. Juhon poika Olli Waljus halusikin jo vapaussodan jälkeen itsenäistää tilan, mikä sittemmin toteutuikin. Myöhemmin Sarvivaaran tilan omistajaksi tuli Saastamoisen suku ja heidän hallussaan tila on vieläkin. Tosin tila on ollut autiona 1960-luvulta saakka.

Kuva 11. Patvinsuon kansallispuiston torpat. © Metsähallitus

5.4 Koitereen rannan talot

Runonlaulajien ylistämän satasaarisen Koitereen rannalla Patvinsuon etelärajan tuntumassa sijaitsi Lapiovaaran kylään lukeutuvia yksityistiloja. Näitä oli Heinäniemessä, jossa asuivat Kärkkäiset ja Karviset. Myös Kurikkavaaraan metsänvartijaksi vuonna 1895 siirtynyt Paavo Siivonen oli asunut sitä ennen Heinäniemeen kaivamassaan maakorsussa. Lutinjoen suulla olivat tuon Tasavallan kolme taloa, nekin järven säännöstelyn yhteydessä hävitettyjä.

Vuonna 1922 säädetyn valtionmetsien asuttamislain jälkeen ei uusia kruununmetsätorppia enää perustettu, vaan tiloista tehtiin asutustiloja. Tällainen tila muodostettiin Hiidenjoen suulle sodan jälkeen. Se oli ns. rintamamiestila, jonka rakensi ja raivasi Viljo Hyytiäinen. Tila siirtyi oston kautta sittemmin Eino Härköselälle. Koitereen säännöstelyn yhteydessä tämäkin tila autoitui ja siirtyi yhtiön omistukseen. Sotien jälkeen säädettiin uusia asutusta edistäviä lakeja, mutta niiden perusteella Patvinsuon tienoilla ei asuinpaikkoja muodostettu.

Koitereen säännöstelyn tullessa 1950-luvulla ajankohtaiseksi voimallaitoksen rakentaja Pamilo Oy hankki hallintaansa järven ranta-alueet. Tällöin yksityiset maat ostettiin tai pakkolunastettiin yhtiölle. Näin kaikki rannan tuntumassa olleet asukkaat joutuivat lähtemään tiloiltaan. Olihan mahdollista, että järveen padottava vesi nousisi ajoittain heidän asuinpaikoilleen.

Väestön evakuoinnin ollessa ajankohtainen asia, Yleisradio teki ohjelmaa tulevan allasalueen väestön mielentiloista. Selostaja Aatos Heinonkosken kysyessä Heinäniemen isännältä, oliko täältä pakko lähteä, ilmaisi tämä mielialansa kuvaavasti: "Kuule, jos vesi persiisee saakka nousee, niin pakko on lähteä!" Lause oli kuulemma ensimmäinen, joka näin realistisena sai tulla ulos tuolloin vielä pidättyväisenä tunnetun viestintävälineen tuutista. Luvan tämän lausuman ulostuloon antoi itse Pekka Tiilikainen, joka vastasi ohjelmasta.

Nykyisin ovatkin kaikkien kansallispuistoon rajoittuvien Koitereen rannan talojen rauniot ja hiljalleen metsittyvät pellot ainoina merkkeinä ennen niin vilkkaasta asumisesta. Vain muuan suolla oleva turvelato näkyy muita jäänteitä paremmin maisemassa. Järven säännöstely on muuttanut myös rantamaisemaa, sillä varsinkin puiston kohdalla on rantatörmä voimakkaasti syöpynyt ja osittain vyörynyt aaltojen huuhteltavaksi. Samalla vyöryy veteen myös kantoja ja kasvavaa puustoakin antaen rantamaisemasta vähemmän mairittelevan kuvan.

5.5 Lutin tasavalta

Valtio valtiossa eli Lutin tasavalta Suomen tasavallassa lienee ollut aikoinaan omaperäisimpiä ilmiöitä Pohjois-Karjalan suurten saloseutujen kätköissä. Mainittu valtio sijaitsi aivan nykyisen Patvinsuon kansallispuiston kyljessä, ja sen vaikutus puiston maisemakuvaan ja varsinkin eläimistöön oli melkoinen. Se ansaitsee siis tulla käsitellyksi kerrottaessa kansallispuiston menneisyydestä.

Tämä tarunomainen tasavalta sijaitsi erinomaisen luonnonkauniilla paikalla Koitereen syliin vesiään valuttavan Haapajoen suulla. Myös Suomunjoki purkaa vetensä samoille tienoille. Kalastajalle ja metsästäjälle nämä maisemat ovat kautta vuosisatojen olleet mieluisia saalistuspaikkoja. Niinpä asutustakin on paikalla varmaan ollut aina tunnetun historiamme aamuhämärästä alkaen. Juuri täällä Koitereen rannan tuntumassa viihtyivät viimeiset lappalaiset vielä

uuden ajan alkuvuosiin saakka. Vasta Karjalasta ja Savonmaasta tulleet uudisasukkaat saivat heidät täältä vetäytymään pohjoiseen.

Historiankirjoista saamme selville, että kohta ruptuuri- eli uskonsodan (1656–1658) jälkeen sijaitsi Haapajoen eli silloisen Suoverkanjoen suulla Larinlahti-niminen kylä, jossa oli viisi taloa. Pääosin Ilomantsin Sonkajan kylältä saapuneet asukkaat olivat nimiltään Luttisia, Honkasia, Uotisia, Hujasia ja Tiaisia.

Kerrotaan, että eräs näistä uudisasukkaista, Juhani Honkanen, jo olisi ollut Lutin perinteen luoja oman oikeuden käytössä. Hän näet tappoi lapiovaaralaisen Paavo Laukkasen jahtaaman ahman tämän nenän edessä eikä antanut tälle pienäkään osuutta arvokkaasta saaliista. Lutin-nimen seudulle antoi puolestaan Matti Luttinen, joka oli arvostetun hangasaidan pääosakas, saaden vuonna 1669 lukuisien peurojen ohella siitä kerran saaliiksi majavankin!

Venäläiset tuhosivat vuonna 1703 Larinlahden kylän varsin perusteellisesti ja näin kävi muillekin Koitereen itäpuolen kylille. Vielä seitsemän vuosikymmentä myöhemmin piirretyssä kartassa on osa kylän taloista merkitty autioiksi. Tosin Luttisen sukua asui tällöin kahdessakin talossa.

5.5.1 Lutin Tiina

Kuluvan vuosisadan puolella paikalla asuttiin kolmessa talossa. Lutin taloa asuivat Härköset, joen pohjoisrannalla Nissiset ja ylempänä Haapajokivarressa Sormuset. Näistä varsinkin aikoinaan Sokojärven kylältä saapuneet Lutin talon asukkaat kehittivät vuosien saatossa omat ”lakinsa” ja loivat tarinamme kohteen, tuon aikoinaan niin maineikkaan Lutin tasavallan. Perheen isä Antti Härkönen kuoli espanjantautiin kaksikymmenluvun taitteessa. Kotona olleen kahdeksanlapsisen perheen yksinhuoltajaksi joutunut Tiina Härkönen oli onneksi voimakastahtoinen ja sitkeä perheenemäntä. Kooltaan ja voimiltaan hän oli riskinpuoleista miestä vastaava. Kerrotaan hänen joskus huvikseen seljättäneen talossaan majailevia ja voimillaan kerskailevia tukkijätkiä!

Täällä erämaan karuissa olosuhteissa Tiinasta tuli pakostakin todellinen Matriarkka, joka luotsasi suuren perheensä yli pula-ajan ja muiden vaikeiden vuosien. Omien lastensa lisäksi hän hoiteli vuosikausia vielä puolenkymmentä orvoksi jäänyttä lastenlasta, näiden äidit kun kuolivat varsin nuorina. Lisäksi talossa majaili lähes jatkuvasti lukematon määrä tilapäisiä savottalaisia, joiden huolto oli paljolti hänen varassaan. Paikkakunnalla sanottiinkin, että Piilon talossa on emäntänä Tiina, Kurikkavaarassa on Tiina, vaan Lutissa emännöi oikea Tiinojen Tiina!

Lienee helppoa ymmärtää, ettei näissä olosuhteissa, nälän ja ainaisen puutteen keskellä, jaksettu aina kunnioittaa etelän herrojen laatimia lakeja ja asetuksia. Niinpä lähiseuduilla kuhisevaa riistaa verotettiin nälän suuteeksi ilman virallisia lupia ja jopa rauhoitusaikoina, samoin kuin vesienkin viljaa. Eihän pienoisilla peltotilkuilla ja suoheinän varassa kituvilla lehmänkantturoilla olisi ruokittu tällaisia ihmisjoukkoja. Tarkoitus pyhittääköön keinot tuumittiin siis Lutissa, eikä tällainen ajatuskanta ollut vieras monessa muussakaan saloseudun talossa.

Metsästettiin ja kalastettiin Lutissa toki laillisestikin. Kaadettiin joskus karhujakin kaurahalmesta. Hoidettiin vähäistä karjaa ja tehtiin sille rehua laajoilta suo- ja luhtaniityiltä.

Kuva 12. Lutin tasavallan väkeä 1925, vasemmalla edessä Tiina. Kuva: Kerttu Härkösen kokoelma.

Lutin tasavallan tienoilla sijaitsi vuosittain suuria metsänhakkuu- ja uittosavotoita. Kämppeä oli harvassa ja niinpä savottamiehet perinteellisesti majoittuivat lähiseutujen taloihin. Lutin tupakin saattoi olla nurkkiaan myöten täynnä kaiken sorttisia kortteerimiehiä. Tiinakin saattoi ajoittain paistaa aamusta iltaan suuria savottaleipiä mahtavassa luonnonkivistä muuratussa uunissaan. Markat oli otettava sieltä mistä ne olivat ”rököllään”!

Tiina oli kaiken lisäksi hyväsydäminen emäntä ja vieraan ei koskaan tarvinnut lähteä talosta tyhjin vatsoin, vaikkei hänellä olisikaan ollut millä maksaa syönnöksiään. Kiertelevät mustalaisetkin tiesivät tämän ja niinpä he varsinkin talvisin olivat Tiinan vieraina säännöllisesti, ajellen Koitereen jäätä hevosillaan. Samoin Tiinan miniä kertoi anoppinsa aina tuoneen jotain hyvää, vaikkapa lämpimäisleivän tai kermapullosen, kun tuli käväisemään miniänsä luona.

5.5.2 Laaki ja vainaa

Särpimestä yrittivät Tiinan vanhimmat pojat pitää puolestaan huolta. Varsinkin Kali-niminen oli armoitettu metsänkävijä ja kaikenlaisen riistan surma. Kesälläkin hän asteli lauantaiamuisin pyssy olallaan hakemaan tuoretta lihaa pyhäksi. Lämpimään vuodenaikaan oli vaikea säilyttää lihaa pitempään ja siksi oli parempi hakea se suoraan kulutukseen lähes viikoittain. Harvoin Kalille tuli hukkareissua, sillä pitkäkoipisia hirviä juoksenteli lähistön suurilla nevoilla kotalaisen runsaasti. Kali oli hyvä eränkävijä ja tarkka ampuja, joten useimmiten tuloksena oli ”laaki ja vainaa”.

Kun tieto kulloisestakin kaatopaikasta oli tuotu taloon, lähtivät kaikki kynnelle kykenevät hoitelemaan saalista kotitanhuville. Miehet edellä kantoivat suurempia paloja olallaan, naiset ja lapset heidän perässään säkit ja koulureput selässä jonossa astellen raahasivat pienempiä

nyyttejä kotosalle. Syyspuolella suolattiin runsaasti lihaa talven varalle tiinuihin. Ne piilotettiin nevoille tehtyihin heinäpieleksiin, joista ne oli hyvä tuoda talvisella heinähakumatkalla kotiin. Silloin ei jäänyt epäilyttäviä jälkiäkään, kun oltiin laillisessa rehunajossa.

Koska talossa oli vanha ja heikonpuoleinen metsästysase ja rahaa uuden ostamiseen ei oikein olisi liennyt, keksittiin porukalla halvempi vaihtoehto. Päätettiin, että Arne-veli, joka äskettäin Suomen Raskaassa oli ylennyt peräti aliupseeriksi, hakeutuu suojeluskuntaan. Muita veljiä ei varmaankaan sinne huolitaisi, he kun olivat kaikkialla esittäneet äänekkäästi vasemman laidan mielipiteitä. Suunnitelma onnistuikin ja Kivilahden suojeluskuntaosaston päällikkö, opettaja Pekko Rastas, hyväksyi Aarnen osastoonsa.

Näin oli taloon saatu hyvä metsästyskivääri ja maastonväriset metsästysvaatteetkin. Tässä toteutui jälleen vanha suojeluskunnan aikainen hokema: "Ei aina niinkään se aate vaan hyvä sarkavaate". Lisäksi varsinkin Kalin mielestä suojeluskuntatakki oli erinomainen alusta muttereille ja muille pikkutavaroille, Lutin vanhalle Wikström-venemoottorille remonttia tehtäessä!

Muodissa olevaa hirvenmetsästystä harjoittelivat talojen pikkupojatkin vanhalla pienoiskiväärillä. Näillä eräretkillä sattui kerran vakava tapaturmakin. Sormulan 16-vuotiaalta Aarnelta laukesi oma ase vahingossa. Kun häntä monien vaikeuksien jälkeen oltiin viemässä lääkärin hoitoa saamaan, loppui nuorukaisen elämä Koitereen aalloilla keikkuvassa veneessä. Kerrotaan äiti-Leenan sydäntäsärkevien tuskanhuutojen olleen kaikille liikuttavaa kuultavaa. Olihan hän toivonut esikoisestaan saavansa kohtapuolin apua elämäänsä, isä kun oli invalidimies, joten talonpito oli lähinnä emännän varassa.

Tiinojen Tiina kuoli keuhkokuumeeseen talvisodan aattona. Hänen ei siis tarvinnut nähdä pelkäämäänsä näkyä: viiden pojan yhtäaikaista sotaan lähtöä. Sotivathan pojat talvisodan, osa heistä taisteli jatkosodassakin. Sen pitkittyessä tuli useimpiin sotaväsymys, jossa aatteellakin lienee ollut osuutensa, ja he päättivät hakeutua kotoisiin kävynkeräystalkoisiin. Pojat piiloutuivat Koitereen Viitasaareen, jonne rakentelivat siellä olevien muiden samanmielisten kanssa kämpäntapaista. Sieltä heidät lopulta pidätettiin, mutta välirauhan tulo pelasti miehet enemiltä rankaisutoimilta. Eniten heitä tiettävästi harmittikin pidätyshetkellä vasta puolivalmiiksi käyneen rankkitynnyrin tyly kohtalo!

Lutin tasavalta elää enää lähiseudun vanhemman väen muistissa. Tasavallan rakennukset olivat yhtiön vuokramaalla. Jakamaton perikunta ei tullut sitä aikoinaan lunastaneeksi itsenäiseksi tilaksi. Kun voimalaitosyhtiö alkoi suunnitella Koitereen säännöstelyä, olivat rannan asuinpaikat vaarassa jäädä veden alle. Asukkaiden oli poistuttava sieltä. Näin kävi myös itsenäiseksi aikoinaan lunastetuille Lutin naapuritaloille, samoin Heinäniemen kolmelle talolle ja Hiidenjoen talolle. Kaikkien näiden asukkaat joutuivat muuttamaan, joko naapurikylille tai vieläkin kauemmaksi.

Niinpä Lutin tasavallankin rakennukset hävitettiin ja sen asukkaat tulivat "maanpakolaisiksi". Vain pensaiden peittämät kivikasat ja uuninrauniot ovat enää jäljellä tästä tarunomaisesta yhteisöstä. Rannalla seisovat aihkipetäjät ohjaavat järveltä saapuvan kulkijan näille metsittyville raunioille. Paikalle, jossa sijaitsi aikoinaan Larinlahden kylä ja sittemmin maineikas Lutin tasavalta!

6 Metsän ja veden antimet

Luontaistalouteen katsotaan kuuluvaksi varsinainen erätalous, lähinnä metsästyksen ja kalastuksen nimissä suoritettu luonnon hyödyntäminen sekä metsässä ja soilla luontaisesti kasvavien tuotteiden keräily. Näihin kuuluvat mm. suoheinän, marjojen ja sienien sekä jäkälän yms. tuotteiden keruu, samoin kaskenpoltto, vaikka se vaatiikin jo melkoisia työsuorituksia. Edellä mainitut tuotteet käytettiin yleensä omassa taloudessa. Sen sijaan esimerkiksi järvimalmin nosto ja tervanpoltto voitaneen katsoa jo rahatalouteen kuuluvaksi. Myytiinhän nämä vaivalla hankitut tuotteet pääosin ulkopuoliselle ostajalle.

6.1 Kaskiviljelys

Kun varsinaisen erätalouden merkitys elinkeinona alkoi vähetä, siirryttiin Patvinsuonkin erämaa-alueilla paremman tuloksen antavaan kaskiviljelyyn. Tosin senkään tuloksesta ei aina voinut olla varma, sillä sadekesät ja katovuodet saattoivat tuhota kaskenviertäjänkin toiveet. Kaskialueiden vaihtuvuus miellytti liikkuvaan eräelämään tottuneita, antoihan sama paikka yleensä vain pari kolme kunnan satoa, minkä jälkeen kaskimaa oli haettava muualta.

Periaatteessa olikin vuosittain valmistettava uutta kaskenpolttoaluetta, koska se monivaiheisenä vaati useamman vuoden työn. Näin tapahtui varsinkin kasken alkuperäisimmän muodon, pykälikkökasken eli huuhdan kohdalla. Tämä kaskimuoto olikin vielä käytössä täällä jyrkävien valtionmetsien muodostamilla seuduilla aina viime vuosisadan puoliväliin saakka. Rintamailla oli jo pitkään ollut käytössä kiertokaskiviljely.

Varsinkin 1700-luvulla olivat myös yhtiökasket yleisiä. Niiden tuotto jaettiin ”kirvesmiesten” määrän perusteella. Runsaasti aikamiespoikia käsittävän perheen päämiehestä saattoi tällöin kehittyä melkoinen huuhtakuningas, jonka hinkaloista eivät rukiit loppuneet vuosikausia kestävä katonkaan aikana.

Kaskimaaksi valittiin mieluiten vaaran laki tai hievä etelärinne, jossa maa oli kasvuisaa eikä vesi sitä vaivannut. Vanhat järeät puut pyällettiin kolomalla tyvet ympäriinsä kirveellä puolen kyynärän pituiselta rungolta. Kuoren lisäksi piti myös tuoretta pintapuuta veistää niin, että puut varmasti kuolisivat. Pykäläpuut olivat samalla merkinä kaskialueen senkertaista valtaajasta. Saatettiinpa veistää jonkun ikihongan kylkeen valtaajan nimikirjaimet tai puumerkki, vieläpä vuosiluku varmemmaksi vakuudeksi kaskiraivion omistusoikeudesta. Näihin puuhiin lähdettiin yleensä jo kevättalvella, maaliskuuhun suksikelillä, mukana kirveet ja viikkokauden eväät. Työmaalla yövyttiin havulaavulla nuotion ääressä.

Havupuinen kaski vaati useamman vuoden kuivumisajan ennen kuin se oli valmis jatkokäsittelyyn. Tämän vuoksi piti olla varalla kullekin vuodelle oma ”kaskenraato”. Pyälletyt puut imivät paksusta kunnasta kosteuden tarkemmin kuin kaadetun metsän kannot olisivat tehneet. Ohuimmat juuret ehtivät lahota ja muodostaa pieniä ilmareikiä, joissa tulenkielekkeet ja palo-kaasut hyvin levisivät. Parin kolmen vuoden kuluttua tultiin kaatamaan pienemmät puut, jotka sitten seuraavana kesänä kesä-heinäkuun vaihteessa poltettiin.

Kuva 13. Vanha pykäläpuu kertoo kaskialueesta. Kuva: Oiva Potinkara 1992.

Kaski sytytettiin tuleen tuohussytyttimellä, johon tuli aikaansaatiin hankaamalla. Tällainen kitkatuli varmisti kaskiviljelyn kaikinpuolisen onnistumisen. Sytyttäminen tapahtui yleensä tuulen yläpuolelta, mikä aiheutti usein tulen karkaamisen viereiseen metsään. Kaskenpolton yhteydessä saattoikin palaa melkoisia metsäalueita, ja tämä aiheutti tietysti valtiovallan taholta koko kaskiviljelyn mielekkyyden arvostelua. Kaskialueen tasaista palamista varmistettiin vierillä palavia puunrunkoja palamattomille kohdille. Tosin pykälillä oli useimmiten niin paljon poltettavaa puuta, ettei siellä ollut juuri vierrettäviä paikkoja. Vierrossa käytettiin apuna rautakoukulla varustettua kaskivankoa ja puukankia. Jalassa kaskenviertäjällä olivat tuohesta tai pajunparkista tehdyt kaskilöttöset. Nahkajalkineet olisivat palaneet kuumuudessa pilalle.

Pykälökkaskea ei juuri voinut muokata vaan siemen oli kylvettävä suoraan tuhkan sekaan. Kaskialueelle kylvettiin Jaakonpäivän tienoilla korpi- eli juureisrukiin siemeniä hyvin harvaan, sillä kaskiruis pensastui ja haaroittui suuresti. "Jyvä virsun alle" oli kylvötiheyden määritelmä! Tällaisella kaskimaalla oli risukarhinkin käyttö hankalaa, joten siemenen peittämiseen käytettiin useimmiten pienen puun juurakosta tehtyä käsiharaa. Kantoja saatettiin vielä kopistella puulla tai kirveenhamaralla, jolloin tärähtely peitti siemenet niiden ympärillä.

Sato leikattiin sirpillä ja sidottiin lyhteiksi, jotka asetettiin kuhilaille kuivumaan. Sadonkorjuu puisella huuhtakaskella oli erittäin hidasta ja hankalaa, olihan kaikkialla hiiltyneitä pitkällään tai pystyssä olevia paksuja puunrunkoja. Useimmiten lyhteet varastoitiin paikan päälle aumoihin, jotka aidattiin eläimiltä. Vasta talvella ne kuljetettiin kotoiseen riiheen puitaviksi. Kaukaisille kaskimaille tehtiin joskus riihi ja vain jyvät tuotiin kotiin. Riihessä oli myös hyvä asustella kaskitöiden aikana.

Satoa kaskiruis antoi keskimäärin kymmenkunta jyvää, mutta joskus saattoi tulla huomattavasti enemmänkin. Kerrotaan, että 20–30, jopa 50 jyvää, saattoi tulla hyvinä satovuosina. Toisaalta halla, kuivuus ja muut vastoinkäymiset tuhosivat sadon hyvinkin vähäiseksi.

Pykälökkökaskesta otettiin yleensä vain yksi sato ja kaskimaa tuotti sen jälkeen heinää muutamia vuosia, kunnes metsä alkoi sitä jälleen vallata. Riippuen maan kasvuisuudesta saatettiin tällainen vanha kaski- eli halmemaa kasketa uudestaan 10–30 vuoden kuluttua. Tällöin puhuttiin kaskikierrosta, jonka piiriin parhaat kaskimaat saattoivat kuulua vuosisatojen ajan.

Eniten tätä kiertoviljelystä esiintyi tietenkin vanhoilla asuinpaikoilla kylien läheisyydessä. Likiain kaikki kruununmetsien torpat ovat myös syntyneet ainakin kerran kasketulle paikalle, olihan jo kaskenraataja valinnut paikan huolella taatakseen kaskensa onnistumisen. Aikaisemmin kasketulla alueella kasvoi pääasiassa lehtipuuta. Paikoittain sitäkin saattoi olla vähänlaisesti ja usein jouduttiin aukkopaikkoihin ajamaan seuna- eli roviopuita kasken viertämistä varten. Nämä olivat parin kolmen sylen pituisia havupuurankoja, jotka aisattiin, että ne kuivuisivat keväen aikana polttokuntoon. Kaikki puut pyrittiin kaatamaan samaan suuntaan tyvet kotiin päin, joten viertäminen kävi luontevasti eivätkä puut olleet ristissä.

Tällaisen jo aiemmin kasketulla paikalla olevan varsinaisen kasken viljely oli pykälökkökaskeen nähden huomattavasti helpompaa. Viertämistä tosin oli enemmän, mutta toisaalta päästiin suhteellisen vähäisellä palamattomien rankojen kasaamisella melkoiseen puhtaaseen viljelyalueeseen. Osa rangoista käytettiin aidan tekoon alueen ympärille. Maanpinnan muokkaus aatalla ja siemenen peittäminen risukarhilla kävi joutuisasti ja niittäminenkin oli helppoa. Varsinaisesta kaskesta otettiinkin usein pari kolme satoa.

Kaikkein nopein kasken viljelysmuoto oli ns. rieskakaski. Tällöin nuorta lehtipuuta kasvava puusto kaadettiin lehden tultua täysikokoiseksi ja kaski poltettiin vielä samana kesänä lehtien kuivuttua. Yleisin viljalaji kaskissa oli ruis, mutta myös ohraa, kauraa ja varsinkin naurista kylvettiin tuhkaiseen maahan. Olihan nauris pitkään 1800-luvullakin hyvin tärkeä perusruoka, perunan yleistyessä varsin vitkalleen. Nauriinsiemen kylvettiin kaskeeseen ”töpehtimällä”, jolloin siementä otettiin suuhun ja sitä syljeskeltiin tasaisesti maahan.

Liiallista metsien kaskeamista estämään annettiin eri aikoina lakeja ja säädöksiä. Ne aiheuttivat kansan keskuudessa arvostelua eikä niiden toteuttamistakaan juuri valvottu ennen metsähallituksen suorittamaa valvontaa. Vasta vuonna 1884 astui kruununmetsien lopullinen kaskeamiskielto voimaan. Lieneekö siitä saatu kaikkialla tietoa, sillä muutamia oikeusjuttujakin käytiin kiellon rikkojia vastaan. Erityisluvulla tosin pienehköjä kaskia poltettiin valtionmailla vielä tämän vuosisadan puolellakin, mutta niiden ehtona oli määräys, jonka mukaan kaskialueelle oli kylvettävä puunsiemeniä parin viljasadon jälkeen. Lisäksi alue oli aidattava, etteivät metsälaitumella kulkevat eläimet tuhoaisi taimikoita.

Vapaussodan jälkeisen kovan elintarvikepulan aikana annettiin vieläkin joitakin kaskeamislupia. Tällöin Suomen metsänvartijakin poltti pienen kasken vartijatalon ja rannan välissä. Yleensä on kaskenpolton jäljille noussut hyviä ja kasvuisia metsiä. Itäähän puunsiemen poltella alueella tunnetusti hyvin ja tuhka lannoittaa maata lisäksi vuosikymmenien ajan jouduttaen osaltaan puiden kasvua. Niinpä valtionmaiden parhaat männiköt ja koivikot ovatkin syntyneet lähes poikkeuksetta aikaisemmin kasketuille alueille.

6.1.1 Lakiahon tarina

Vuonna 1884 yleisen kaskeamiskiellon jo vallitessa valtionmailla, alkoi Rauvunvaaran alarin-teellä asuva Simson Silventoinen mieluilla uutta kaskialuetta aikaisempien vuosien tapaan. Hänen toiveensa kohdistui vieressä kohoavalle seudun korkeimmalle vaaralle. Matkaakin koti-pihasta olisi vain virstan verran. Siellä tuntui olevan hikevää maanpohjaa ja hyväkasvuista metsää, jonka edellisestä kaskeamisesta oli kulunut jo kymmeniä vuosia. Lehtipuuvaltainen hyväkasvuinen sekametsä aivan kuin odotteli siellä kaskenraatajaa.

Eikä Simpsa jättänytäkään asiaa mielestään, vaan päätti toteuttaa haaveensa. Olihan hänelle jotenkin selvinnyt, että erinäisiä kiellontapaisia oli kruunun taholta annettu kaskenpolttajille, mutta toisaalta katovuodet eivät kyselleet kaikenlaisia lupia. Sitä paitsi niitä kieltoja oli an-nettu tavan takaa ja aina oli ne kuitenkin peruttu. Niinpä Simpsa otti kirveen kainaloonsa ja Heikki-poikansa kanssa raatoi pienoisen kasken hyväksi katsomaansa paikkaan. Vain pak-suimmat rungot hän jätti pystyyn, nekin huolella "kuolemanrenkaalla" ympäröityinä. Näitä rengastettuja arvopuita laskettiin myöhemmin olleen puolensataa runkoa.

Tässä vaiheessa paikalle ilmestyi kruunun metsänhoitaja Otto Neovius. Lienee Simpsan naa-purissa asuva metsänvartija Lauri Kärkkäinen hänet salavihkaa kutsunut, kun ei itse saanut ku-ria lakia rikkovalle naapurilleen. Niinpä metsänhoitaja haukkuikin Simpsan perin pohjin ja pyysi kruunun vallesmannia haastamaan Simpsan käräjille vastaamaan tekosestaan! Metsän haaskauksesta sai mies nyt tuomion ja ankarat sakot maksettavakseen. Vaan mistäpä Simp-salla olisi rahoja ollut ja niin hänet kyörättiin Kuopion lääninvankilaan moneksi kuukaudeksi tuomiotaan kärsimään ja syntejään miettimään.

Kun Simson jälleen seuraavana keväänä palasi kotikonnuilleen vapaana miehenä, laittoi hän ensitöikseen kaskensa palamaan. Sillä omakseen hän sen katsoi, olihan se lunastettu pitkäve-teisellä istumisella kolkossa vankityrmässä. Perhekin oli ollut vaikeuksissa isättömän talven jäl-keen. Taitavasti johdettuna roihusi Simpsan kaskiraivio erinomaisen hyvin. Palamattomat pai-kat vierrettiin ja tuhkainen maa aatralla muokattiin ja syyskesällä siihen sai kylvää rukiinsieme-net, joita risukarhilla peiteltiin. Kaskiviljely orastui ja talvehti hyvin jatkaen keväällä kasvuaan.

Eipä siis ollut ihme, jos Alapihan väki saikin leikata syyskesällä mainion sadon puitavakseen. Lyhteet kuivattiin riihen nokisilla parsilla ja puida jyskytettiin varstoilla. Näin oli kaski palkinnut raatajansa, vaikka pahalta olikin puuha jo näyttänyt välillä käräjineen kaikkineen. Muutamien kaskisatojen jälkeen alue vielä kasvoi hyvää heinää vuosikausia, kunnes alkoi metsittyä. Ta-pauksen muistoksi antoivat lähiseudun asukkaat Simpsan raiviolle Lakiahon nimen. Olihan laki ja oikeus sen raatajaan kyntensä iskenyt.

6.2 Suoniityt

Parinsadan vuoden ajan olivat Patvinsuon nevat ja vesistöjen rannat merkittäviä karjanrehun hankintapaikkoja. Lähiseutujen asukkaat niittivät niillä kasvavaa saraheinää kesäisin kuukausi-kaupalla ja kuljettivat sen sitten talvella rekipelillä karjalleen. Näillä luonnonniityillä käytiin jopa peninkulman päässä asuinpaikasta. Aikaa myöten olivat eri taloille vakiintuneet omat niittopalstansa. Niinpä rauvunvaaralaiset niittivät Nälämänpuron varsilla ja Nälämänjärven rantamilla, sarvivaaralaiset Surkansuolla, Aaltolan ja Turkkivaaran väki Lahnasuolla jne.

Suomun metsänvartijalle oli varattu Suomunjärven ja -joen varsia, vieläpä Ruostepuron latvoillakin olevaa nevaa. Lutin ja Heinäniemen väki kävi heitä lähempänä olevilla Suihkojen reunamilla. Kontiovaaran kyläläisiä kauempaakin kävi muutamilla perinteellisillä nevoillaan niittelemässä niiden vähäistä kasvustoa.

Isonjaon aikoihin olisivat monet talolliset saaneet perinteelliset valtionmaalla olevat niitypalstat virallisesti omakseen vain niiden erotuskulut maksamalla. Monikaan ei halunnut kuitenkaan maksaa edes näitä vähäisiä maksuja luottaen, että he entiseen tapaan saisivat kuitenkin alueensa niittä. "Mihinkäpä se ruunu niityt siirtäisi, selkäänsäkö ne ottaisi?", tuumivat isännät asian ollessa ajankohtaisena esillä.

6.2.1 Arentikontrahteja

Myöhemmin alkoi metsähallitus kuitenkin periä niityistä vuokratapaista, saadakseen samalla mahdolliset niittopaikkoja koskevat kiistelyt loppumaan. Pidettiin eräänlaisia heinähuutokauppoja ja kirjoitettiin niityvuokrasopimuksia eli arentikontrahteja. Laitetaanpa tähän malliksi eräs sellainen:

Arentikontrahti.

Keisarillisen Senaatin Suomessa ja maanviljelys- ja yleisten töiden toimitus osaston myöntömyksellä annettu maan metsänhoitohallituksen kirjeessä 31 toukokuuta 1871. Talolliselle Matti Härköselle N:8 Kontiovaaran kylässä viideksi (5) vuodeksi tammikuun 1 p:stä samaan aikaan vuonna 1876 Pielisjärven etelä Kruununmaalle Suomusjärven hoitoaluetta Kuopion itä-Tarkastuspiirissä olevalle Sumukajoki, Patvinsuo, Jokipolvi ja Huuhkajansuo niityt 21 häkinalaa, vuotuisarentia vastaan yhteensä Kaksiarkkaa joka summa on joulukuussa joka heinänteon jälkeen kuittia vastaan metsänhoitokasöörille maksettava, ja Sen ohessa että Kaikenlainen tulen varomaton Käytäntä, Kydöttäminen ja perkkaminen, sekä aitapuiden hakkuu ja teiden teko arentimaalla tahi sen laiteilla on ilman laillisetta luvatta ja Syyneittä Kielletty, niittumaa tulee sen arentiajan loputtua jättää Samassa kunnossa kuin ovat vastaanotetut. Sekä kaikessa noudattaa mitä laki ja asetukset maan arennista maalla määräävät.

Pielisjärvellä 2 p joulukuuta 1871

K Dyberg
metsänhoitaja

Tähän arentikontrahtiin minä suostun ja sitouvn sitä tarkoin noudattamaan ja täyttämään

Paikka ja aika ennen Sanotut

Matti Härkönen (M H)
(puumerkki)

Melkoisen pitkä käsin kirjoitettu litania jouduttiin siis kirjoittamaan muutamasta pahaisesta nevaniitystä. Mutta olihan Matilla nyt varmuus parinkymmenen heinäkuorman saannista. Kruunukin sai olla tyytyväinen, kun sen tiedossa oli pari markkaa selvää rahaa vuosittain.

Kaikki eivät kuitenkaan halunneet maksaa markkaakaan noista vaivalloisista suoheinätupaista, ja vapautuneita niittyjä osoitettiin metsänvartijoiden niitettäväksi. Tämä puolestaan aiheutti kateutta ja, kun Rauvunvaaran sekä Suomun vartijoilta kuolivat hevoset lähes saman aikaisesti, epäiltiin niityn menettäneiden kostonhimolla olleen osuutensa eläinten hengenhähtöihin.

6.2.2 Nälämäjoen niittysauna

Vain osalla niityistä kasvoi saraheinää niin paljon, että niitä kannatti niittää joka vuosi. Heikkomilla nevoilla käytiin parin kolmen vuoden välein niittämässä. Perinteellisille alueille niittäjät olivat kyhänneet heinätyismajoja eli laavuja. Pari niittysaunaakin oli pystytetty heinäväen yöpymispaikaksi, sillä niityillä viivytettiin yleensä useita päiviä yhteen menoon. Nälämäjoen varressa olevan niittysaunan jäännökset ovat vielä jollakin tavoin jäljellä, samoin Suomun vartijasuvun rakentama Teretillä oleva pienoinen laavu.

Nälämäjoen niittysaunan on muistitiedon mukaan rakennuttanut 1800-luvun alussa Kontiovaaran Hangasvaaralta oleva Härkösen suku. Saunan hirret on tuotu valmiina Kontiovaaran kylältä ja kertomuksien mukaan saunaa oli pystyttämässä muuan Venäjältä paennut vankikarkuri, joka asuikin siinä piilossa viranomaisilta. Tämä renkimies kaivoi niitylle myös kilometrin verran ojaa jokivarren suuntaisesti. Sen avulla voitiin säännöstellä niityn kosteutta ja näin saatiin saraheinä kasvamaan paremmin. Härköset ilmeisesti luopuivat niitystä sen hankalan sijainnin takia, sillä viimeisen vuosisadan ajan sitä käyttivät Rauvunvaaran Kärkkäiset. He niittivät siellä vielä 1950-luvulla, olihan sotien jälkeen melkoinen rehupula kaikkialla maassa.

Nälämäjoen suoniitylle lähdettiin Rauvunvaaralta yleensä heinäkuun lopulla, kun lähemmät heinätyspaikat oli saatu korjatuksi. Eväskontit selässä, piimäleilit kädessä ja työkalut olalla pätikoitiin tuonne puolen peninkulman päässä Rauvunvaarasta olevalle niittypalstalle. Kankaan reunassa Nälämäjärven eteläpuolella vei poluntapainen Pienen Surkanvaaran eteläreunalle, sieltä oikaistiin nevaa pitkin Nälämänpuron ylitse kohti niittysaunaa. Ensimmäinen päivä kuului matkatessa ja varsinaiseen työhön valmistautuessa. Oli siivottava ja korjailtava majoa paikkaa ja työkaluja. Makuulaverille tuotiin tuoreet lehdekset, ehtipä naisväki poimia kullankeltaisia lakkojakin eväiden höysteeksi.

Niittäjät lähtivät varhain aamuyöstä viikatetta heiluttamaan, silloin yökasteesta kostea saraheinä katkesi parhaiten. Lyhytvartinen kynkkävarsiviikate, kahdella tapilla ja heinän kokoavalla kerulilla varustettuna oli paras työväline suolla. Upposihan niittäjä pehmeällä sammal pohjalla melkoisesti, joten pitempivartinen oksavarsiviikate olisi ollut hankalampi. Täällä ei tarvittu sentään jalassa suokenkää tai -suksea niin kuin pettäville rimpinevoilla joutui joskus pitämään, ettei olisi suon syövereihin uponnut. Välillä oli työvälinettä liipattava, kovasimella kahta puolen terää kilkutettava. Samanlaista hiomista saattoi kuulua muualtakin laajalta suolta, samoin puheenporinaa. Olivat siellä monet muutkin heinätysporukat asialla.

Terävä kuin käärmeen kielen oli viikatteen oltava, silloin työ sujui leikiten harvassakin heinikossa. Oli vain varottava mättäitä ja puunrunkoja, joita oli siellä täällä, vaikka niittyä oli

vuosittain raivattukin jonkin verran. Katajainen kerulinkaari kokosi heinän karheelle, joten haravaa ei tarvittu ennen kuin kerättäessä luokoa sapilaille. Ellei sitten sattunut suurempi sade uhkaamaan, silloin saatettiin joutua kokoamaan heiniä kesken kaiken rukoihin, etteivät kokonaan kastuisi. Hyvin oli saraheinä kasvanut, osansa siihen oli vaikuttanut juhannukseen saakka korkealla pidetty vesikin. Ojaan ja puroon tehdyillä padoilla sitä oli säännöstelty.

Kuva 14. Antti ja Veikko Ruostepurolla vuonna 1937. Kuva: Kerttu Sorsan kokoelma.

Iltapäivällä lepäiltiin ja annettiin kaadetun heinän kuivaa paahtavassa auringossa. Lepäillessä tosin laitettiin pieleksenpohjat kuntoon, niiden aluspuita uusittiin ja varattiin muitakin tarvikkeita. Pieleksellä olikin täällä tehtävä kyynärää korkealle, kantojen ja tolppien varaan, sillä joki saattoi tulvia syksyllä. Sapilaat ja haarapuusta tehdyt hangot tarkistettiin samalla. Nuori väki saattoi ongiskella iltasella joen suvannosta mustia keltavatsaisia ahvenia keittotarpeiksi. Tietenkään ei unohdettu lakankeruuta, niistä saatiin maittavaa jälkiruokaa.

Seuraavana aamuna jatkettiin niittoa ja iltapäivällä saattoi jo päästä haravoimaan heiniä kasoihin. Niittyharavassa oli lyhyet ja myötäsukaan vinot piikit, sellainen ei tökkinyt epätasaisessa sammalessa ja piit pysyivät paremmin ehjinä. Kuivunut karhe haravoitiin rukoihin, jotka sitten kannettiin pieleksen pystyseipäiden väliin. Pieleksillä oli täällä omat nimensä. Oli pitkäpohjaa ja pöckelikköpohjaa, nimestä tiesi heti, mistä paikasta oli kyse.

Pieleksessä oli pohjapuiden lisäksi pysty- eli sankapuita noin sylen välein kullekin paikalle tarpeellinen määrä. Ne tehtiin yleensä kuivasta kelojuusta. Näiden sankapuiden väliin kannettiin heinärukoja sapilalla tai sankavitsalla. Alimmaisista poljettiin jonkin verran ja miehen leuan korkeudelle laitettiin ensimmäiset vinot sivu- eli jalkatuet. Nämä sivutuet pitivät myös pieleksen ilmapana. Näiden päälle luotiin heiniä vuoroin molemmilta sivuilta samalla pielestä ylöspäin

levittäen. "Heinälapot" vatvottiin eli sotkettiin ja pyöriteltiin, joten ne pysyivät hyvin paikoillaan. Heiniä lisättiin, kunnes pieles oli nelisen metriä korkea. Sitten se kammattiin sileäpintaiseksi ja harjalle laitettiin pari pitkää riukua ja niiden painoksi maasta tulevat vinoriut, tai koivusta kierretyt ja latvoistaan yhteensidotut harja- eli tuulivitsat. Pieles tuettiin vielä yläosastaan vinotuilla, joiden alapääät painettiin suohon.

Pieles oli näin valmiina odottamassa talvista kotiinkuljetusta, joka ei sekään ollut yksinkertainen asia. Olihan välissä runsaasti upottavaa suota ja usein ajoreitti oli ensin poljettava jäätyneeseen hevosen kantavaksi. Joskus saatettiin vielä syysmyöhällä niittää jään päältä vetisiä kortteikkoja sekä keräillä jäkälää lisärehuksi.

6.2.3 Jäkälä ja muu heinän korvike

Jäkälää koottiin syksyllä ohuiden puunrunkojen väliin "pantioihin". Talvella sitten jäätyneen pantion tukipuut lyötiin poikki ja se keikautettiin rekeen. Kotona paloiteltiin ja sulateltiin jäkälää karjalle, joka ei tainnut paljoakaan siitä lypsyään lisätä, hyvä kun pysyi hengissä kesään saakka! Jäkälästä uskottiin karjan saavan kivennäisaineita niukkaravinteisen suoheinän lisämausteeksi.

Hirtehisesti veisteltiin: "Hyvin meillä eletään, lumisipsussa kahlataan ja jäkälää sen kun päretöntelessä kanniskellaan." Heikot eväät lehmillä sen puoleen oli tiedossa kesälläkin, sillä ruoka oli hamuttava metsälaitumilta. Kilometrikaupalla suoritettu vaaranrinteiden tallustaminen saattoi kuluttaa nautan voimia ruuanhakumatkoilla niin, ettei paljoakaan jäänyt energiaa maidon tuottamiseen.

Karjanrehun jatkeeksi taiteltiin myös lehtikerppuja, niitä tehtiin varsinkin lampaille. Häkillinen heiniä ja sata kerppoa lehtiä oli vanhastaan tunnettu lampaan talvinen annos. Kerppoja tehtiin pääasiassa koivusta ja haavasta, mutta myös leppä kelpasi varsinkin syksymmällä tehtynä.

Lehtikerppojen teko oli kesän mukavimpia töitä ja yleensä lehdesmetsään mentiin pareittain. Mies ja vaimo parina, vanha isäntä emäntineen työskentelivät yhteisesti lehdeksien taitossa. Taisivatpa siellä tulla mieleen joskus nuoruuden aikaiset asiatkin.

Samoin meneteltiin myös vastan teossa, niitäkin tarvittiin runsaasti. Olihan saunassa käynti lähes ainoa huvitus- ja rentoutuskeino. Vastanteon parasta aikaa oli juhannuksen jälkeinen viikko juuri ennen heinäntekoa. Se oli tietenkin myös lehtikerppojen parhainta tekoaikaa. Samalla sai kaadetuista koivuista kiskoa tuohtakin raaka-aineeksi monenlaisiin pikkuaskareisiin.

6.3 Metsälaitumet

Vielä tämän vuosisadan puoliväliin saakka kävi karja kesäisin aivan yleisesti metsälaitumilla. Olivathan kruununtorppien ja muidenkin metsäseuduilla asuvien tilojen pellot verraten pieniä, antaen hädin tuskin perheelle ruokaviljan. Näin oli tilanne varsinkin viime vuosisadan puolella, jolloin viljakin saatiin pääosin kaskialueilta. Myöhemmin kaskialueille noussutta heinää saatettiin paikoin niittääkin, mutta enimmäkseen tuon heinän nyhtämisen saivat tehdä eläimet itse. Olihan sileältä nevaniityltäkin helpompi tehdä talveksi rehua karjalle, kuin kierrellä epätasaista ja kannokkoista kaskialuetta viikatteen kanssa.

Metsälaitumella käynti ei suinkaan ollut karjalle vaaratonta, sillä karhut ja muutkin pedot saattoivat siellä vaania. Varsin usein saattoivat naudat Patvinsuonkin tienoilla juosta mölisten ihmisten ilmoille ilmoittaen turman kohdanneen lajitoveria. Tämä käy ilmi monista petotuhon korvausanomuksista, joita metsänvartijatkin tekivät työnantajalleen ja Keisarilliselle Senaatille. Petojen saaliiksi joutui sekä lehmiä että hevosia sekä ehkäpä eniten mäkättäviä lampaita.

Metsälaitumilla oli totuttu entisinä aikoina pitämään karjaa vapaasti. Metsähallituksen perustamisen jälkeen tähänkin vapauteen tuli rajoituksia. Tulihan valtionmaalle karjaansa laiduntaan mielivän lunastaa laiduntamislupa sekä noudattaa muitakin säännöksiä, joita Keisarillinen Senaatti oli suuressa viisaudessaan säätänyt. Vuoden 1878 alusta voimaan tulleista säännöistä julkaistiin oikein ohjekirjanenkin, jossa määriteltiin tarkoin seuraavan viiden vuoden taksat ja säännöt. Ohjeiden mukaan oli taimikkometsät varjeltava, merkittävä ja kirkkokuuluksella tiedotettava yhteiselle kansalle.

Säädöksen piiriin kuuluivat hevoset, raavaseläimet ja ainakin poikkeuksen tavoin lampaatkin. Karja oli varustettava valtiolta lunastetulla, eläimen kaulassa kannettavalla syöttöpoletilla. Sen hintana perittiin hevoselta 1,50, raavaalta 1,00 ja lampaalta 0,50 markkaa kesältä. Laidunkausi alkoi kesäkuun puolivälissä ja sitä kesti syyskuun puoleen väliin. Ellei polettia ollut elukan kaulassa syytettiin sen omistajaa tuomioistuimessa. Mikäli taas ostamaansa polettia ei kiinnittänyt eläimen kaulaan, menetti syöttelyoikeutensa.

Lisäksi oli elukoita paimennettava huolella eikä paimen saanut olla "löysäpäinen", pahantapainen eikä alle 15-vuotias. Paimen ei saanut työnsä ohessa viritellä ansoja, satimia tai muita luvattomia pyydyksiä. Vielä oli aina viittä eläintä kohden oltava yhdellä kaulassaan kello. Uuteraasta elukoiden tarkastamisesta saatettiin metsänvartijalle maksaa erityispalkkio!

Tämäkään ei tainnut paljoa asiaa auttaa, koska Suomusjärven hoitoalueessa oli eräänäkin vuosisadan vaihteen kesänä laiduntamistuloja vain neljä ja puoli markkaa. Taisivat kovin harvat lunastaa poletteja karjalleen, vai lieneekö elukoita ollut yhteensä vain kourallinen? Voi vain todeta, että paljon porua mutta vähän villoja!

6.4 Pettua ja pihkaa

Menneinä aikoina säätelivät luonnon olosuhteet nykyistä enemmän kansan elämää. Suurten kato- ja hallavuosien tullessa kärsittiin nälkää, sillä muualta ei apua juuri tullut. Valtiovaltakin oli melko avuton huoltamaan kansalaisiaan. Tällaisina hädän hetkinä oli suomalainen aina tottunut turvautumaan metsän antimisiin. Nälän suuteeksi kiskottiin puun kyljestä pettua ja kerättiin sammalia, jäkälää tai suovehkaa samaan tarkoitukseen. Saatettiinpa silputa ja jauhaa hallanpanemia olkiakin taikinatiinuun vähäisten jauhojen jatkeeksi ja vatsaa turvottamaan.

Valtiovalta yritti auttaa joskus järjestelemällä jonkinlaisia hätätöitä sekä antamalla lupia kerätä erilaisia salojen antimia kruunun metsistä. Nälkävuosien aikaan 1867–1869 annettiin kansalle lupa kerätä valtionmetsistä jäkälää ja sammalta leipäaineeksi. Hätäaputöinä tarjottiin mahdollisuutta pihkan ja käpyjen keruuseen sekä tervan ja potaskan polttamista. Valtion toimesta raivattiin myös ratsuteitä, tehtiin siltoja ja pitkospuita sekä perattiin uittopuroja. Annettiinpa neuvoja hätäleivän tekoon sammalesta, jäkälästä ja suovehkasta!

Vielä vuonna 1918 vapaussodan jälkeen, kun nälänhätä uhkasi pahimmin, annettiin kansalle lupa kiskoa pettua valtionmetsistä. Niinpä aluemetsänhoitaja Åke Åkesson kuuluttikin mainittuna vuonna Enon, Pielisjärven, Kontiolahden ym. kuntien elintarvikelautakunnille: "Tiedoksenne saan kunnioittaen ilmoittaa, että väliaikainen metsähallitus on oikeuttanut minut tarvitseville osoittamaan hoitoalueessani petäjäpuita kuoren kiskomista varten leipäaineeksi". Metsänvartijain tehtävänä oli tosin osoittaa siihen tarkoitukseen lähinnä viallisia tai muuten ainakin sahapuuksi kelvottomia puita. Paras pettu olisi kylläkin saatu hyväkasvuisista männyistä, mutta juuri näitä oli varottava kaatamasta. Mainittuna vuotena syötiin Suomen metsänvartijan perheessäkkin pettuleipää ainakin sen verran, että tarkoitukseen kolotuista puista voitiin rakentaa rannalle myöhemmin melkoisen kookas verkkovaja, joka tosin on myöhemmin poltettu.

Samoihin aikoihin järjestettiin valtion toimesta myös suuri pihkankeräys näilläkin tienoilla. Parhaita pihkan keräyspaikkoja olivat kuusikkokorvet, joissa oravan metsästäjät olivat puukurikoillaan takoneet puiden kylkiä ajaakseen oravat liikkeelle. Neuvottiinpa Venäjän puolella niin yleisen pihkan juoksutuksenkin suorittamista pystypuista. Vieläpä annettiin ohjeita tervanpolton edistämiseksi!

Kruunuhan ei anna juuri mitään ihan ilmaiseksi, ja niinpä raaka-aineiden keräyslupakin piti ostaa, mikä käy ilmi hoitoalueelle lähetetyistä lupakirjavihkosista. Kerätyllä pihkalla vaihdettiin Saksasta jauhoja nälkäräjällä oleville suomalaisille. Samansuuntainen pihkankeräys järjestettiin myös toisen maailmansodan aikana. Tällöin kerättiin raaka-ainetta kotimaan teollisuudelle. Paperitehtaat tarvitsivat hartsin raaka-ainetta, johon pihka soveltui paremman puutteessa.

6.5 Tuohikulttuuria

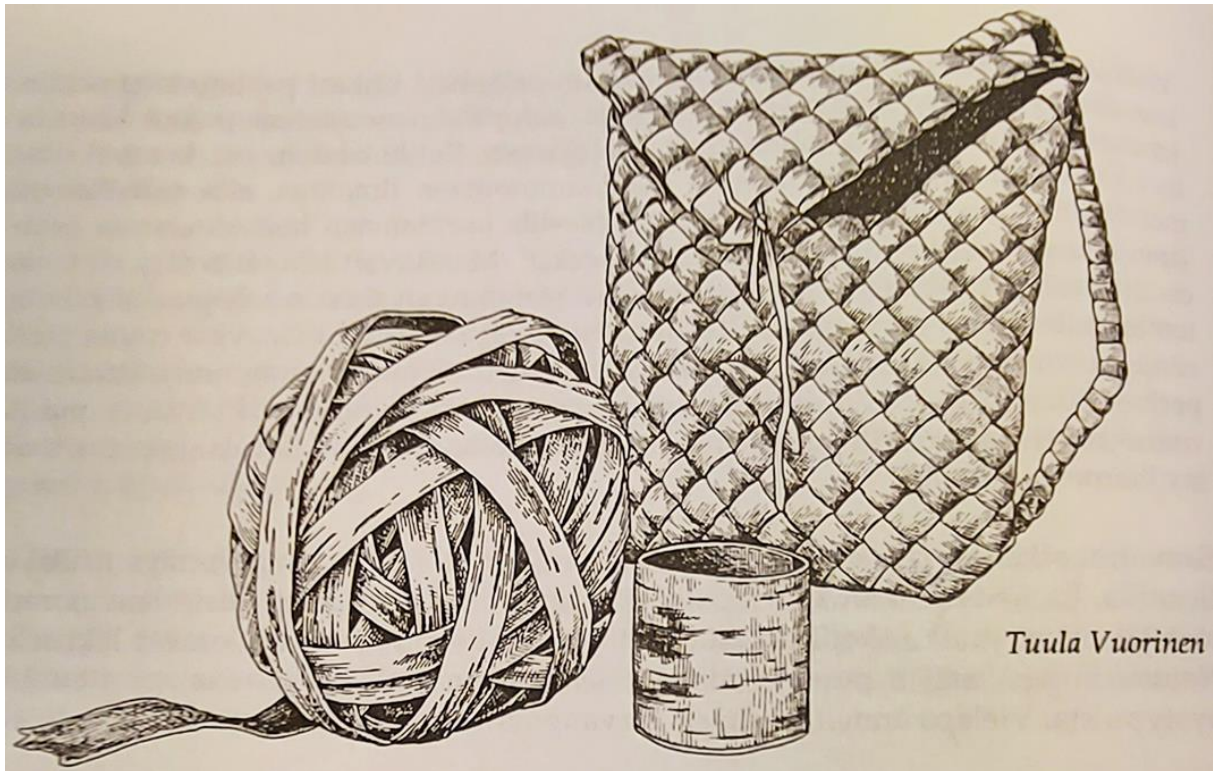
Koivuntuohi oli vuosisatojen ajan puun ohella ehkä käytetyin materiaali talouksissa tarvittavien käyttöesineiden valmistuksessa. Vieläkin näkyy vaikkapa Rauvunvaaran vanhoissa koivuissa jälkiä siitä, että tuohta kiskottiin runsaasti myös Patvinsuon tienoilla. Viranomaiset yrittivät säädellä tuohenottoa, sillä sen huolimaton kiskonta useimmiten pilasi kasvavan koivun metsätaloudellista käyttöarvoa lahottamalla puuta. Parasta oli ottaa tuohta muutenkin kaadettavasta koivusta, sääntö joka sopii nykypäiväänkin.

Parasta tuohen ottamisaikaa oli keskikesä, silloin tuohi irtosi hyvin ja sai lisäksi sisäpinnalleen kauniin punaisen ruskean värin. Kevätkesän tuohi oli haurasta ja syyskesällä otettu tuohi, vaikkakin oli sitkeintä, oli haalean väristä. Se oli tietenkin käyttökelpoisinta sitkeyttä vaativissa käyttöesineissä, joiden kauneudella ei ollut suuria vaatimuksia. Tuohi otettiin joko levytuohena tai kapeana "siisnana" eli tanotuohena.

Levytuohi oli helpointa ottaa kaadetusta puusta, jolloin sai käyttää koko rungon hyväkseen. Sen kiskomisessa käytettiin apuna puulastaa. Tuohilevyt asetettiin päällekkäin kasoihin ja kuivattiin varjoisassa paikassa kevyen painon alla. Parin viikon kuluttua ne asetettiin pareittain pinkkaan sisäpuolet vastakkain ja riittävän painon alle. Levytuohesta tehtiin tuohisia, vakkoja, tuohilaatikoita eli kopsia ja rasioita, ja sitä käytettiin myös rakennusten kattamiseen. Tuohikatto oli vedenpitävä ja hyvin kestävä, ja sellainen on ollut kaikesta päätellen myös Nälämänjoen niittysaunassa, sen sisältä löytyneistä tuohilevyistä päätellen. Hyvä tuohikatto tehtiin 3–5-kertaiseksi, tuohet peiteltiin painopuilla ja sellainen katto kesti puolensataa vuotta!

Tanotuohi otettiin yleensä pystypuista. Tarkoitukseen valittiin sileäpintainen ja oksaton koivu, jossa ei saanut olla myöskään pitkiä "silmiä" eli halkeamia. Tuohi ei saanut olla muutenkaan haurasta, sillä siitä tehtiin lujutta vaativia esineitä. Pilailten sanottiinkin, että hyvän tuohenkiskojan tuli olla kiersilmäinen, silloin hän näki kerralla puun ympäri tuohen kelvollisuuden. Tuohenottaja irroitti yhtäjaksoista "tuohisiisnaa" kiertäen puun ympäri. Apunaan hän käytti "luta" eli puulastaa. Samasta puusta tuli yleensä sylikaupalla tuohinauhaa, joka kerittiin lopuksi kerälle pintapuoli päällepäin. Näin tuohinauha ei päässyt käyristymään luonnolliseen tapansa sykerölle.

Reunoiltaan tasatusta tanotuhesta kudottiin mitä moninaisimpia esineitä. Tuohitorvia, jauho- ja suola-astioita eli kopsia, kontteja, virsuja, puukontuppia yms. syntyi puhdetöinä. Lakkejakin tehtiin, mutta muut asusteet jäivät kokeiluksi, sillä "ei tule tuohesta takkia!" Myös verkonpainot ja nuottaköydet tehtiin pääosin tanotuohesta punomalla. Taidokkaasti kiven ympärille punottuja verkonpainoja löytyy vieläkin vaikkapa Suomunjärven rantamatalikoilta. Käytiinpä Patvinsuon ensimmäisillä savotoilla tukinajossakin aivan yleisesti tuohesta punottuja köysiä, vaikkakin ne kovalla pakkasella pyrkivät helposti katkeilemaan.

Piirros: Tuula Vuorinen.

6.6 Malmilautoilla Koitereella

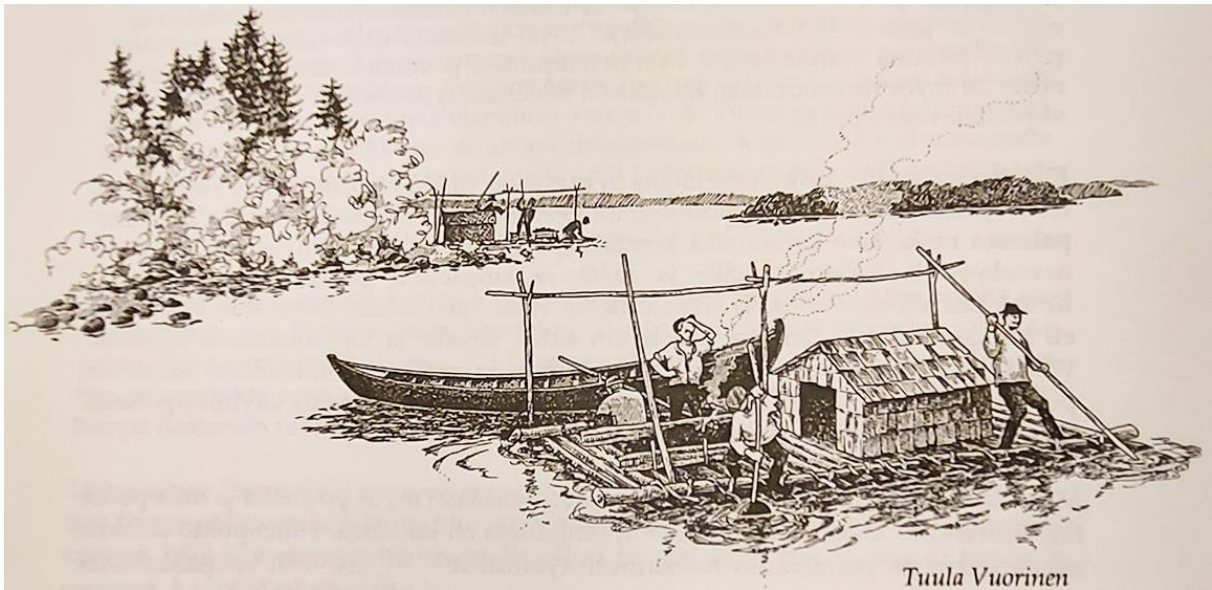
Ilomantsin Möhköön oli 1800-luvun puolivälissä perustettu järvimalmia raaka-aineenaan käyttävä rautaruukki. Varsinainen rautatehdas sijaitsi Wärtsilässä, jonne Möhkön ruukki toimitti valmistamaansa harkkorautaa taottavaksi. Ruukki hankki tarvitsemansa järvien pohjaan saostuneen rautamalmin lähistön vesistöistä, ja Koitere oli näistä merkittävin. Niinpä parhaimmillaan saattoi järven rantavesillä työskennellä runsas puolensataa malmin nostolauttaa ja lähes parisataa miestä. Talvisin rahtasi moninlaisille malmin käsittely- ja jalostuspaikoille sen eri jalostusasteita jopa viisisataa hevosta ajajineen. Möhkön ruukki oli tuohon aikaan siis varsin merkittävä työnantaja lähiseudun asukkaille.

Malmin nosto tapahtui vankoista kelohirsistä laaditulta puolenkymmentä syltä pitkältä ja pari syltä leveältä lautalta. Malmilauttaa liikuteltiin vedessä soutamalla tai sestomalla. Sille oli rakennettu matalahko parin metrin laajuinen tuohimaja, jossa pari kolme henkilöä mahtui jotenkuten yöpymään. Lautan keskellä oli parin kuution vetoinen kolmiseinäinen suojuus eli vaalu malmikasaan varten. Malmikasan päällä saattoi pitää myös nuotiota ja keitellä myös suuhunpantavaa. Tukipuitten varaan kiinnitettyä vaakasuoraa selkäriukua vasten oli hyvä tukeaa pitkä malmihaavin vartta sen ollessa ylhäällä vedessä.

Malmilautat laskettiin vesille yleensä ennen juhannusta heti, kun tulvavedet olivat laskeutuneet ja vesi kirkastunut. Malmin nostoa saattoi kestää myöhään syksyyn aina koviin syysmyrskyihin saakka. Järvimalmia löytyi yleensä kaikkialta rantavesistöistä, joten nostajien ei tarvinnut juuri kilpailla keskenään nostopaikoista. Terävällä seipäällä eli teräsimellä, jota myös mahlavituuraksi kutsuttiin, todettiin malmikerrostuman olemassaolo ja lautta ankkuroitiin paikalle puuvaajoilla. Malmin nosto suoritettiin pitkävartisella haavilla ja painavan haavin käsittely vaati taidon lisäksi hyvää ruumiillista kuntoa.

Lautalla oli yleensä kaksi nostajaa ja heidän apunaan saattoi olla saman verran poikasia tai naisia, jotka seuloivat ja huuhtelivat nostetusta malmierästä pois saven ja hiekan. Malmilohkareet pienennettiin ja seulan sisältö kaadettiin vaaluun. Parasta laadultaan oli rakeinen hernenalmi, seuraavaksi tenka- eli rahamalmi, sitten korppumalmi ja heikointa oli munanmuotoinen potattimalmi. Raaka-aineen nimitykset annettiin sen muodon mukaan ja hernenalmia sanottiin värinsä takia myös punaiseksi kullaksi.

Iltaisin tyhjennettiin vaaluun kertynyt saalis rannalla olevaan malmikasaan, jota sanottiin rutnikaksi. Vastaanottaja "Riimassikka" mittasi puolen kuution laatikolla tarkasti saaliin ja merkitsi sen kirjoihinsa. Päivän tulos saattoi nostajaa kohden olla jonkin verran toista kuutiota. Kun kuutiosta maksettiin noin neljä markkaa, nousivat hyvän nostajan kesän ansiot helpostikin yli tuhannen markan. Verrattuna vaikkapa metsätöiden antamaan tienettiin se merkitsi kaksinkertaista rahasummaa samalta ajalta. Toisaalta malmin nostajat olivat itsenäisiä urakoitsijoita, joiden työpäivän pituutta säännöstelivät vain sääolosuhteet ja voimien ehtyminen. Malmin nosto oli myös raskaudesta huolimatta mieluisaa työtä, saihan siinä työskennellä vilpoisten vetten päällä.

Piirros: Tuula Vuorinen.

Rutnikoista malmi kuljetettiin lotjilla Syväysjokea pitkin Hautalammille, jossa suoritettiin poltto eli pasutus. Malmia ladottiin kerroksittain kelopuiden kanssa ja puiden palaessa raaka-aine kuivui eikä könttääntynyt lohkariksi. Sitten sen matka jatkui hevoskyydillä Kelsimäsärkälle, ja sieltä se kuljetettiin jälleen vesiteitse pitkin Koitajokea Möhkön ruukille. Täällä malmi vasta varsinaisesti jalostettiin sukunaksi eli harkkoraudaksi. Sukuna kuljetettiin sitten laivalla ja loppumatkasta hevosilla Wärtsilän rautatehtaalle. Monta oli siis mutkaa matkassa ennen kuin Koitereen pohjaan vuosisatojen aikana kertynyt järvimalmi oli muuttunut käyttökelpoiseksi taottavaksi raudaksi ja varsinkin teräkseksi.

Möhkön ruukki tarvitsi toimintaansa varten runsaasti myös puuhiihiä, ja niitä poltettiin lähisedun metsissä suitseissa sysimiiluissa eli kuitsissa. Hiilenpoltto kaikkine siihen liittyvine puutavarain hakkuineen työllisti melkoisen väkijoukon varsinkin talviseen aikaan. Kaiken kaikkiaan Möhkön rautaruukki oli siis ympärivuotisesti varsin merkittävä työnantaja paikkakunnalla. Kun ruukki vuonna 1907 lopetettiin, aiheutti se melkoista työttömyyttä koko Ilomantsin pitäjässä. Väestön mielialat olivat tuolloin verrattavissa vähintään nykyisiin tehtaiden sulkemisen aiheuttamiin mielialoihin.

Järvimalmin nosto Koitereella on aikoja sitten päättynyt, mutta vieläkin saattaa tuota punaista kultaa tarttua kalamiehen verkonmutkaan järven pohjalta. Saattaapa Koitereen kulkija löytää myös malmirutnikoiden jäännöksiä joissakin paikoissa järven rantamilla. Elleivät ne sitten ole sortuneet veden syövyttämien törmien mukana takaisin sinne, mistä ne aikoinaan malmilautalle oli nostettukin. Näin on käynyt ainakin Majaniemen telttailualueen tienoilla, jossa hiekkasten törmien syöpyminen lienee voimakkainta.

Joutokarjaa ja varsinkin hevosia kuljetettiin vuosikausia kesälaitumille Koitereen saariin entisillä malminnostolautoilla. Saattoivatpa lapset leikkiä muutaman malmilotjan hylyn pohjalla, kunnes keväinen tulva vei sen rantamatalikolta järven uumeniin. Jokunen malmiseula ja mahlavituura on kenties säilynyt entisen nostajan nurkissa muistona menneiltä ajoilta.

6.7 Tervanpolttoa

Patvinsuon tienoilla on tervanpoltolla ollut varsin pieni merkitys, sillä olihan täältä vaikea kuljettaa tervatynnyreitä merenrantojen satamapaikoille. Tervaa poltettiin lähinnä kotitarpeiksi. Metsänvartijatkin saattoivat poltella pienenisiä tervahautoja aina tarpeensa mukaan. Kaunisniemessä aivan rannan tuntumassa oli perinteisesti vartijan pienoinen tervahauta. Syttyipä Matti Turusen tervahauta kerran tuleenkin ja puut paloivat poroksi! Vielä viimeinen vartija Viljo Turunen kertoi polttaneensa tervaa kotitarpeiksi, vaikkakin aivan pienimuotoisesti. Kapinakeväänä annetuista tervanpoltto-ohjeista innostui muutama yrittäjä kokeilemaan ammattiluontoista tervanpolttoa, sillä asiakirjojen mukaan jo elokuussa ainakin pari henkilöä yritti ostaa tervaksia hoitoalueen mailta.

Valtion polttoainetoimisto hankki tervaksia myös toisen maailmansodan aikana tervanpolttoa varten Patvinsuonkin seuduilta. Varsinainen tervan valmistus niistä tapahtui Rahkeenniemellä Enossa. Kun tervanvalmistus siellä sotien jälkeen lopetettiin, jäi varsinkin syrjäisiin keräyspisteisiin suurehkoja tervavarastoja käyttämättä. Niinpä Koitereen rannalle Majaniemen tienoille jäi lähes tuhat kuutiota tervaksia.

Lieksalainen Paavo Pehkonen oli seurannut poikasena isänsä kotitarpeiksi suorittamaa tervanpolttoa ja kiinnostui tarjolla olevista tervaspuista. Niinpä hän ostikin vuonna 1953 Koitereen pohjoisrannalla olleet tervaskantopinot ja perusti tervatehtaan Majaniemeen. Pielisjärven Kelvällä aikoinaan olleelta tervatehtaalta löytyi vanha höyrypannu ja toinen eräältä Vuonislahden tiilitehtaalta. Näiden ympärille muurattiin tiilestä seinät ja tervanvalmistus saattoi alkaa. Tehtaan ”sosiaalisiksi tiloiksi” kaivettiin rantatörmään sota-aikana tutuksi tulleen korsun tapainen majapaikka.

Tervanpoltto tapahtui ns. kuivatislausmenetelmällä, jossa tervakset ladottiin kattilan sisään ja sitä kuumennettiin ulkopuolelta. Itse asiassa Paavon isä oli käyttänyt samaa menetelmää koitoisessa tervanpoltossa, astiana oli silloin vain peltitynnyri. Tervapannun kuumentaminen sujui alkukuumennuksen jälkeen ilman polttopuita, sillä pannun sisältä sai venttiilin avulla laskettua tarpeen mukaan puukaasua, jonka paloliekki hoiti pannun kuumennuksen. Tehdas oli siten omavarainen polttoaineensa suhteen.

Tällainen kuivatislausmenetelmä tuotti myös hiiliä runsaammin kuin hautamenetelmä, sillä kaikki hiilet tulivat talteen toisin kuin hautatervan poltossa, jossa osa hiilistä palaa hukkaan. Hyvistä ja tiiviiseen ladotuista tervaksista saatiin tervaa noin kymmenesosa tervaksien tilavuudesta. Lisäksi Paavon tehdas tuotti hiiliä tuhansia säkillisiä. Tuotteet kuljetettiin kulutuspaikoille veneellä ja proomulla. Menekki oli hyvä ja tervanpoltto kannatti jotakuinkin, kun ei laskenut työtunteja eikä pitänyt paljoakaan vierasta työvoimaa. Lähinnä Paavon apuna oli vain Niilo-veli.

Huolto kotoisesta Lieksasta oli moottoripyörän varassa. Sillä ajettiin juuri noihin aikoihin pitkostettua polkupyörätietä pitkin Suomunjärven Huutoniemeen, sieltä veneellä salmen ylitse ja sitten pääsikin jo tien tapaiselle. Syystalvella saattoi Niilo-veljelle sattua matkalla joskus vauhdikastakin tervan kuljetusta. Peilikirkkaalla syysjäällä kaatui moottoripyörä herkästi ja liukui perässä olevine tervarekineen satoja metrejä pitkin jääkenttää. Ajaja tietenkin piteli lujasti kahvoista kiinni, ettei olisi jäänyt kydistä.

Kuva 15. Majaniemen tervatehtaan "sosiaalitalat". Kuva: Paavo Pehkosen kokoelma.

Kun edulliset ostotervakset loppuivat ja olisi pitänyt ruveta nostamaan tervaskantoja suoraan maasta, alkoi työ tuntua kannattamattomalta. Niinpä Paavo Pehkonen joutuikin kolmen työvuoden jälkeen luopumaan tehtailustaan ja hävittämään tervapannunsa. Vain muutamat putkenpätkät ja tiilenlohkareet osoittavat enää tämän teollisuuslaitoksen paikan Majaniemen telttailualueen vieressä. Paikalle jääneet tervaspinojen jäännökset ilahduttivat sitä paitsi vuosikymmenen verran taukopaikan nuotientekijöitä. Rantatörmässä ollut "virkatalokin" on jo vyörynyt vesien matkassa Koitereen pohjalle.

Tervanpoltto oli kuitenkin veljesten kertoman mukaan heille mieliin jäänyttä aikaa. Kaukana erämaassa Koitereen rannalla sai seurata luonnon tapahtumia läheltä. Varsinkin kevään ja kesän yöt olivat tunnelmallisia lintujen ja eläinten parissa ja niiden elämää seurattaessa. Työn ohessa sivutoinena suoritettu kalastus tuotti ravintoa määrättömästi. Ja olihan kilometrin päässä tuohon aikaan vielä naapureitakin läheisessä Heinäniemessä. Melkein samaan aikaan tervatehtaan kanssa nekin talot sitten autioituivat.

6.8 Metsästys

Patvinsuo ja sitä ympäröivät salomaat ovat aina olleet metsäneläinten suosimaa asuinseutua. Aina viime vuosisadan loppuun saakka siellä metsästettiin villipeuraa sekä ajometsästyksenä että peurahautojen ja hangasaitojen avulla. Hangasaitojen kulkuaukkoihin viritetyt ansat ja jouset surmasivat joskus jopa naapurin hevosen, kuten sattui Pielisen rantamilla vuonna 1769.

Hirvenmetsästyistä on alueella harjoitettu lähes yhtäjaksoisesti. Tosin hirvi oli metsästetty melko vähiin kaikkialta jo vuosisadan vaihteeseen mennessä. Vielä ennen viime sotia oli hirvikanta harvanlainen, mihin osaltaan vaikutti varsinkin Patvinsuon eteläosissa harrastettu salametsästys. Sittemmin hirvenmetsästyksen säätely on saanut hirvikannan jälleen nousemaan.

Tienoot ovat olleet myös suurpetojen, varsinkin karhun suosiossa. Kerrotaan, että 1880-luvulla kontiot surmasivat Patvinsuon liepeillä muutamana kesänä kahden viikon sisällä peräti viisi hevosta! Kontiovaaran kylän nimelle tuli näin ollen ihan sananmukaista katetta. Maksimansaaren tienoilla oli noihin aikoihin kansan uskomuksen mukaan karhuilla jonkinlainen hääpaikka. Marjamiehet saattoivat nähdä siellä syyskesällä kymmenittäin möyriviä karhuja. Tosin karhun kiima-aika lienee paremminkin kevätkesällä, joten muistitietoihin on suhtauduttava varauksella.

Kullankeltaisia lakkoja keräämässä olevat saivat pelätä marjakavereitaan, puolikymmenpäisiä karhulaumojia. Mesikämmenhän on tunnetusti perso makealle ja saattaa riipiä oikein kaksin kämmenin meheviä lakkoja suuhunsa. Marjastavan naisväen olikin varauduttava jatkuvasti suorittamaan esiäideiltä peritty vastatoimenpide, helmat korvissa paljaalla takapuolella suoritettu pyllistys. Se kun tietävästi sai karhun säntäämään viheltäen pakoon!

Piirros: Tuula Vuorinen.

Kontioita pyydettiin suoraan pesästä, haaskalta ampumalla ja jopa karhunraudoilla. Myös syyskesän kaurapelloilta sai monasti nallen ammutuksi. Lutin väki sai muutamana kesänä tällä tavoin kolme mesikämmentä hengiltä. Karhuja asustaa edelleenkin Patvinsuon maisemissa, sillä niiden jälkiä ja jätöksiä löytyy jatkuvasti. Ovatpa eräät retkeilijät nähneet kontion astelevan vastaansa jopa retkeilypolun pitkoslankulla!

Menneinä vuosisatoina täälläkin pesineet sudet sen sijaan ovat nykyään muualta tulleita käypäläisiä. Vierailuja kylläkin tapahtuu lähes säännöllisesti, kuten voi päätellä ainakin talvien jälkien perusteella. Samoin on käynyt ennen niin yleisen ahman kohdalla. Kettua, ilvestä ja näätää pyydettiin aikanaan innolla, olihan niiden turkki melkoisessa arvossa. "Kettua kannattaa aina pyytää, vaikkei saisikaan", sanottiin. Pyyntivälineinä käytettiin kaksi- tai kolmihaarasta käpälälautaa sekä rauta- ja myrkkypyyntiä.

Tarhaustakin harrastettiin jo varhain, sillä ketun poikaset otettiin elävinä pesästä eli kiikestä ja kasvatettiin kotona täysikasvuiseksi. Nämä kasvatetut revot nahottiin sitten, kun karva oli puhdistunut kelpolliseksi. Taloilla oli omat kiiöksensä, joista käytiin vuosittain hakemassa poikaset talteen. Vielä parisataa vuotta sitten saatettiin tarhata kotkanpoikasiakin, näiden sulat näet olivat erinomaisia vasaman ohjaimia. Tuliaseita oli tuohon aikaan vielä harvassa, joten jousi ja nuolet olivat varsin yleisiä metsästyksessä. Varsinkin oravametsällä oli kolkkanuoli yliveto, sillä se ei rikkonut nahkaa. Oravan nahat olivatkin käypää rahaa monella vuosisadalla, samoin tietenkin muutkin turkikset.

Kanalintuja pyydettiin sekä ampumalla että varsinkin erilaisilla ansoilla, loukuilla ja silmukoilla. Näillä saatiin myös vieterikinttuisia jäniksiä. Kullakin metsästäjällä oli oma "virkotiensä", jonka hän määrääjoin kävi kokemassa. Olipa tällaisella virkotien kulkijalla oikea leipälaukun tapainen virkasalkkukin eväspussinaan! Hanhia ja muita vesilintuja pyydettiin ampumalla tai sulkasadon aikaan kiinni juosten ja kurikoimalla kuoliaaksi.

Aikoinaan erittäin yleistä oli myös vesilintujen munitus. Varsinkin sotkaa ja telkkää yllytettiin munimaan rantapuihin kiinnitettyihin uuttuihin, joita käytiin vaivihkaa tyhjentelemässä. Kerrotaan, että sotka saattoi munia samaan pönttöön kolme tai neljä tusinaa munia samana keväänä. Lienevätkö sitten kaikki olleet saman munijan pyöräyttämiä? Telkähän tunnetusti pönttöjen puutteessa saattavat perustaa kolhoosin yhteiseen pönttöön.

Tunnollinen munittaja ei koskaan ottanut kaikkia munia itselleen vaan huolehti myös lintujen jälkikasvusta. Munitusta harjoitettiin vielä sotavuosina, ja sen aikaisia uutunjäännöksiä löytyy vieläkin puiston rantapuista, samoin myös lintukannan lisäämiseksi tarkoitettuja myöhempien vuosien pönttöjä.

6.9 Kalastusta

Satasaarinen kuulu Koitere, hiekkarantainen kalaisaksi mainittu Suomunjärvi ja kirkasvetinen Hietajärvi ovat tärkeimmät Patvinsuon alueen kalavedet. Lähitalojen asukkaat kalastelivat myös Näläjärven vesistöissä ja muissa pikkuvesissä. Kalastus olikin ratkaisevan tärkeä särpi-men antaja kaikkialla, ja sen turvin selvittiin yleensä ylitse katovuosien. Valtiovallan suorittama verotuskin voitiin hoitaa menneinä vuosisatoina kuivattuna haukena eli kapakalana, joten ka-lan merkitys tajuttiin silloisten verokarhujenkin keskuudessa.

Heinäniemen, Lutin ja Kelovaaran talojen asukkaat kalastelivat Koitereella, asuivathan he ai-van sen rannan tuntumassa. Järvessä oli kuhaa lukuun ottamatta kaikkea kalaa. Varhemmin se oli kuuluisa lohivesikin, mutta runsas puutavaran lauttaus haittasi lohien ja siiankin lisäänty-mistä. Saimaan Lauttausyhdistys yritti tosin korjata tätä haittaa vuonna 1925 Hiiskoskelle ra-kentamansa kalanviljelylaitoksen avulla, josta toimitettiin kalanpoikasia järveen.

Viisikymmenluvun alussa tilanne paheni entisestään, kun Koitere valjastettiin voimatalouden käyttöön ja sen vesipintaa alettiin säädellä. Ennen voimalaitostöitä saatiin kevätkesällä kutu-haukea usein aivan määrättömästi. Haapajoen ja Suomunjoen suistojen, samoin Heinäniemen tienoiden puronsuut olivat rysiä ja katiskoiden ihannepaikkoja. Kun lisäksi viriteltiin verkko-jatoja hyvälle kutupaikoille, riitti syötävää isollekin joukolle. Samoin erilaisilla siimaviritelmillä tuli saalista.

Lahnankudun aikaan saattoi tulla venelasti hyvinkin nopeassa tahdissa. Heinäniemessä synty-nyt Elsa Pyykkö kertoi olleensa nuorena tyttönä muutamana juhannusaattona aluemetsänhoi-taja Haaviston soutajana lahnankudulla. Heidän aattopäivän saaliinsa oli puolitoistasataa kap-paletta toistakiloisia lahnoja! Ei siinä ehtinyt neitonen paljon juhannustaikoja tekemään, sillä saaliin perkaaminen oli tehtävä yksintein. Haavistolla oli kalamökkikin läheisessä Nälämönsaa-ressa, ja hän piti verkkojaan usein "ruokolla" Heinäniemessä hakien kaloja sieltä tarvitessaan.

Muikkua kalastettiin kesäkuun puolivälin jälkeen nuotalla ja syyspuoleen verkoilla. Koitereen pohja oli epätasainen ja paikoin liejuinen, joten se ei soveltunut talvинуottaukseen. Muikkua saatiin runsaasti ja varsinkin sen mätiä toimitettiin myyntiin. Itse kalaa oli hankala toimittaa muualle kuin lähitieneen kulutukseen. Syksyinen siianpyynti ja samoin lohien verkotus tuotti-vat hyvin näitäkin arvokaloja.

Hietajärveen istutettiin siikaa ja sitä kalkittiin happamuuden vähentämiseksi. Kalastuskielto oli pitkään voimassa ja tämä innosti tietenkin salakalastukseen. Järven kalastusta oli vaikea val-voakin, kun sinne pääsi vain jalkaisin. Niinpä siellä vilisi kalastajia lähikyliltä ja kauempaakin oikein suomalaisugrilaiseen urheiluhengen viritettyinä. Järvelle valvontaa varten kuljetettu valtion venekin oli pari vuotta vain salakalastajien tiedossa, niin hyvin he sen väliaikoina kätki-vät.

Nälämänjärvellä ja siitä laskevassa purossa kalastelivat lähinnä Rauvunvaaran talojen asuk-kaat. Ennen majavaistutuksia nousi tulva-aikoina Koitereesta saakka runsaasti kalaa aina jär-veen saakka. Varsinkin haukea ja ahventa sai joestakin runsaasti pajumerroilla ja katiskoilla. Muutamana keväänä kilpailivat Rauvunvaaran talojen isännät keskenään kalasaaliista. Kun toi-nen laittoi jokeen kalapadon ja siihen oman pyydyksensä, marssi naapuri puoli kilometriä

alemmaksi ja rakensi sinne oman patonsa. Tätä jatkui muutamia kertoja, kunnes kalamatkat alkoivat ulottua lähelle Koitereetta, jolloin kilpailu yhteisellä sopimuksella päätettiin lopettaa.

Majavien padot sulkiivat sittemmin kalantulon kokonaan ja Nälämänjärvestä saa nykyisin vain sukusauvan mittaista pikkuhaukea, ahventa ja ”taloussiikaa” eli punasilmäistä särkeä. Kalapatoja, joiden aukossa pidettiin mertaa eli pyrriä, oli muissakin pikku puroissa. Esimerkiksi Suomen väki kalasteli mm. Sihvonpurossa patojen avulla. Pyydysten nielut asetettiin sekä yläettä alavirran puolelle, koska kala kulki molempiin suuntiin.

Talvella kalastus oli paljolti vain koukkukalastusta ja rysän tai katiskan pitoa sekä vähissä määrin verkkokalastusta. Paremminkin harrastusluontoiseksi jäi myös kesäinen tuulastus ja onkiminen. Uistinta kylläkin vedeltiin joskus ahkerastikin lähinnä nuorison harrasteena.

6.9.1 Kuikkaniemen kalasauna

Suomunjärvessä on muuten samat kalalajit kuin Koitereessa, mutta punalihainen lohi on aina ollut siellä harvinainen. Arvostetuimmat saaliskalat olivat muikku ja siika, mutta myös Syrjälammen puron suusta saadut suuret säynävät olivat haluttuja. Sotien jälkeen yritettiin kalakantaa parantaa istuttamalla järveen siikaa, taimenta ja kuhaa, mutta istutetut kalanpoikaset olivat aivan pieniä ja järven runsas ahven- ja haukikanta lienee popsanut istutukset poskeensa.

Suomun muikku on kuulua paitsi runsaudestaan myös pehmeäruotoisesta laadustaan. Sen kutuaika on harvinainen, sillä se tapahtuu joulukuun alkupuolella jään alla, kun yleensä muualla muikku kutee lokakuussa! Metsänvartijoiden ja kyläläisten yhteistoimin tätä haluttua särvintä pyydettiin lähinnä nuottaamalla.

Kuikkaniemen kalasaunan olivat muistitiedon mukaan alun perin rakentaneet Hangasvaaran Härköset. Se on toiminut aikaisemmin Hangasvaaran pihatupana, joten sen hirret on uitettu Kontiovaaran kylältä saakka. Osa hirsistä on vanhoja puomikeloja, sen todistavat niiden päihin kirveellä hakatut reiät. Nykyisen 1800-luvulta peräisin olevan rakennuksen lähistöllä on jäännöksiä entisistä savutuvista. Muistitietojen mukaan nykyinen rakennus on jo kolmas samalla niemellä sijaitseva. Kuikkaniemessähän oli jo 1600-luvulla asunut pysyväisluonteisesti Eero Ohtosen perhe.

Saunalta käsin kalastivat useat lähiseudun asukkaat yhteisesti. Kesäiltoina muodostui nuotavedosta eräänlainen kansanjuhla, johon saapui kyläläisiä perheineen seuraamaan kalastusta, auttamaan saaliin käsittelyssä ja saamaan rantakalastakin osansa. Nuorisoa varten saunan luokse rakennettiin iso keinu, joka hävitettiin, kun lapsi siinä kiikkuessaan katkaisi jalkansa. Saunalla on aina välillä asustanut savottalaisiakin. He rakensivat saunan seiniviereen tallintapaisen katoksen parille hevoselleen ennen sotia. Katos on myöhemmin hävitetty.

Rauvunvaaran Silvennoiset olivat viime vaiheessa kalasaunan isäntinä. Heidän muutettuaan paikkakunnalta on valtio korjaillut rakennusta, ja viime vuosina sitä on yhdessä museoviraston kanssa entisöity kansallispuiston historialliseksi nähtävyydeksi.

Alapihan Ukoksi mainittu Heikki Silvennoinen kalasteli ahkerasti 1920–1930-luvuilla Kuikkaniemen tienoilta. Venettä soutamassa sai tuolloin olla myös hänen pojantyttärensä Aili, joka on kertonut lähemmin noista ajoista. Ukko oli myös nuottamestari ja kalastuksessa käytetty

nuottakin oli hänen kutomansa. Hän haisteli tuulta ja ratkaisi sitten, mikä apaja milloinkin vedetään. Apajilla oli omat nimensä, kuten "Tuulihattu" ja "Tyrinniemi". Yleisin saaliskala oli siis muikku, mutta pikkusiikaa ja muutakin kalaa tuli joukkoon. Kesäisin nuottaa vedettiin harvemmin, eihän kala silloin säilynytkään kauaa lämpimässä.

Varsinainen syysnuottaus aloitettiin Mikkelinpäivän aikaan, ja silloin saattoi joskus tulla saalista runsaasti. Varsin usein täyttyi saunan seinänmittainen yhdestä puusta koverrettu kalallas reunojaan myöten hopeanhoitoisesta saaliista. Altaassa kalat lajiteltiin ja jaettiin eri vatsuihin määrätyn kaavan mukaan. Nuotan omistajalle tuli tietenkin suurin osuus. Myös nuottausta avustamaan tulleet kyläläiset saivat palkkseen kalaa.

Kalaa suolattiin talven varalle ja tietenkin sitä syötiin eniten heti tuoreena. Perkeitäkään ei heitetty hukkaan vaan ne annettiin karjalle. Hyisessä syysilmassa suojasivat kalastajien käsiä siankarvoista kudotut käsineet. Niistä valahti viluinen vesi hetkessä pois, joten kädet pysyivät jotenkuten lämpiminä. Kun Suomunjärvelle tuli välillä huonoja muikkuvuosia, vietiin nuotta Koi-tereelle, jossa sen vetoa kokeiltiin yhdessä Lutin väen kanssa. Sinne jonnekin tämä viimeinen pyydys sitten sotien aikana katosikin ja nuottaus Suomunjärvellä tyrehtyi.

Nuottausta on uudestaan kokeiltu kansallispuiston perustamisen jälkeen, mutta tulokset ovat olleet heikkoja. Samoin on Joensuun yliopisto vuosittain vetänyt nuottaa tutkiakseen järven kalakantaa ja sen vaihteluita. Suomunjärvi oli muutenkin vuosikymmeniä, varsinkin sotien jälkeen alikalastettua, sillä istutuksiin vedoten metsähallitus ei myöntänyt sinne paljoakaan kalastuslupia. Lähinnä vain virkamiehet ja Suomu-Seuran jäsenet saivat järvellä kalastella.

6.9.2 Suomunjärven kalamökit

Nälämänjoen niittysaunaa lukuun ottamatta, jossa jokivarren kalamieskin saattoi joskus yöpyä, oli varsinaisia kalamökkejä rakennettu vain Suomunjärven rannalle ja sinnekin vain muutamia. Kuikkaniemen kalasaunasta on jo kerrottu, mutta Kuikkaniemessä oli aikanaan toinenkin kalamökki tai oikeastaan kesämökiksi luokiteltava rakennus erillisine saunoineen. Sen rakensi 1950-luvun vaihteessa metsänhoitaja Väinö Pöyhönen Kuikkaniemen kapeimmalle kohdalle niemen keskivaiheille.

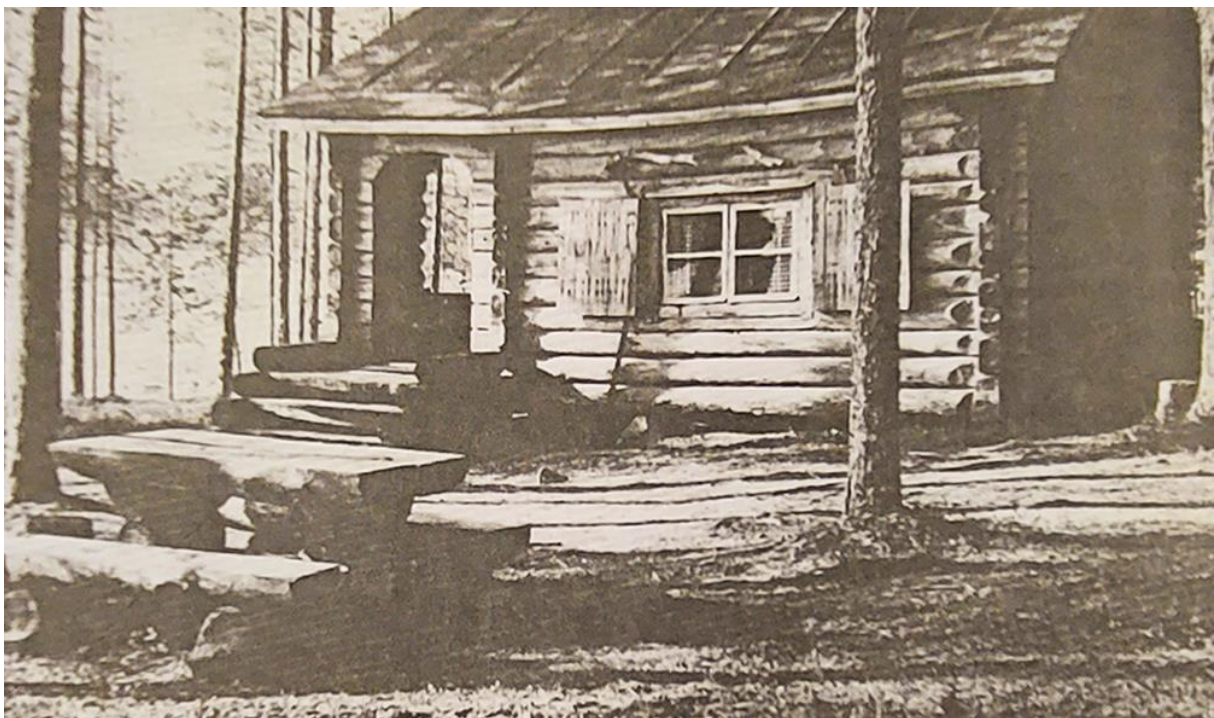
Muutettuaan työnsä takia paikkakunnalta hän myi majan työnantajalleen Rauma-Repolalle. Yhtiö puolestaan lahjoitti mökin jonkin ajan kuluttua Suomu-Seuralle, joka ylläpiti ns. Raappanan majaa Kaunisniemessä. Kun seura sitten halusi viedä tuon isomman kämppänsä pois Suomusta, sen oli poistettava myös Kuikkaniemen rakennukset kansallispuiston maisemasta. Niinpä tuon majan paikalla onkin enää vain betonirenkainen kaivo ja jyrkät kelopuiset veräjätolpat muistona kesämökin aikakaudesta.

Kun Kurikkavaarassa asunut metsänvartija Paavo Sivonen eli Kurikan Ukko tuskitteli Kuikkaniemen kalasaunalle olevaa pitkää kalamatkaansa, päätti hänen tuolloin vasta 15-vuotias kasvattipoikansa Lauri Laatikainen auttaa. Kaikessa hiljaisuudessa hän pääasiassa yksinään rakenteli Ukolle kalamajan lähemmäksi, järven pohjoispäässä olevaan Hottiniemeen. Tämä läheisen metsän pystyynkuivuneista puista nikkaroitu pikkuinen maja olikin kurikkavaaralaisten käytössä vuosikymmeniä. Kävipä siellä toisinaan myös Ukon hyvä kala- ja metsästyskaveri alue- metsänhoitaja Haavistokin.

Vuosikymmenien kuluessa mökkiä korjailtiin ja suurennettiin. Työnjohtajat Einari Oinonen ja Tapani Lakio rakensivat sille saunan. Kerran 1950-luvulla mökin laajennustöiden aikaan lähti Aarne Sorjonen tuomaan rakennustarvikkeita Suomusta soutuveneellä. Sattui olemaan melkoinen aallokko ja heti alkumatkasta vene täyttyi vedellä ja upposi. Soutaja sen sijaan ratsasti kellumaan jääneellä lautanipulla Huutoniemeen turvaan. Vene ja siinä lastina olleet tiilet, nauhat ja sementit ovat vieläkin järven syvänteessä.

Hottiniemen mökin pihaan puskettiin jonkinlainen autolla ajettava tie ja tämän jälkeen sen käyttäjien määrä lisääntyi. Viimeksi mökki oli hoitoalueen toimihenkilöiden käytössä kalamökkinä, kunnes se määrättiin poistettavaksi puiston alueelta. Rakennukset olivatkin erittäin heikkokuntoisia ja sananmukaisesti suoraan hiekalle rakennettuja.

Aittoniemessä oleva kelomökki aittoineen ja savusaunoineen sen sijaan sai jäädä. Se onkin suhteellisen hyväkuntoinen ja maisemaan sopeutunut. Tämän mökin rakennutti alun perin aluemetsänhoitaja Haavisto Koitereen Nälämönsaareen kalamökikseen. Kun Koitereen vesi uhkasi nousta säännöstelyn yhteydessä lähes saaren tasoon, oli rakennus poistettava sieltä. Pamilo Oy hoiti valtiolle lunastettujen rakennusten siirron niiden nykyiselle paikalle. Majaa käyttivät aikaisemmin aluemetsänhoitajat kalamökkinään, mutta nykyisin se on varattu lähinnä puiston valvonnan ja tutkimuksen käyttöön.

Kuva 16. Aittoniemen kämppä. Kuva: Oiva Potinkara 1991.

Kaunisniemen kärjessä oleva harmaa hirsimökki on tehty sota-aikana maahan upotettavaksi korsuksi. Sota päättyi kuitenkin ennen kuin mökkiä oli ehditty käyttää alkuperäiseen tarkoitukseensa. Huutokaupassa se ostettiin hoitoalueessa tuolloin olleen metsäteknikko Hankkion toimesta ja tuotiin nykyiselle paikalleen.

Ennen puiston perustamista rakennusta on käytetty kesäisin kalamökinä. Se on tehty hyvin hatarasti ja siinä on vain hellantapainen, joten käyttö on ollut vähäistä. Rakennus toimiikin nykyisin puiston venetarvikkeiden varastona, eikä sitä aiota korjailla muuhun käyttöön. Kun mökin alkuperäinen pieni sauna tuhoutui tulipalossa, siirrettiin ns. Lahtikämpän sauna sen paikalle. Kansallispuisto on korjannut saunan yleisön käyttöön, johon se tilavuutensa vuoksi hyvin sopiikin.

6.10 Karsikkopuita ja konttipetäjiä

Kansallispuistoissa ja muissakin erämetsissä vaeltava luonnon ihailija on yleensä tavallista tarkkasilmäisempi. Hän huomioi maisemien, kasviston ja eläimistön muodostaman yhteisön kokonaisuuden, mutta myös niiden erikoisuudet. Joskus tulee hänen eteensä vaikkapa erikoista mielenkiintoa herättävä puu. Se saattaa olla tavallista järeämpi kilpikaarnainen aihkimänty, hopeanharmaa erikoisen kierteinen kelo koukeroisine oksineen, mukurainen mänty, isopahkainen koivu tai peräti raippaoksainen käärmeukuusi. Menneiden aikojen taikavälineenä käytetty umpipuukin, tuo täyden silmukan muodostava oksakiehkura, saattaa löytyä.

Oman lukunsa muodostavat ihmisen aikoinaan aiheuttamat muutokset metsän puissa. Vanhan aihkipetäjän kyljessä saattaa olla veistosjälkiä ja kaiverruksia tai siihen on isketty puisia vaarvoja. Itse asiassa näitä on jäljellä enää lähinnä luonnonsuojelualueilla Itä- ja Pohjois-Suomessa, enimmäkseen siis valtionmaiden viimeisissä erämetsissä. Joitakin kaiverruksia on peräisin jopa 1600-luvulta, mutta enimmäkseen ne on kaiverrettu viime vuosisadan puolella. Useita tällaisia ihmisen toiminnasta kertovia muistopuita löytyy myös Patvinsuon kansallispuistosta, lähinnä Suomun- ja Hietajärven tienoilta. Vanhimmat niistä ovat peräisin 1800-luvun alkuvuosilta. Kun karsikkopuun tuli olla jo kaiverrushetkellä vanha ja honkiintunut, on tällainen puu siis useimmiten 300–400 vuoden ikäinen.

Mitä tällaiset kaiverrukset sitten tahtovat meille kertoa? Merkinnät ovat eräänlaisia kansanomaisia päivä- tai muistikirjoja. Paperin ja kirjoitusneuvojenkin puutteessa merkittiin puiden runkoihin muistiin eräitä, tavalla tai toisella tärkeiksi katsottuja tapahtumia. Kirjaustapa lienee saanut alkunsa itärajan pinnassa asuvilta ortodokseilta, jotka muistokaiverruksen lisäksi karsivat näistä kotiansa lähellä olevista muistopuista oksia. Muistopuut muodostivat näin karsikkometsiköitä.

Usein puihin kaiverrettiin myös vainajan nimikirjaimet ja syntymä- tai kuolinvuosi. Kaiverrusmerkintä saattaa myös kertoa vainajan tilapäisestä leposijasta. Huonojen kulkuyhteyksien takia vainajat haudattiin kesällä tilapäiseen hautaan ja vasta rekikelillä kuljetettiin kirkkomaalle. Myös kirkkopulun varrelle saattojoukon levähdyspaikkaan kaiverrettiin vainajan nimikirjaimet ja kuolinvuosi. Uskomuksien mukaan vainaja yrittäessään palata kotiin kummittelemaan, tuosta merkinnästä huomasi olevansa kuollut ja kääntyi takaisin lepopaikalleen!

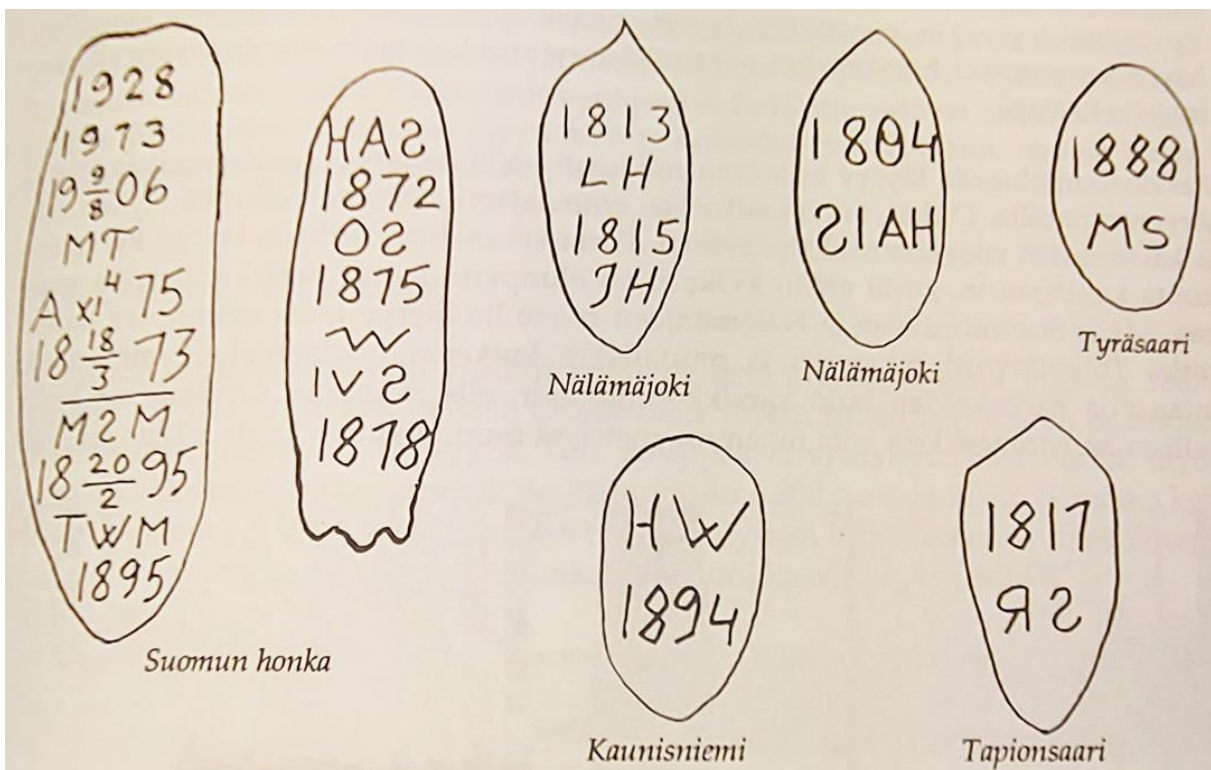
Kuva 17. Suomen karsikkopuu. Kuva: Oiva Potinkara 1991.

Karsikkopuun nimi ja merkitys laajeni ajan myötä koskemaan kaikkia mahdollisia puihin tehtyjä merkintöjä. Niinpä erämetsien puissa oleva kaiverrus saattaa tarkoittaa vaikkapa hyvän metsästyssaaliin, varsinkin karhun saantihetkeä, kaskialueen omistusta, suoheinän niittopaikkaa tai tervaspuiden kolomisaikan omistajaa. Myös metsien murhenäytelmät, onnettomuudet ja murha- sekä ryöstöpaikat ovat saaneet merkintänsä. Puhtaimmillaan merkkipuu esiintyy perinteellisen asuinpaikan tienoilla olevana ”sukupuuna”, johon talon asukkaiden merkkipäiviä on kaiverrettu.

Kunnon ”kalenteripuun” tuli siis olla vanhaa, kasvunsa lopettanutta honkapuuta. Siihen veistettiin rinnankorkeudelle tarpeellisen kokoinen sydänpuuhun saakka ulottuva tasainen taulu, mieluiten varjoiselle sivulle. Näin ei puusta kihoava pihka häittäisi merkintöjen luettavuutta. Tauluun kaiverrettiin terävällä puukonkärjellä ja selkeällä käsialalla kulloinkin tarpeelliseksi katsottu merkintä. Kirjoitustaito saattoi hyvälläkin kaivertajalla olla puutteellista ja niinpä muutamat kirjaimet saattoivat tulla kaiverretuksi peilikuvina. Näin tapahtui useimmiten R- ja S-kirjaimien kohdalla. Juuri nämä yksityiskohdat tekevätkin muistomerkinnän aidontuntuiseksi ja viehättäväksi.

Eräs Pohjois-Karjalan näyttävimmistä karsikkopuista sijaitsee Suomen metsänvartijatilan lähitöllä. Sen kylkeen on veistetty kaksi taulua, joissa on yksinlukien yli kuusikymmentä merkkiä. Tämän vartijasukujen karsikkopuun merkinnöistä on tosin vain muutaman merkitys saatu selville Pielisjärven kirkonkirjojen avulla, koska tarkkoja päivämääriä ei ole kirjattu puutauluun montakaan.

Taulusta löytyy Suomen ensimmäisen metsänvartijan, Olli Siposen kummankin pojan kuolinpäivämäärät. Näistä Olli-niminen kuoli 12-vuotiaana 4.11.1875 ja Matti 21-vuotiaana 20.2.1895. Viimeksi mainittu hukkui talvisella heinähakumatkallaan, sulaan Suomunjokeen kaatuneen heinäkuorman alla. Myös metsänvartija Olli Turunen menetti Matti-nimisen poikansa nuorena, tämän kuolinpäivä 9.8.1906 löytyy puutaulusta, johon on saatettu kaivertaa myös talossa tilapäisesti asuneiden henkilöiden merkintöjä. Viimeinen kaiverrus on vuodelta 1973, jolloin viimeisen metsänvartijan Armas-niminen veli kuoli ollessaan töissä Ruotsissa.

Kuva 18. Patvinsuon karsikkopuiden merkintöjä. Piirros: Oiva Potinkara.

Kaunisniemessä on toinenkin karsikkopuu, jossa on vain yksi merkintä: H W 1894. Se saattaa tarkoittaa läheisessä Sarvivaarassa tuolloin asunutta Henrik Walliusta, tämä oli usein Suomessa erilaisissa töissä. Vielä löytyy karsikkopuita Tyrinsaaresta, Tapionsaaresta ja Nälämäjoen varrelta. Useimpien kaiverrusten merkitys ja kaivertajan henkilöllisyys jäänevät kuitenkin arvailujen varaan ikuisiksi ajoiksi. Voi vain kuvitella, että vartijan poika Matti Siponen esimerkiksi kaiversi nimikirjaimensa Tyrinsaaren hongan kylkeen vuonna 1888, perinteellisen nuottaipaikan merkiksi!

Varsinkin erämaajärvien ja avonevojen laitamilla saattaa tavata vanhaan petäjään tai kelon runkoon taottuja puuvaarvoja. Kasvavissa puissa ne ovat usein uponneet varsin syvälle ja vuosikymmenien kuluessa haurastuneet ja kuluneet joskus tuskin huomattaviksi tikuiksi.

Tällaiset puuvaarnat ovat menneiden eränkävijöiden naulakkopuita. Kun vanhoissa sileärunkoisissa männiköissä ei useinkaan ollut sopivia oksantynkiä kontin ripustamiseen, katsottiin parhaaksi takoa honkaiset vaarnat kulloisenkin leiripaikan liepeille.

Niitä taottiin kirveellä iskettyyn rakoon puun eri puolille, joten kontti siinä olevine eväineen voitiin siirtää ruokailun jälkeen aina varjon puolelle. Myös verkkonaulaksi niitä on taottu, tällöin vaarnat usein esiintyvät pareittain samansuuntaisina. Siihen oli mukava ripustaa verkot saaliin päästelyä varten ja kuivamaan. Suurin osa konttipetäjistä löytyykin suosituilta leiriytymispaikoilta, varsinkin järvien rannoilta. Myös suoniittyjen heinämiehet ovat niitä tarvinneet, samoin myöhempien aikojen metsänkaatajat.

Patvinsuon alueella löytyy erikoisen runsaasti näitä kontti- ja verkkonauloja Hietajärven rannoilta. Onhan tämä kaukainen erämaajärvi aikoinaan ollut lähikylien erä- ja kalamiesten suosima saalistuspaikka. Parin kilometrin matkalla löytyy kymmenkunta konttipuuta, joista erään kylkeen on alun perin taottu peräti seitsemän vaarna. Myös Suomunjärven ja Nälämänjoen rannoilta löytyy näitä erämiesten naulakoita. Toivottavasti puistossa ja muuallakin kulkevat matkamiehet ymmärtävät antaa niin naulakoiden kuin karsikkopuidenkin olla rauhassa. Ovathan ne historiallisia muistomerkkejä, joita maamme metsissä muutenkin on kovin vähän jäljellä!

Kuva 19. Konttinaulakko Hietajärvellä. Kuva: Oiva Potinkara.

7 Metsätalous

7.1 Puutavaran hakkuut

Aluemetsänhoitaja Knut Dyberg tuntuu olleen varsin ahkera virkamies, sillä jo ensimmäisenä toimintavuotenaan hän rajankäyntien, metsänvartijapiirien järjestämisen, kruununtorppien verollepanoehdotuksien yms. ohella ehti takseerata hoitoalueen puuvarastot. Niinpä hän ilmoittikin jo 11.7.1860 ylimetsänhoitaja T. G. Collanille Kuopioon luettaneensa yli-ikäiset ja kasvunsa lopettaneet puut. Kaikkiaan niitä oli kirjattu 160 000 runkoa, luvussa olivat tietenkin vain tosijäreät tukkipuut. Jaettuna 30 vuoden hakkuukaudelle hän esitti vuotuiseksi hakkuumääräksi tarkalleen 5 333 runkoa. Ensimmäisinä vuosina myytiinkin jo hoitoalueen eteläosista, hyvien kuljetusyhteyksien varrelta muutamia leimikoita.

7.1.1 Ensimmäiset savotat

Patvinsuon alueelta tarjottiin ensimmäinen puuera myyntiin vasta vuonna 1867. Kyseessä oli Suomunjärven rantakankaalla ollut vajaan tuhannen rungon leimikko. Lieneekö erän pienuus ollut syynä, sillä kauppaa ei syntynyt. Viisi vuotta myöhemmin Olkkosen–Surkansaaren tienoilta tarjottiin 3 300 runkoa ja tuo leimikko kelpasi kauppias A. J. Mustoselle. Tämä lieksalaissyntyinen liikemies omisti paitsi Joensuussa olevan Utran sahan, myös Puhoksen ja Kuokkastenkosken sahat.

Seuraavanakin vuonna myytiin Olkkosensaaresta 3 300 runkoa, nyt ne osti Staffan Lappalainen. Tukkipuita myytiin viime vuosisadan puolella vielä Sumukan kankaalta, Surkanvaarasta, Hiidenjokivarresta ja Lahnalammen kankaalta. Vuonna 1899 hakattiin Nälämänjokivarresta ja Ruostepuron kankailta 22 657 runkoa käsittänyt leimikko, jonka osti Custaf Cedenberg & Co, maksaen 5,75 markkaa rungolta.

Tukkipuut otettiin tuolloin varsin järeinä, latvan paksuus oli 9–10 tuumaa mitattuna 11 kyynärän (noin 6,5 m) korkeudelta. Näin rungton keskikuutio oli usein 20–35 kuutiojalkaa eli jopa runsaat 1,5 kuutiota. Kaikkiaan hakattiin Patvinsuon alueelta jo viime vuosisadan puolella noin 100 000 kuutiota tukkipuuta. Suurimpina ostajina esiintyivät tuolloin A. J. Mustonen, Custaf Cedenberg & Co (Seitikkola), Egerton Hubbard & Comp. (Huparkki), T. & J. Salvesen, W. Gutzeit & Co (Kutsettila) ja Hackman & Co (Hakmanni). Uudella vuosisadalla hakkuuta jatkettiin eri puolilla aluetta.

Vuonna 1902 tuli voimaan uitettavan puutavaran kuorimispakko, joka lisäsi työmäärää huomattavasti. Jo ennen ensimmäistä maailmansotaa voimaan astunut Itämeren saarto vaikeutti puutavaran menekkiä, ja sodan aikana vienti ulkomaille tyrehtyi lähes kokonaan perinteellisen Englantiin viennin loputtua.

7.1.2 Maailmansotien välinen aika

Sodan päätyttyä hakkuut pääsivät uudelleen vauhtiin ja niiden nopeutumista edesauttoi myös pokasahan käyttöönotto. Ostajina tulivat nyt mukaan myös mm. Wahl & Co (Vaaliyhtiö) sekä valtion omistama Kevätniemen saha. Viimeksi mainittu joutui hinaamaan puunsa uiton loppuvaiheissa Rukavedeltä Pielisen halki, tavallaan vastavirtaan! Olkkosensaaren ja Hietajärven seutujen suuret tuulenskaatosavotat kolmikymmenluvun taitteessa aiheuttivat myös suuria aukkoja. Samoin 1935–1936 sattuneet Pienen-Suihkon ja Sumukan tienoiden metsäpalot aikaan saivat suuren ”nokisavotan”.

Savottalaisia työskenteli noihin aikoihin Suomunjärven tienoilla melkoisia määriä. Metsänvartijatilan rakennuksissa ja lähistön pikkukämpillä saattoi talvisin olla parisataa miestä ja 40–50 hevosta. Näihin aikoihin hakattiin Suomunjärven rannatkin osittain aukeiksi, sillä uittoon tuleva puutavara vaati myös lanssitilaa. Muutenkin oli metsänvartijatilan lähistön rantakankaista suurin osa hakattu paljaaksi.

Varsinkin 1930-luvulla tehtiin runsaasti ns. puhdistushakkuita vanhoilla määrämittahakkuualueilla. Nämä pyrittiin saamaan metsänhoidollisesti parempaan kuntoon hakkaamalla myös nyt kaupaksikäypää pientavaraa eli kaivospuuta ja paperipuuta. Tosin tuohon aikaan olleen yleismaailmallisen laman vuoksi ei näistä hakkuista paljoa tuloja tullut. Puutavaran hinnat olivat alimmillaan ja, vaikka hakkuutaksat olivat miltei nälkäpalkkoja, jäi hyöty puista lähes olemattomaksi.

Tuohon aikaan olivat puutavaran laatuvaatimukset suorastaan pikkumaisen tarkkoja. Pöllin mitta sai heittää vain sentin pari ja vähäinenkin vinous pöllin päässä aiheutti työn hylkäämisen. Siinä ei auttanut jätjän puolustelu, että kun eivät muut häntä puolla, niin hyvä, jos edes saha puoltaa! Kaikesta huolimatta pöllisavotoissa työskenneltiin ahkerasti ja saatiin metsätkin hiukan siistimpään kuntoon.

Kuva 20. Metsäkämpällä vuonna 1931, vasemmalla työnjohtaja Heikkinen. Kuva: Pielisen museo.

7.1.3 Sota-ajan sysimiilut

Talvisodan aattopäivinä varauduttiin tiedossa olevaan pula-aikaan. Tiedettiin varsinkin pelkätään ulkomaisen polttoaineen varassa olevien moottoriajoneuvojen olevan vaarassa pysähtyä. Niinpä kehiteltiin kotimaista polttoainetta käyttävä puukaasutin eli häkäpönttö varmistamaan silloisen autokannan kulkemista. Näin säästyisivät niukat nestemäiset polttoaineet sotakoneiden liikuttamiseen. Häkäpönttöjen parasta polttoainetta oli pölisevä puuhiili.

Puuhiiltä hankkimaan valjastettiin erikoinen organisaatio. Perustettiin erityisiä hiiltopiirejä eri puolille maata lähinnä valtion metsien alueille. Niiden toiminta kesti vielä pari vuotta sodan jälkeenkin. Eräs näistä hiilen hankintapaikoista sijaitsi Suomen metsänvartijatilán tuntumassa. Varsinaiset hiilimiilut eli kuitsat savusivat mm. Surkanpuron alajuoksulla ja Sihvonlampien luona. Myös Sarvivaaran, Mäkikankaan ja Surkansuon tienoilla poltettiin miiluja, samoin Suomenjärven takana. Miilujen raaka-aineena käytettiin alussa kelorankaa, jota hakattiin lähiseutujen rämeiltä. Kelo oli valmiiksi kuivaa, joten sitä ei tarvinnut aisata eikä odotella sen kuivumista, kuten jouduttiin tekemään tuoreesta puusta hakatun raaka-aineen kohdalla. Pääosin jouduttiin kuitenkin myöhemmin käyttämään tarkoitukseen tuoretta puuta.

Samoin nostettiin paikoin tervaskantoja sekä miilujen sytykkeeksi että tervan valmistusta varten. Tervastahan tehtiin tuolloin jopa jonkinlaista voiteluöljyäkin sota-ajan koneiston rasvaamiseksi. Vielä sodan jälkeen saattoi Suomuun johtavan tien varrella ja Koitereen rannalla olla varastoituna vuosittain tuhatkin kuutiota tervaspilkkeitä. Savottalaiset olivat näihin aikoihin pääasiassa vanhoja ukkoja, naisia tai poikasia, olihan raavaat miehet viety rajoille vihaa pitämään.

Noihin aikoihin sattui paksulumisia talvia ja niinpä kaukana olevilta suosaarekkeilta oli joskus hankalaa ajaa hevosilla puuta polttopaikoille. Osa hakatusta puusta saattoi jäädä ristikoille, kuten tapahtui ainakin Teretinniemen liepeillä, jossa vieläkin on kymmeniä keloristikoita odottelussa ajajaa. Saattoi noilla työmailla sattua sellaistaikin, että työnjohtaja joutui viettämään tuntikausia puukasan päällä. Ainakin Otto Sormuselle sattui tällainen tilanne Teretillä, kun vihainen hirvisonni pyöri pitkän päivän miehen ympärillä. Kalle tanssi viluissaan ripaskaa korkeimman ristikon päällä päästen ahdingostaan vasta iltahämärissä.

Itse miilun poltto tapahtui asiansa osaavien miilumestareiden johdolla ja yleensä urakkatyönä. Siinä ei työtunteja laskettu, sillä miilun vahtiminen vaati lähes ympäripyöreitä työvuorokausia. Polton aikana kukin urakoitsija apulaisineen majaili vähät vapaahetkensä miilun lähettyville kyhätyssä vahtikojussaan. Miilun pohjaksi valittiin kivetön ja tiivis kangasmaa. Sen piti olla kuiva ja tuulilta suojattu ja vesipaikan piti olla lähellä. Paras polttopaikka oli vanhan miilun pohja, joka oli valmiiksi tasainen.

Miilun latominen aloitettiin pystyttämällä sen keskelle napatukki kolmen sivutuen varaan. Napatukin yläpään oli naulattu puunsäleistä tehty kolmio, jonka varaan muodostettiin miilua ladottaessa sytytysjuotti eli kormu. Kormun ympärille ladottiin ensin nopeasti hiiltyvää ohutta ja kuivaa puuta pystyasentoon. Puiden alle maanpintaa vasten oli ladottu riukujen muodostama lattiakerros. Miiluun saattoi mennä jopa 250 kuutiometriä puutavaraa!

Jotta peittomaa saataisiin pysymään miilun kyljissä, oli puilla oltava riittävä kaltevuus. Se syntyikin helposti, kun puut ladottiin aina latvapää ylöspäin. Puiden päälle pantiin ensiksi havuja,

varpuja tai kunttaa. Tämän päälle lapioidiin tiivistä hienojakoista maata. Miilun kylkeen tehtiin eräänlainen sytytyskiuas, jonka avulla poltettaessa syntyvät kaasut saatiin virtaamaan miilun sisältä. Se rakennettiin peltisen tynnyrin kuoresta ja savukanava miilun alta päättyi sen alle.

Kun kiuas oli saatu kuumaksi, poltettiin miilun katolla pilkkeitä ja palavat hiilet ja kekäleet pudotettiin keskisalon vieressä olevaan kormuun. Se täytettiin lopuksi kuivilla pilkkeillä. Täyttö uusittiin pari kertaa, kunnes miilu oli syttynyt kunnolla. Kuuma kiuas peltitynnyristä tehtyine savutorvineen veti samalla palamiskaasut pois miilusta, sillä ne olivat alussa kuivia ja muodostivat räjähtävän seoksen. Miilun ollessa alussa kylmä oli olemassa vaara, että se olisi voinut "potkia" eli ampua humahtaen päältään peitettä kaasujen vaikutuksesta.

Kun miilu oli lämmennyt riittävästi, pystytettiin kiukaan tilalle laudoista tehty kaasujen poistotorvi. Kaikki hiiltokaasut poistuivat sen kautta, joten muualla oli huolehdittava tarkoin peitteen tiiviydestä. Jos kytevä palopesäke sai liikaa ilmaa jostain kohdasta miilun kylkeä, saattoi se nopeasti syttyä ilmituleen ja palaa poroksi. Tarkasta vartioinnista huolimatta sattui joskus vahinkojakin. Niinpä Varisvaaran Villen miilu syttyi kerran ilmituleen ja hänen vahtivuorossa ollut apurinsa pelästy huolimattomuuttaan lähtien pinkomaan kotiinsa Sikovaaraan. Naapurin kysyessä häneltä, saatiinko miilu hyvin syttymään, myönsi apuri näin tapahtuneen "ja oikein hyvin se vielä paloikin!"

Kun miilun arveltiin palaneen riittävästi eli lieskat alkoivat näyttäytyä ilmaa antavista jalka-aukoista, kokeiltiin pitkällä rautaisella rassilla, miten hyvin se upposi miilun sisälle. Jos vielä tuntui löytyvän kovia puita, polttoa jatkettiin. Hiiltynyt miilu nuijittiin tiiviiksi ja kaikki ilma-aukot tukittiin huolellisesti. Miilu sai nyt jäähtyä pari päivää, minkä jälkeen aloitettiin sen purkaminen. Purkamisessa käytettiin koksaria, joka oli suurta kaksihaaraista perunakuokkaa muistuttava työväline. Tarvittaessa sammuteltiin kekäleitä vedellä. Irrotettuja hiiliä oli vielä mahdollista tarkoin kunnes ne olivat kunnolla jäähtyneet.

Hiilet ajettiin nyt hevosilla Suomen metsänvartijan rantaladolle, jossa suoritettiin niiden murskaus, seulonta ja lajittelu. Murskauskurikalla rikottiin isot lohkarit ja hiilet seulottiin tasakokoisiksi harvaristikkoisella käsiseulalla. Käsinvievattava murskaus- ja lajittelukonekin oli kokeiltavana, mutta se tuhiasi raaka-ainetta rikkoen hiilet liian pieniksi siruiksi. Halutuin hiilikoko oli halkaisijaltaan tulitikun mittaista. Täysin jäähtyneet hiilet pakattiin kolminkertaisesti paperisäkkeihin, jotka sidottiin rautalangalla. Sitomisessa käytettiin apuvälineenä sitomiskoukkuja. Säkit varastoitiin pellon laidassa olleeseen riukuseinäiseen varastoon odottamaan autokuljetusta Lieksaan.

Aina miilun sytyttämisestä lähtien oli hiilisavotta varsin pölyistä ja likaista työtä. Ehkä kaikkein pölyisintä oli kuitenkin hiilen murskaus ja lajittelu. Koska suurin osa miehistä oli sotapoluilla, oli tavaran jälkikäsittely yleensä naisten työnä.

Päivittäinen hiilen parissa askartelu puuteroi tyttöjen kasvot ja kädet likimain mustiksi. Tuon ajan korvikesaippuoilla pesukaan ei auttanut sanottavasti. Varsinkin näiden "hiilienkeleiden" silmien seutu oli jatkuvassa meikissä. Tulos, johon nykyajan neitokset pyrkivät kalliin kosmetiikan avulla, saatiin siis tuohon aikaan työhön liittyvänä luontaisena. Sitä ei vain taidettu tarpeeksi arvostaa! Tyttöjen lisäksi sai talon lammaskatraskin osansa tummasta puuterista. Se hakeutui mielellään yöksi hiilivaraston suojiin ja piankin oli valkoisista lampaista tullut har-

maita, ellei peräti syntisen mustia mäkättäjiä. Tosin mustat kotieläimet taisivat olla tuolloin jopa muodissa!

Sota-aika ja sen ajankohtaiset asiat vaikuttivat myös hiilisavotan sanastoon. Niinpä se parimetrinen terästanko, jolla koeteltiin miilun palamisastetta, oli nimeltään marsalkan sauva. Työnjohtaja Rissasen apulainen, tavallista rotevampitekoinen Sirkka Romppanen oli luonnollisesti Iso-lita sen aikaisen sangen suosituksen mukaisesti. Hän lieneekin kuullut serenadiaan kyllästymiseen asti, laulettuna sekä sanoiltaan että säveleltään monimuotoisena!

Noista sota-ajan hiilisavotoista on enää jäljellä muutamia miilunpohjia, joiden reunoilla kasvaa tuhkan lannoittamia hyväkasvuisia puita. Myös muutama hiilikuonan muodostama kasa ja vahtikojun jäännös muistuttaa meitä polttoainepulasta ja sen ratkaisusta. Eräs tällainen hiilenpolttoalue sijaitsee Kaunisniemen luontopolun varrella eräänä sen pysähtymiskohtena.

7.1.4 Jälleenrakennuksen aikaa

Hävityn sodan jälkeen tulivat hoidettaviksi mittavat sotakorvaussavotat ja Patvinsuonkin alueella oli suuria hakkuutyömaita. Vuonna 1946 hakattiin Hulkkosen–Nälämäjoen ja Suihkon tienoilla suuri ja monivivahteinen talvisavotta. Vaikeissa olosuhteissa toimineen työmaahan nousivat työpalkat peräti 121 % alkuperäisistä ohjepalkoista. Lisäksi siellä tuhoutui muonitusperunaa pakkasessa jäätyen 10 000 kiloa ja hevosten heinää paloi tai muuten hävisi 12 000 kiloa!

Muonitus ja muu huolto tapahtui monen mutkan takaa. Aikaisin tulleen talven takia umpeutui Suomuun tuleva autotie jo alkutalvesta ja tarvikkeet ajettiin kilotavarana hevosilla. Niitä tuotiin Uimaharjun asemalta, Suomusta ja Venejärven kämpältä. Huolto tuli näin ollen varsin hankalaksi ja kalliiksi. Ei ollut siis ihme, jos savotan loppuselvitys aiheutti käräjöintiä ja vastaavan työnjohtajan erottamisen. Olihan jostakin saatava syntipukki tapahtuneelle! Puutavaraa hakattiin tällä savotalla noin 25 000 kuutiota ja töissä oli parhaimmillaan 140 miestä ja 50 hevosta.

Savottalaiset asuivat kolmella kämpällä ja parissa Koitereen rannan talossa. Vastaavan työnjohtajan apuna oli palstan antaja sekä puolenkymmentä jakomiestä. Vielä oli rantamiehiä ja tiemiehiä. Jäätiehyöliä oli kaksi kappaletta ja tien jäädytykseen vesilaatikoita kolme. Kämpäemäntiäkin tarvittiin jokaisella majoituspaikalla.

Viimeisin kansallispuiston alueelle rakennettu kämpppä sijaitsi Repoahossa, josta käsin savotoitiin koko viisikymmenluku. Kämpärakennukset tehtiin vuonna 1951, ja sieltä sekä lähitalojen suojusta käsin hakattiin laajalti lähiseudun metsiä. Nälämänjärven, Surkansuon ja Rauvunvaaran–Ahovaaran tienoot tulivat näin hakatuiksi.

Näille hakkuualueille ehtivät ensimmäiset moottorisahatkin mukaan viisikymmenluvun puoliväliin mennessä ja muutenkin siirryttiin moottoroidun metsätyön aikakauteen. Niinpä puutavara alkoi kulkea puolitelatraktorien reessä kohti Suomunjärven rantaa, leveäksi raivattua ja polannettua talvitietä pitkin. Hiukan ennen rantalaania olevan ”karanteenkämpän” luona mitattiin sekä hevosten reessä että myöhemmin traktorikuormissa tuleva puutavara ennen lansiin purkamista. Tämän kämpän rauniot sijaitsevat aivan nykyisen Olkkoseen johtavan polun vieressä.

Myös autokuljetus suoraan talvitien varresta alkoi näihin aikoihin sekä suoraan sahoille että uittoreittien varteen. Suomenjärven rannoilla olevat paksut kuorikerrokset muistuttavat osaltaan Repoahon savotoista, sillä puut oli kuorittava ennen veteen vieritystä. Keväisin olikin Suomen rannoilla satoja miehiä puita kuorimassa. Kovaa kiistelyä käytiin kuorittavien ja varsinkin uittoon vieritettävien puupinojen urakkataksista. Joskus kestivät vieritysurakan hintaneuvottelut päiväkausia, sillä jätkä tiesi uitoilla olevan kiireen ja yritti ottaa nyt korvausta talven ehkä heikoille hankkeille.

7.1.5 Maksimansaaren savotat

Samoihin aikoihin, kun Repoahon lähistöllä jo hakkuita lopeteltiin, hakattiin vielä Maksimansaaren tienoilla ja Hulkkosensaassa melkoisia puumääriä. Tämä tapahtui kuusikymmenluvun alkuvuosina ja puut otettiin täälläkin ulos metsästä traktorien avulla sekä autokuljetuksina. Nämä savotat jäivät Patvinsuon alueen viimeisiksi varsinaisiksi metsänhakuutyömaiksi, sillä niiden loppuvaiheissa alueen rauhoituspäätökset tulivat jo osittain voimaan.

Joitakin pienehköjä hakkuita tapahtui mm. Hietajärven pohjoispuolella, koska ensimmäiset rauhoituskaavailut eivät ulottuneet sinne saakka. Rajojen tarkentuessa myöhemmin näitä viimeisiä hakkuualueita jäi alueen sisäpuolelle, samoin harvennuksilla käsiteltyjä taimikoita, vieläpä Repoahon seudun metsäojitusalueetkin. Kuitenkin on pääosa puiston alueesta ollut noista ajoista lähtien koskematon.

7.2 Metsätyömaiden huolto

Aina 1970-luvulle saakka metsätyömailla oleskeltiin lähes yhtäjaksoisesti koko savottakauden ajan. Saattoivatpa eräät perheettömät asua työmaiden tienoilla ympärivuotisesti, mikäli hakkuu-, uitto- ja metsänhoitotöiden välillä ei ollut pitempiä taukoja.

Näin tapahtui varsinkin valtionmetsissä, jotka useimmiten olivat kaukana asutuilta paikoilta. Korkeintaan muutama saloseudun mökkiläinen saattoi käydä savotoilla kotoaan käsin. Yleensä savotoille lähdettiin syksyllä, kun mahdolliset kotoiset syystyöt oli saatu päätökseen ja työmailla viivytettiin ainakin koko talvikausi.

7.2.1 Pienkämppien aikakausi

Työmaiden majoitus- ja muu huolto oli pitkälle kuluvan vuosisadan puolelle saakka lähes yksinomaan työntekijän itsensä huolena. Mikäli savotan lähetyvillä oli asuttu talo, kalamökki tai niittysauna, pyrittiin niistä saamaan majapaikka. Metsätorppien riihetkin kelpasivat, ellei asuinhuoneisiin mahtunut. Salotölliin asukkaat olivat tottuneet antamaan majoitustilaa, vieläpä ilman mitään korvausta, vaikkei heillä itselläänkään monasti ollut liikoja tiloja. Ainoa hyöty saattoi talolle tulla liikenevän ruokatavaran myynnistä saadut pennokset ja savottahevosten talliin jättämä lanta, joka oli pelloille tarpeen.

Talon ainoalla hellalla saattoi varsinkin iltaisin olla tungosta, sillä kukin valmisti siinä kauhasaan käristyksensä ja keittonsa. Samoin tuvan lattialla nukkui yönsä miehiä kylki kyljessä

kuorsaten, joten piti käydä useimmiten pihalla kylkeä kääntämässä. Märkien vaatteiden ja muun höyryn katku oli aamuyöstä usein kuvottavaa, mutta vähään tyytyvät eivät valittaneet.

Ellei valmista rakennusta ollut työmaan lähetyvillä saatavissa, oli savottaporukan itsensä jonkinlainen majapaikka rakennettava. Vasta vuonna 1928 säädetyin kämppälain jälkeen alkoivat yhtiöt rakennella kämppiä työmaille. Tosin jotkut työnantajat olivat niitä jo rakentaneet lähinnä työmaan johdon käyttöön, mutta enimmäkseen siihen saakka olivat enemmistönä niin sanotut hevosporukan kämpät. Näitä pikkukämppien jäännöksiä tapaa Patvinsuonkin alueella lampien ja purojen rantamilta lukuisasti. Alkeellisimmat yöpymispaikat olivat avonaisia laavuja, joihin tehtiin vino havukatos heijastamaan majapaikan edessä alati roihuavan rakotulen lämpöä itse makuusijalle.

Myöhemmin saatettiin laittaa toinen katos tulisijan vastakkaiselle puolelle ja tällöin lämpö heijastui suhteellisen mukavasti nuotiolla kärvistelijöiden selkään. Tuulikaan ei enää kovasti haitannut. Kovilla pakkasilla oli kuitenkin vaikea tulla toimeen näin hatarassa majassa ja siksi pälettiin kehitellä parempia ratkaisuja.

Rakennettiin osittain maahan upotettuja metsäsaunoja. Rakennuksen paikaksi valittiin hakuupalstalta yleensä suojainen vähäkivinen etelärinne puron tai muun vesipaikan läheisyydestä. Maahan kaivettiin noin metrin syvyinen monttu, jonka laajuus riippui porukan suuruudesta, mutta oli useimmiten vajaat pari sylvä sivuiltaan. Näin saatiin lattia ja osa seinistäkin valmiiksi. Uunin kohdalta ovensuunurkasta poistettiin vain routaantunut maa, joten se jäi luontaisesti korkeammalle, mikä oli tärkeää savun nousun kannalta. Mahdolliset kivet säästettiin kiukaan tarpeiksi ja lisää niitä haettiin vaikkapa läheisen puron pohjalta. Kuivista keloista pätkittiin kirveellä pari kolme hirsikertaa, jotka salvettiin "koirankaulalle".

Kuva 21. Kaksipuoleinen laavu. Kuva: Pielisen museo.

Tällaisessa majassa mahtui jotenkuten jopa seisomaan. Matalan korkeakynnyksisen oviaukon lisäksi tehtiin seiniin pari savuaukkoa. Halkaistuista kelonpuolikkaista rakennettiin laipio ja sen rakojen tukkeeksi laitettiin sammalia ja kunttaa. Näiden päälle lapioitiin puulapiolla multaa painoksi. Varsinainen vesikatto tehtiin useimmiten kuusen havuista tai halotuista puista. Joskus saatettiin latoa kotoa tuotuja tuohilevyjäkin haljaspuiden väliin.

Makuulaveri eli ritsi tehtiin samoin halaistuista puista koko peräseinän levyiseksi. Puiden pinnoja tasailtiin kirveellä, sillä makuualustoja ei juuri ollut pehmikkeeksi. Samoista tarpeista tehtiin myös oventapainen puutappien varassa kääntyileväksi. Oven kitisevät puusaranat toimivat kätevästi myös pakkasmittarina. Pienoinen kitinä ilmoitti pihalla olevasta pikkupakkasesta, kovempi narahdus merkitsi kohtalaisen kovaa kylmyyttä ja kaikki asukkaat herättävä saranatapin mourahdus kertoi ulkona vallitsevasta tulipalopakkasesta! Mittari olikin ainoa asia, joka tässä ihmisen pesässä haaskahti ylellisyydelle.

Ovisuunurkkaan ladottiin kivistä sisäänlämpiävä kiuas lämmönantajaksi. Koska majassa tultaisiin oleskelemaan vain pimeänä aikana, ei minkäänlainen ikkuna ollut edes tarpeellinen, joten talvinen rypypaikka oli tällaisenaan valmis. Aluksi se oli varsin kostea, mutta muutaman päivän lämmityksen jälkeen märät rakennustarpeet olivat kuivuneet ja kämppä tarjosi suhteellisen lämpimän yösijan asukkailleen. Valoakin majaan saatiin pienoisesta öljytuijusta, johon yhtiö antoi lamppuöljyä. Joskus ruukki maksoi itse kämpänkin teosta pienen korvauksen rakentajille, se edellytti tosin myös hevoselle tehtävän jonkinlaista suojaa.

Viileämpää lienee ollutkin porukan jouhiehtäisellä juhalla, jolle siis kyhättiin kämpän seini- viereen havuista tallintapainen. Siellä ei ollut suinkaan liian kuumaa, varsinkaan kovan työpäivän jälkeen selän ollessa hiestä märkänä. Kovalla pakkasella saattoi ajuri joutua lähtemään uudestaan ajoon jopa yöllä, kun polle rupesi vilusta vapisemaan eikä työntekoa parempaa lämmitystapaa ollut valittavana.

Koska kämpässä ei voinut lämmityksen aikana oleskella kiukaan työntämän savun takia, oli tuo aika oltava ulkona roihuavan keittonuotion ääressä. Ruokapuoli oli yleensä varsin yksipuolista. Amerikan silava, leipä ja useimmiten paleltuneet perunat olivat perusaineita, joita sekoiteltiin keskenään. Ruokalajien nimet olivat kuvaavia, päiväruokana syötiin vaikkapa "pys-tykaulusta", joka oli silavan, jauhun ja perunoiden sekoitusta. Illalla kokattiin "puljunkia". Se erosi edellisestä siten, että perunat oli nyt survottu mössöksi. Aamuisin ja palanpainneeksi juotiin sikuripitoista kahvia.

Saattoipa joskus olla myös kotoa tuotua maitoa tai piimää, jota säilytettiin jäätyneenä kimpa- leena ja vuolaistiin tarvittaessa palasia sulamaan. Ruokien vaihtelevuus perustuikin lähinnä niiden nimityksiin. Lisänimikkeitä olivat vingunpinta, sirveli ja soussi. Parempaa juhlaruokaa tehtiin riisiryneistä, joita sotkettiin silavan kanssa puuroksi.

Hevosmies toimi yleensä porukan itseoikeutettuna etumiehenä ja hän otti yhtiön kasööriltä "kottia" eli etuantia. Hän hoiti kaikki palstan tilikuittaukset ja jakoi tekomiehilleen sovitusosan työansiosta. Varsin useinhan tällainen tekoporukka koostui saman perheen jäsenistä, isä oli ajomiehenä ja pojat hakkuumiehinä. Monasti pojat joutuivat lähtemään talveksi savotta- kämpälle keskenkasvuina. Tässä "jätkien kiertokoulussa" saatettiin olla jo kymmenvuotiaana! Tällaiset teko- eli "ruatomiehet" hoitivat paitsi varsinaisen kaato- ja katkontatyön, myös tieuran raivauksen ja rekeen auttamisen palstalla.

Talvisella savotalla ei ollut vapaa-ajan ongelmia, ainakaan niitä ei tiedostettu. Koko valoisa aika oli ahkeraa työntekoa, jonka vain välipalan laittaminen saattoi keskeyttää hetkeksi. Piimeän aika meni kämpän lämmityksen, ruuanlaiton ja lepäilyn merkeissä. Ritseillä maatesa ei ollut vuodevaatteita, korkeintaan jokin matonkappale oli kyljen alla pehmikkeenä. "Korvanlehti kaksinkerroin tyynyksi ja vyöhihna peitteeksi", siinäpä riittävästi petivaatteita. Työkalujakin oli iltaisin kunnosteltava, samoin muita varusteita.

Yleensä oltiin töissä kaikkina viikonpäivinä ja kotimökillä käytiin vain muutama kerta talven aikana eväitä hakemassa ja saunomassa. Perheelliset saivat samalla suorittaa "kellon vetämisen" ja lastensa lukemisen. Kulkemisessa olisi mennyt hukkaan hyvää työaikaa ja voimiakin, ellei sitten kotimökki ollut suhteellisen lähellä.

Hevosporukan kämppien jäännöksiä on Patvinsuon alueella mm. Suihkossa, Saunasaarella, Nälämänjoen ja Suomunjoen varsilla, Alanteenlampien lähistöllä sekä Surkanpuron rantatörmässä. Osa niistä on viime vuosisadalta peräisin, useimmat kuitenkin 1920-luvun savotoiden jäänteitä, sillä niissä on vielä seinärakenteitakin jäljellä. Ainakin Saunasaaren kämppää on käytetty myös heinätyskämpänä, sillä sen lähetyvillä on saraisia nevoja. Yleensä näitä entisiä savottakämppejä käytettiin erä- ja kalamiesten tilapäisinä suojina, kunnes ne lopullisesti ränsistyivät.

7.2.2 Yhtiöiden kämpät

Kämpälain voimaantumisen jälkeen oli työnantajan huolehdittava työväkensä majoituksesta ja pikkuhiljaa järjestettävä muutakin huoltoa. Niinpä kolmikymmenluvulla alettiin rakennella kämppejä lähes jokaiselle työmaalle. Leimikon ostanut yhtiö rakensi nämä yleensä kasarmeiksi kutsutut, varustuksiltaan vielä vaatimattomat majapaikat. Monasti niissä oli vain yksi huone, mutta mahdollista emäntää varten saatettiin tilapäisillä verhoilla eristää "kutukoppi".

Sosiaaliministeriö vaatikin vuonna 1934 työnantajia rakentamaan parempia kämppejä. Niissä saatettiin erottaa pomoille pieni nurkkaus vähäisellä lautaseinällä ja emäntäkin sai oman kopperonsa. Näillä kämpillä saattoi olla vielä monenlaisia asukkaiden mukavuutta kiusaavia puutteita.

Puutteeksi ei tosin voinut laskea useille kämpille pesiytyneitä oravaa pienempiä kotieläimiä. Varsinkin luteet olivat hankalia hävitettäviä. Muutamallakin kämpällä yritettiin kaikki mahdolliset konstit tämän puna-armeijan hävittämiseksi. Apua ei tullut rikin poltosta, ei seinärakoon sivellystä paloöljystä, tervasta eikä dynamiitistäkään! Saattoi muistua mieleen vanhan karjalaisukon konsti, hän kun kertoi päässeensä lutikoistaan eroon vasta talonsa palaessa.

Koitereen rannalla olevasta Heinäniemestä kotoisin ollut Karvisen Paavo piti itseään melkoi-sena poppamiehenä ja sanoi tietävänsä konstin, ettei lutikka häntä pure. Ukko laittoi kämpällä nukkumaan käydessään puukon päänsä alle lukien samalla jotain loitsun tapaista. Ei tainnutkaan keino tepsyä, sillä Paavon havaittiin varsin aikaiseen nousseen vuoteesta ja kaikkien metsämiesten sarvipäistä suojelusenkeliä avukseen huutaen puistelevan vaatteitaan.

Pikkueläimien kanssa ei kämpillä oltu nuukia, vaan saatettiin viedä tuliaisiksi vaikkapa tulitikurasiallinen torakoita naapurikämpälle, mikäli nämä kehuivat rypypaikkaansa puhtaaksi. Siellä ne vaivihkaa laskettiin vapautteen ja naapurien iloksi. Tietenkin nämä arvasivat

lahjoituksen arvon ja myöhemmin maksoivat velkansa vaikkapa hyppysellisellä lutikoita, ellei niitä ollut jo ennestäänkin riittävästi.

Alkuaikoina emäntä palkattiin huolehtimaan lähinnä kämpän puhtaanapidosta. Samalla hän saattoi keitellä kahvia ja jotain keittoakin myytäväksi asukkaille. Miehet huolehtivat paljolti omasta syömisestään. Ainakin ns. kuiva muona oli kullakin omassa repussa. Vasta myöhemmin alettiin perustaa ruokaporukoita, jotka hankkivat yhteisesti muonatarvikkeet, ja emännän hoitaman ruokatalouden kaikki kulut jaettiin tasan. Yhtiö maksoi vain emännän palkan muiden kämppäkulujen lisäksi sekä antoi tarpeelliset astiat emännän käyttöön.

Tällainen huollettu kämpä oli monelle köyhissä oloissa kasvaneelle koko siihenastisen elämänsä paras asuinpaikka. Sanottiinkin, että ”kyllä kämppäelämä aina kotiolot voittaa.” Paitsi ruumiillista hyvinvointia saattoi kämppäelämä tuottaa myös sosiaalista mielihyvää. Olihan siellä aina saman ikäisiäkin kavereita, joiden joukossa oli oikeita vitsinikkareita ja muita ilonpittäjiä. Siellä ei tarvinnut tuntea oloaan yksinäiseksi. Monenlaista ajankuluakin keksittiin, kisailtiin erilaisissa miehenmittelyissä, lueskeltiin ja pelattiin korttiakin. Rahapelit tosin olivat kiellettyjä, samoin juopottelu. Varkaat puolestaan saivat yleensä sakinhivutuksen.

Joskus savotalle tuli kiertelevä kauppias tarjoilemaan tavaroitaan, saapuipa väliin pelimannikin tai muu ammattimainen riemunpitäjä. Seudulla kuljeskelevista ilonpitäjistä kaikkien tuntemia olivat Mertas-Vänni ja Pönttö-Eemeli. Kummallakin oli omat ohjelmanumeronsa. Vänni soitteli haitariaan ja lauleskeli hupaisia lauluja itsestään ja emännästä. Väsäsipä hän tarpeen tullen pilkkalaulujakin henkilöistä, joiden kanssa ei tullut toimeen. Pönttö-Eemeli taas oli jonkinlainen rumpali ja suunpieksäjä, jonka seurassa myöskin aika kului.

Kuva 22. Mäkikankaan kämpä puiston rajalla nykyisessä asussaan. Kuva: Oiva Potinkara 1992.

Monella kämpällä oli pelimanni omastakin takaa, tosin soittopelinä saattoi olla vain yksikielinen "sippiuulu", jolla hän viihdytti kuulijoitaan. Myös justeerin tai timperin saha kelpasi kämppapelimannin instrumentiksi. Taitava soittaja saikin siitä vongutettua munaskuihin saakka tuntuvia sulosäveliä varsinkin, jos omisti oikean viulunjousen, jolla voi hangata sahansekkää.

Kolmikymmenluvun kämppiä olivat puiston alueella mm. Lahtikämpä ja Välikämpä Lahnasuon polun varrella, Peräkämpä Surkanvaaran rinteellä, Hietajärven kämpä sekä Sumukan ja Kurikansillan kämpät Suomenjoen varrella.

7.2.3 Suurkämppien aikaa

Toisen maailmansodan jälkeen suurten sotakorvaussavotoiden aikoihin rakennettiin sitten jo suuria kämppäyhteisöjä. Patvinsuolla tällaista edusti Repoahon kämpä. Tällä kämpällä oli useita huoneita; erikseen työnjohdolle, mittamiehille, miehistölle ja emännille. Oli erillinen keittiö, ruokailuhuone, kuivaushuoneet, tallit, saunat ja kämppäkauppa. Radio ja säännöllisesti saapuvat lehdet pitivät yhteisön maailman tapahtumien tasalla. Vaikka kämpällä olikin runsaasti tilaa, eivät tuolloiset suuret työntekijäjoukot mahtuneet sinne, vaan miehiä ja hevosia oli majoitettu kaikki Rauvunvaaran talot, riihet ja muut rakennukset täyteen. Nämä suuret savotat lienevät aikaansaaneet senkin, että Kontiovaaran kylän postitoimiston nimenäkin oli tuolloin Patvinsuo!

Noihin aikoihin piti puuta saada ulos metsästä paljon ja nopeasti, joten kaikki keinot oli käytettävä. Työsuoritusten houkuttimena käytettiin noina sodanjälkeisinä puutteen vuosina tehopakettejakin. Nämä ylimääräistä, jopa herkun makuista ruokaa sisältävät paketit vaativat määrättyjä työsuorituksia saajaltaan. Koska niitä jaettiin vain urakaluontoisissa töissä oleville, aiheuttivat ne närää ja kateutta päiväläisten taholta. Eräät apupomotkin alkoivat mieluilla hakkuutöihin. Tämän johdosta aluemetsänhoitaja Haavisto esittikin näille reilua palkankorotusta. Taisivatpa pomot sitä jonkin verran saadakin.

7.2.4 Kämppäemännät

Vanhan ajan metsäkämpillä ei siis ollut varsinaista kämppäemäntää, vaan kukin käristeli kauhassaan omat sörsselinsä. Korkeintaan oman, yleensä perhемуotoisen työporukan ruoka tehtiin samassa kattilassa. Myöhemmin saattoivat kämppien asukkaat sopia omasta kokista. Siinä tehtävässä toimi usein mies tai ainakin poikanen. Silloin puhuttiin varrellisesta kokista! Vasta vuonna 1928 kämppälain jälkeen rakennettujen isojen kämppien aikana tuli yhteisen ruokakunnan muodostaminen ajankohtaiseksi. Miehiä alettiin patistella yhteistoimintaan ruoka-asioissa, mutta ajatus tuntui useimmista vieraalta. Pelättiin isoruokaisten hyötyvän pieniruokaisten kustannuksella.

Vaikka yhtiöt kustansivat emännän ja ruokakalustonkin, vei vuosia ennen kuin saatiin kaikki miehet liittymään "ruokakolhoosiin". Tällaiselle ruokakunnalle valittiin "isäntä", joka emännän kanssa hoiteli tarvikkeiden hankinnan. Kolhoosi sai hankkia ruokatavarat sieltä, mistä ne sai edullisimmin. Kuitenkin riippui lähinnä savotan emännästä ruuan laatu ja edullisuus. Taitava emäntä sai vähistekin tarpeista maukasta ja vaihtelevaakin ruokaa. Kun mitään käyttökelpoista ei heitetty hukkaan, hän sai muonituksen myös taloudellisesti halvaksi. Moni saloseudun tytär oppikin kämpällä oikeaksi emännäksi.

Kuva 23. Kämppäemäntä tarjoaa kahvia. Kuva: Pielisen museo.

Hyvän emännän maine vei tosin tytön nopeasti miehelään, mutta monasti hän jatkoi työtään savotalla miehensä mukana, kunnes mahdollinen perheenlisäys satoi hänet kotimökille. Muuten kämppäemäntä oli miesten taholta yhteisellä sopimuksella rauhoitettu ja kiellon rikkojat saivat yleensä lähteä työmaalta. Näin säilytettiin yhteisössä hyvä sopu eikä kateus saanut valtaa. Vaikka emännälle usein annettiin kyseenalaisia lempinimiä, kuten Sumppihuuhkaja, Lottina-Orvokki tai Luuviulu, oli hän kaikkien arvostama ja kunnioittama.

Joskus saattoi joku lähiseudun tytär tuoda ”myötäjäisinään” kämpälle kotieläimiäkin. Niinpä Heinäniemen talon Elsa-tytär toi Nälämänjoen kämpälle emännäksi tullessaan pari lehmää ja lampaita. Olihan siten kotoisampaa elellä ja porukan maitohuoltokin oli turvattu. Saatettiinpa muutamille vakinaisen miehistön asuttamalle kämpälle hankkia oma possukin ruoan tähteitä jalostamaan. Emäntä hoiteli porsaan muina töinään, ja sopivan ajan koittaessa possu päästettiin ”sikojen taivaaseen”. Näin saatiin huokealla takuutuoretta vingunpintaa ruokavalioon, jonka monipuolisuutta alettiin oikein emäntäkurssien avulla muutenkin kehitellä. Nähtiinpä jo toisinaan ”rehujakin” ruokapöydässä ainaisen totutun käristyksen ja rusinasopan ohella.

7.3 Hakkuumenetelmät

Viime vuosisadan savotoilla oli hakkuumiehen yksinomaisena työvälineenä kirves. Vaikka kahden miehen justeerisaha oli keksitty jo 1800-luvun puolivälissä, ei se yleistynyt vielä vuosikymmeniin. Olihan Suomusjärven hoitoalueen kalustoluettelossakin alusta asti viisi justeeria, mutta niitä lienee käytetty lähinnä vain polttopuiden katkomiseen. Vielä vuosisadan vaihteessa niitä oli ehjänä kaksi kappaletta, kuten voi todeta hoitoalueen vuotuisesta kalustoinventaarista.

Paitsi että nuo justeerit olivat leveitä ja lyhyitä tölköitä, ei niiden kunnostaminenkaan ollut helppoa, ja niinpä turvauduttiin edelleenkin vanhaan koeteltuun kirveeseen. Se osattiin ainakin kunnostaa teräväksi, ja sitten ei tarvittukaan kuin voimallista heiluttamista ja kovaa noitumista! Alkeellisesta maasepän takomasta pääkkökirveestä siirryttiin tehdastekoiseen hamaralla varustettuun kuiliin, johon varsinkin opittiin muovailemaan enemmän käteenkäyväksi.

Kirvessavotan aikana tukit tehtiin hyvin pitkinä, rungosta saattoi tulla vain pari tukkia. Näin säästyttiin kovalta hakkuulta. Kaadossakin säästettiin turhaa hakkuutyötä, sillä jos tyvessä havaittiin lahoa, keskeytettiin loveaminen ja siirryttiin jalkaa ylemmäksi. Saatettiinpa puu kaataa vasta kolmannen loven kohdalta melkein rinnan tasalta. Näitä vanhoja parin loven kantoja näkee vieläkin monessa paikassa vaikkapa Olkkosensaaren retkeilypolun varrella.

Puutavaran kuorintapakko uittoon tulevalle puulle tuli voimaan tämän vuosisadan alussa. Aluksi tukit kuorittiin kirveellä, mikä oli erittäin hidasta ja hankalaa. Sittemmin kehiteltiin petkeleitä ja niillä kuorinta sujuikin huomattavasti helpommin. Tosin jäisen kilpikaarnapuun kuoriminen oli lähes toivotonta kovalla pakkasella ja niinpä kuorinta useimmiten jätettiin ranta-avaruudessa tapahtuvaksi. Näillä keuhkavälillä kuorinta- eli parkkuusavotoilla olikin usein suuria miesmääriä, sillä puut oli saatava nopeasti uittoon eikä aikaa ollut hukattavaksi. Myös maakuljetukseen tulevilta tukeilta saatettiin kuoria latvaa puolen jalan pituudelta mittauksen helpottamiseksi. Tukit mitattiin tuohon aikaan kuoren alta. Tällaisia tukkeja sanottiin ylioppilaksi, olihan niiden pää valkoinen! "Ylioppilaita" tehtiin vielä 1960-luvulla.

7.3.1 Justeeri vai pokasaha

Justeerisaha yleistyi vasta 1910-luvulla, tosin vielä ensimmäisen maailmansodan aikoihin monet suosivat pelkästään kirvestä hakkuutöissä. Noihin aikoihin alkoi markkinoille ilmestyä myös leveälapaisia pokasahan teriä. Niidenkin kelpoisuus oli varsin vaihtelevaa, joukossa oli sellaisiakin, joiden hamarapuoli oli hammaspuolta paksumpi! Eihän tuollainen saha kulkenut puun raossa mitenkään. Kun ajan kuluessa opittiin terä kunnostamaan ja harittamaan oikein ja kun opittiin tekemään sahaan kunnolliset pääpuut, alkoi sille löytyä käyttöä. Aluksihan terä oli kiinnitetty ohuesta koivusta tai katajasta taivutettuun kaareen.

Kuva 24. Pokasahan käyttäjä. Kuva: Pielisen museo.

Pokasahan kunnostus oli kyllä monelle jätkälle "henkimaaliman työtä". Herkästi saattoi sattua, että saha tuntui puun raossa ähisevän: "tästäkö, tästäkö?" Tuskastuneena pomon haukkumista vinoista pöllinpäistä sahan puoltaessa saattoi jätkä tokaista, että on hyvä jos joku minuakin puoltaa! Eräät kömpelökouraiset jätkät saattoivatkin kunnostuttaa sahasa taitavammilla kavereillaan, vaikkakin tällaiselle herkästi hymyiltiin.

Pian alettiin kuitenkin uskoa, että "kun on juokseva metsä, puuhun menevä saha ja lentojätkä, niin rahantuloa ei voinut estää". Pokasahalla sahailtiinkin aina viisikymmenluvulle saakka. Eräänlaisena välivaiheena ennen moottorisahan tuloa kokeiltiin ns. yhden miehen justeeria. Nämä timperin käsisaaha muistuttavat puuntuhoajat eivät kuitenkaan tulleet kovinkaan

suosituksi, vaikka niitä hankittiin työmaille työnantajan toimestakin. Se tuntui soveltuvan enemmän vain muutamien kämppäpelimannien soittovälineeksi! Pokasahaakin pidettiin parempana varsinkin, kun päästiin kiinni ruotsalaiseen "Orsiaan" ja teräskaareen. Pokasahan tiedettiin kylläkin vaativan runsaasti "teräskaaren vauhtisiivuja", joiksi pyöreitä reikäleipiä sanottiin. Mutta tulihan sillä jälkeäkin metsässä.

7.3.2 Moottorisahat saapuvat

Varsinainen puuntuhoaja, moottorisaha, oli kehitelty jo ennen ensimmäistä maailmansotaa. Polttomoottorilla toimiva suomalaisen Laguksen suunnittelema Argor-merkkinen saha oli 2-sylinterinen ja painoi runsaat 40 kiloa! Se sai kansainvälisen palkinnonkin maailmannäyttelyssä. Muualla maailmassa kehiteltiin noihin aikoihin vielä höyrykäyttöisiä sahoja. Suomalainen keksintö kulkeutui toisen maailmansodan aikana Saksaan ja sieltä Amerikkaan. Vasta rauhan tultua se alkoi kehittyä ja samalla keventyä nykyiseen muotoonsa.

Moottorisahan kokeilu suuremmissa mitoissa alkoi maassamme nelikymmenluvun lopulla. Puolenkymmentä vuotta myöhemmin konesahoja ilmestyi myös Patvinsuon savotoille. Aluksi ne olivat lähes parikymmenkiloisia, muutenkin suuria ja kömpelörakenteisia. Käynnistys ja huolto tuottivat suuria vaikeuksia, joten sanottiinkin jätkän ja justeerin olevan moottorisahan tärkeimpiä varaosia. Alkuajan sahamerkkejä olivat mm. Sankey-Aspin, Jobu ja ruotsalainen BeBo.

Näissä sahoissa oli perinteellinen kohokaasutin, joten moottorin oli oltava aina pystyasennossa. Kaatosahaukseen oli käännettävä terälaippa vaakasuoraan erikoisesta nivellaitteesta. Lisäksi sahatessa oli käytettävä mekaanista kytkintä sekä pumpattava välillä terälle öljyä, joten haitarin soittotaito oli hyväksi avuksi sahausta opetellessa. Kerrotaan muutamankin lähikyläläisen hevostmiehen ostaneen moottorisahan helpon hankkeen toivossa. Sahan tehdessä tavan takaa käynnistyslakon hermostui mies lopulta ja turvautui koeteltuun tapaan. Hän pieksi parimetrisellä mittakepillä sahaansa ja noitui kuten ennen hevოსelleen: "Lähe nyt Jopu s-na!"

Lastentaudeista selvittyään moottorisaha alkoi kuitenkin yleistyä nopeasti ja 1960-luvulle tultaessa ei metsissä juuri nähty sen paremmin justeeria kuin pokasahaakaan. Patvinsuon viimeiset savotat sahattiinkin enimmäkseen konesahoilla. Karsinta tosin tapahtui tuohon aikaan vielä kirveellä, nykyäänhän sekin tehdään koneen voimalla. Sahamerkkejä oli tarjolla jo useita, mutta suosituimpia olivat täällä tuohon aikaan Homelite, Mc Culloch ja Husovarna.

Kuva 25. Moottorisaha puree vuonna 1963. Kuva: Pielisen museo.

7.4 Puutavaran kuljetus

Aina puutavarahakkuiden alusta lukien oli puiden kuljetus kannolta kaukokuljetusreitin varrelle suoritettu hevosella ja reellä. Rekimallit tosin kehittyivät, alkuaikojen kolmikaplaiset maatalousreet osoittautuivat kehoiksi. Olihan kuljettavana tuohon aikaan pitkät, jopa 14-metriset ja järeät pölkyt. Sen aikaiset hevosetkin olivat pienikokoisia ja heikosti ruokittuja, joten ne joutuivat koville taivaltaessaan mahaansa myöten kinoksessa, nyhtäen raskasta kuormaansa uittoreitin varteen. "Kaikenlaiset elukat ne ovat hevoseksi ruvenneetkin", saattoi tuskastunut hevosmies ähistä ruunalleen, joka vetämättömänä seisoi paikallaan kuin pohja-ahven järvässä.

Aikaa myöten kehittyivät varsinaiseen metsäajoon paremmin soveltuvat rekimallit, varsinkin pyörivälinkkuinen parireki helpotti ajoa huomattavasti. Kun se joskus 1930-luvulla lieksalaisen metsänhoitaja Ilmari Karvosen aloitteesta saatiin raidelevydelteään standardisoitua, voitiin siirtyä pitemmillä ajomatkoilla jäädytetyille ja höylätyille talviteille. Raskasta oli silti hevosparalle kuorman kiskominen ja raskasta oli miehillekin puiden rekeen kuormaaminen. Monenlaisia kankia, teloja ja tukkisaksia sai siihen kehitellä helpottamaan kuormausta. Kuorman sitomiseenkin käytettiin alkuaikoina jopa tuohiköysiä, jotka pakkasessa murtuivat ja katkeilivat. Myöhemmin tulivat käyttöön manillaköydet.

Jo ensimmäisen maailmansodan jälkeen kuljetettiin Patvinsuon savottojen puut paljolti jäädytettyjä, raidehöylällä kunnostettuja hevosteitä pitkin uittoreittien varteen. Pitemmillä matkoilla

se olikin huomattava kuljetustehon lisääjä, sillä kuorman koko suureni huomattavasti lumitiehen verrattuna ja silti se lipui jääraiteita pitkin kevyesti. Tosin tien jäädytys ja höyläys oli suuritöistä; vastamäkeä ei saanut olla juuri yhtään ja kaikki lika oli raiteilta huolella poistettava, mutta kuljetusteho vastaavasti lisääntyi. Jäätien jäädytys- ja höyläyskalustoa on Suomessa vieläkin muistona noilta ajoilta.

Lähes yhtä aikaa moottorisahojen tulon kanssa saapuivat myös moottoriajoneuvot lähikulkutukseen. Puoliteloilla varustetut maataloustraktorit kuljettivat puuta suoraan metsästä kaukokuljetusreitien varteen. Traktoritalvitiet tasattiin tuohon aikaan polantamalla lumikerros suurella lankkujyrällä. Varsinaiset kuormaa kantavat metsätraktorit eivät Patvinsuon savotoille ehtineetkään ennen alueen rauhoituspäätösten tuloa.

7.4.1 Uitto

Tuotaessa puita metsistä jalostuspaikoille oli uitto sadan vuoden ajan lähes yksinomainen kaukokuljetusmuoto. Näin tapahtui myös Patvinsuon tienoilla hakatun puun kohdalla. Latvesillä saatettiin puita uittaa hyvin pieniäkin purosia myöten keväisen tulvaveden avulla. Riittävän uittoveden varaamiseksi rakennettiin purojen ja lampien kynnyiskohtiin tilapäisiä patoja eli lotinatammia hyvin aikaisessa vaiheessa ennen lumien sulamista.

Patvinsuon alueella oli käytössä vain joeksi sanottavia väyliä. Hiidenjoki alueen eteläreunassa, Nälämänjoen alajuoksu ja Suomunjoki sekä siihen liittyvä Suomunjärvi toimivat lähes vuosittain uittoväylinä. Hiidenjoki oli mutkainen kuin linnun suoli, mutta varsinkin alajuoksultaan vuolasvetinen väylä, jolla alueen puiden uittaminen onnistui kohtuullisen helpolla. Samoin sujui uitto Nälämänjoen alajuoksullakin parin kilometrin matkalla. Kun tällaiset purot vielä sopivasti otvitti, voi uittomies kehaista tyytyväisenä: "Puut uivat, otva ohjaa, mies makaa ja palkka sen kun juoksee!"

Suomunjoen reitillä oli mittaa peräti 36 kilometriä, sillä se alkoi Kontiovaaran Hangasjärvestä. Sitä pitkin saattoi tulla vuosittain melkoisia puumääriä, vaikka Patvinsuon puut lähtivätkin korkeintaan Suomunjärven rannoilta. Suomunjärvellä oli puut lautattava ja hinattava kuluveineellä järven yli, muualla puut kulkivat virran mukana.

Järvi on tunnetusti monimuotoinen sekä rantaviivoiltaan että pohjan korkeuseroiltaan. Lukuisat saaret ja matalikot melkein katkaisevat sen keskeltä. Niinpä järven vedenpintaa oli nostettava patojen avulla, jos aikoi saada lautat lipumaan matalikkojen ylitse kunnialla. Tämä vesipinnan huomattava vaihtelevuus onkin syövyttänyt hiekkaisia rantatörmäitä melkoisesti, minkä huomaa varsin monessa törmässä. Eräin paikoin jopa puiden juurakot ovat jääneet korkealle tyhjän päälle, kun aallot ovat huuhtoneet hiekan niiden alta.

Myös tuulet saattoivat haitata joskus päiväkausiakin lauttausta. Eipä siis ihme, jos järven pohjoisrannan niemelle on annettu nimeksi Pokkaniemi. Monet aikaa tappavat korttipelit on siellä taidettu iskeä tuulen kääntymistä odotellessa! Vaikkakaan uittoaikana ei suvaittu juopottelua, saattoi tällainen odottelu aiheuttaa sitäkin. Kerrankin makasi koko uittoporukka vetämättömässä tilassa piiriesimies Nissisen tullessa tarkastukselle. Miehet olivat juoneet alkoholipitoisia aineita ja tulleet hetkellisesti hyvin onnellisiksi! Niinpä pomo Niilo Nissinen voikin vain todeta: "Näyttää Suomun uittoporukka olevan sairaana, mutta onneksi tauti ei ole kuolemaksi!"

Suomunjoen uiton kulusta voi ottaa esimerkin vaikkapa vuodelta 1936, välillä Mäntyjärvi-Koitere. Uittomäärä käsitti tuolloin 47 000 tukkia ja 5 500 kuutiota pinotavaraa. Työväkeä oli keskimäärin 80 miestä ja koko uitto kesti kolme viikkoa. Väyläosuus Jokijärven tammi – Alanteen tammi uitettiin viikossa. Suomunjärvellä lautattiin 28 lautta, joista 19 kappaletta urakalla, ja ne olivat keskimäärin 45 ympäryspuomia eli -riukua käsittäviä. Puut laskettiin irtouittoon Alanteen tammelta.

Jatkosodan alkaessa kesällä 1941 jäi Suomunjoen uitto kesken, sillä työnjohtaja Einari Oinonen sai miehineen käskyn lähteä uittamaan vihulaista kohti Uralia. Kesken jäänyttä työtä yritti vanha työnjohtaja Otto Karhu jatkaa naisväen ja poikasten avustamana, mutta osa sumasta jäi talvehtimaan Suomunjärveen. Arvatenkin melkoinen osa puista upposi seuraavaan kesään mennessä, jolloin työ saatiin vasta loppumaan. Varsinkin hyöteväkasvuinen, runsaasti tuoretta pintapuuta sisältävä mänty uppoaa tunnetusti lyhyessä ajassa. Uppoamista edesauttoi varmaan vielä tuolloin monasti kuorimattomana uittaminen. Sota-aikana kuorijoiden puutteessa jouduttiin turvautumaan sellaiseenkin!

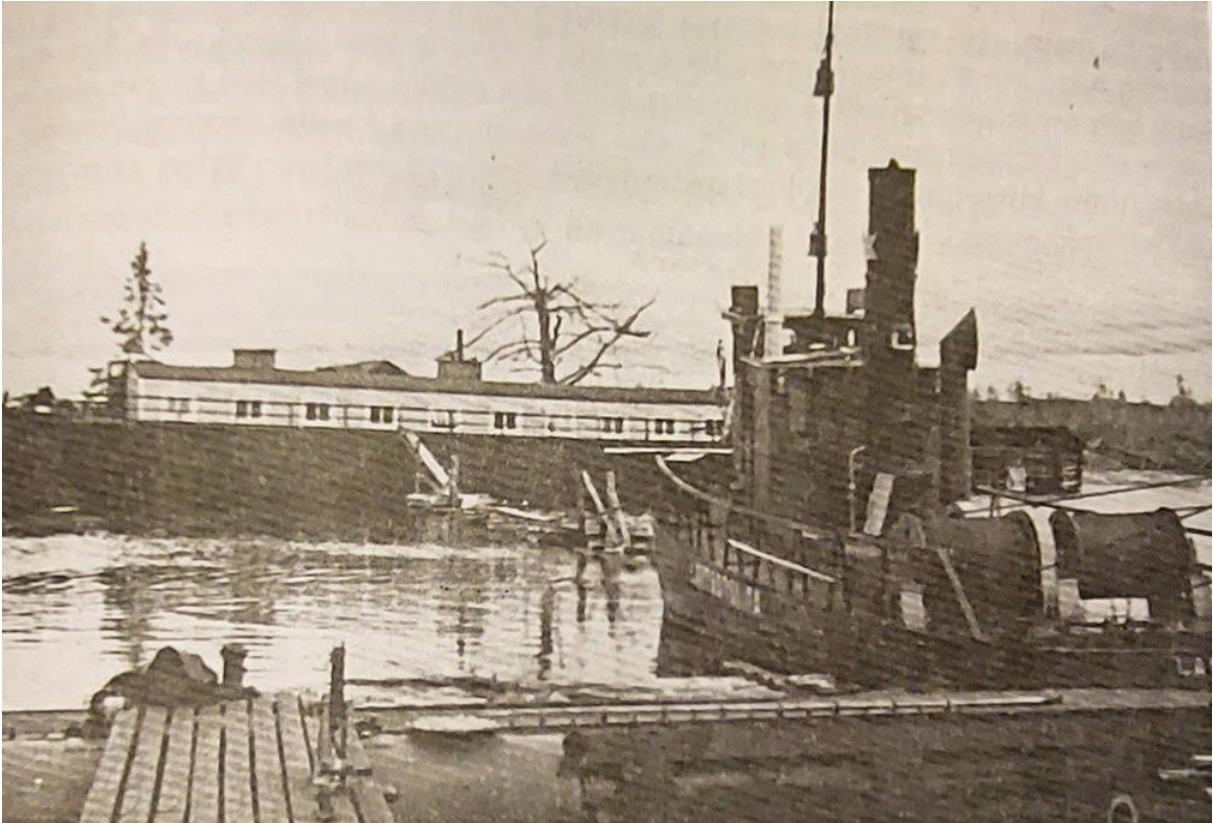
Koitereella puut jälleen lautattiin ja kuljetettiin dieselhinaajalla järven yli Koiterejoen niskalle. Aiemmin Koitereen ylitys tehtiin hevosponttuulla ja vähän myöhemmin höyryvarppaajalla. Olipa sotien aikana käytössä puukaasumoottorillakin toimiva varppivene! 1950-luvulla hinaajat Pamilo ja Laitaatsilta kiskoivat suuria lauttoja Koitereella. Niiden perässä hinattiin myös asuntoproomu Möhkön Mantaan, jossa työväki majoitettiin ja ruokittiin. Lauttojen matka alkoi Lutin satamasta. Näin puiden matka jatkui eri vaiheissaan kohti Joensuun ja Lieksan jalostuslaitoksia.

7.4.2 Uittoväylien kunnostusta

Uittokuljetusten alkuvuosina tehtiin padot ja muut uittoa edistävät väylän kunnostustyöt vain kutakin uittosavotaa varten erikseen. Samanakin vuonna eri uittajat kunnostivat ja purkivat omat rakenteensa heti, kun olivat puunsa uittaneet. Vähitellen alkoi metsähallitus omilla mailaan rakentaa pysyviä pato- ja muita rakennelmia sekä oikoa väyliä. Näin tapahtui myös Suomunjoen uittoväylällä. Suomunjärven yläpuolella perattiin Tulliinjoen koskia ja rakennettiin mm. Jokijärven alapäähän säännöstelypato. Samoin perattiin Suuren Alaisen alapäässä olevaa koskea ja sinnekin rakennettiin arkkutammi.

Virtasalmea syvennettiin useaan otteeseen. Salmi oli hiekkamaata ja vyöryi jatkuvasti umpeen haitaten puiden kulkua. Viimeksi sitä syventivät ennen sotia Olli Turunen ja kaksi muuta Ollia, joten sitä voisi kutsua vaikkapa kolmen Ollin salmeksi. Alanteen tammien luona oli kämppäkin uittomiehiä ja tammenvahtia varten. Vielä vuonna 1957 tämä tammi uusittiin betonitammeksi, jossa oli hammasrattaiden avulla nouseva sulkuluukku ja kalaportaat. Kalaportaan tehoakin tutkittiin ja kerrotaan, että kalanlukijaksi palkattu Aholan Tuomas pisteli kaikki paremmat kalat konttiinsa saaden työstään vielä päiväpalkan!

Vahinko vain, että uusittua tammea tarvittiin enää muutamana vuotena, sillä viimeinen uitto suoritettiin vuonna 1964, sekin kaukana joen alajuoksulla. Kuitenkin tämä betonipato ehti näyttää voimansa, sillä sen avulla nousi vesi kerran niin korkealle, että Suomunjärvi alkoi purkautua Siikalampien kautta suoraan Suomunjokeen. Vain kiireellinen patoluukun aukaisu pysäytti uuden väylän syöpymisen hiekkakankaaseen.

Kuva 26. Hinaaja "Laitaatsilta" ja asuntoproomu "Möhkön Manta" Lutissa vuonna 1957. Kuva: Kerttu Härkösen kokoelma.

Kuva 27. Alanteen uittopato vuodelta 1957. Kuva: Oiva Potinkara.

7.4.3 Maakuljetus

Patvinsuon alue oli pitkään pahaisten patikkapolkujen ja hevostalviteiden varassa. Metsähallitus rakennutti sittemmin metsänvartijatilojen välille ratsupolkuja, jolloin suokohdat tehtiin kapulateiksi. Tällainen kapulatie on mm. Kelovaaran ja Rauvunvaaran sekä Suomun metsänvartijatilojen välillä. Muuan vanha kulkureitti, ilmeisesti ratsupolku, on kulkenut aikoinaan Tulliinjoen suussa olevan Arkkusalmen kautta. Salmen pohjasta voi vieläkin erottaa ikivanhojen silta-arkkujen jäänteitä. Tämä reitti lienee peräisin vuosisatojen takaa, sillä metsähallituksen toimesta sitä ei tiettävästi ole rakennettu. Varsinainen ratsupolkukin on tyystin hävinnyt maisemista.

Muita patikkapolkuja on pitkostettu ja raivailtu useaan otteeseen. Kun näitä pitkospuupolkuja alettiin viisikymmenluvulla uusia, tehtiin tärkeimmät reitit polkupyöräteiksi. Niinpä Suomusta johtivatkin polkupyörätiet Kelovaaraan ja Rasiahoon sekä pitkostettu polku Kurikkavaaraan. Sitäkin pitkin pääsi pyörällä, kun ensin kulki veneellä Kaunisniemestä Huutoniemeen. Tuo niemihän oli saanut nimensä siitä, kun matkalainen sieltä huuteli venettä metsänvartijan talosta. Olipa rannasta vartijan pihaan aukaistu näköyhteyttä varten linjantapainen varmistamaan matkamiehen veneensaantia.

Varsinainen autokelpoiseksi sanottava tie Kontiovaaran kylältä Suomun metsänvartijatilalle rakennettiin vuonna 1935. Se valmistui juuri metsänvartija Olli Turusen kuoleman aikoihin ja hautajaissaattue pääsi jo autoilla kuljettamaan vainajan kirkkomaalle. Jo seuraavana vuonna lieksalainen liikennöitsijä Väinö Lukkarinen anoi ajolupaa linja-autolleen aina Suomuun saakka. Hän saikin ajoluvan, tosin kelirikkoaikoina ei saanut ajaa tien heikon sorapinnan takia. Näin Suomun seudultakin pääsi maalikyliin jo bensiininkatkuisen moottorin voimalla.

Vasta 1950-luvun lopulla tientekoa jatkettiin. Tällöin rakennettiin puiston länsiosassa oleva ns. "Venäjän tie" ja varsinainen Suomun tie Sumukkaan sekä sieltä Koitereen rannalle johtava Luttintie. Näihin aikoihin oli suunnitelmassa rakentaa tie Sumukasta Palo-Suihkon ja Hulkkosensaaren kautta suoraan Lahnalammille, mutta onneksi tuo suunnitelma kariutui.

Myös Surkansuon halki Hietajärven länsipäähän johtava tiesuunnitelma jäi toteuttamatta. Jo ennen sotia oli useaan otteeseen esitetty tien rakentamista Koitereen pohjoispuolelle Kelovaarasta Naarvaan. Kaikki nämä tievaihtoehdot olisivat pirstoneet nykyisen kansallispuiston maiseman melko pahasti. Varsinaisia kesällä ajettavia metsäautoteitä ei puiston alueelle ehdittykään rakentaa ennen rauhoituspäätöksiä. Tosin Alanteen tammelle ja sieltä Virtaniemen sekä Hottiniemen suuntaan oli autolla ajettavat tientapaiset, mutta ne suljettiin puistolle tarpeettomina.

7.5 Metsänhoitotöitä

Viime vuosisadan puolella ei varsinaisia metsänhoitotöitä juuri tehty hakkuiden jälkeenkään, ellei niiksi katsota puiden ostajalle annettua latvusten karsintakäskyä. Hakkuusopimuksen ehtojen mukaan piti ostajan karsia ja koota puiden latvukset kasoihin, etteivät ne estäisi uuden metsän syntymistä. Nykyisin katsotaan latvusten pikemminkin suojaavan taimien kasvua liialliselta auringon paahteelta ja muulta kasvillisuudelta. Myös kaskikiellon jälkeiset erikoisluvut pikkukaskien poltosta säätivät kaskeajan parin sadon jälkeen kylvämään kaskeensa "neljä skalpundia" eli noin 1,2 kiloa puunsiementä tynnyrialalle. Vieläpä lehtipuuvaltaisille aloille oli kylvettävä kuusen ja männyn siemenseosta, karummilla alueilla riitti pelkkä männynsiemen.

7.5.1 Metsien uudistamista

Vuonna 1871 hankki metsähallitus Siperiasta sembramännyn (*Pinus cembra*) siemeniä, joita lähetettiin maan eri puolille. Edellisen vuosikymmenen lopulla olleiden suurten katovuosien uusiutumisen pelossa oli päätetty kokeilla tämän "leipämännyn" soveltuvuutta nälänhädän torjunnassa. Olihan sen siemenet havaittu hyviksi ravinnon antajiksi sekä eläimille että ihmisille. Vaikka istutuksia tehtiin täälläkin moneen paikkaan, eivät taimet menestyneet, vaan vuosisadan vaihteessa voitiin todeta ainoastaan Ritovaaran metsänvartijatilan luona olleen vielä viisi puuta elossa. Muualla ei ollut ainuttakaan, joten ei tuosta puulajista ollut nälänhädän lievittäjäksi ainakaan Patvinsuon tienoilla, eikä juuri muuallakaan maassa.

Patvinsuon alueella jäi vuosisadan vaihteessa kokeiltu siperialaisen lehtikuusen istuttaminen varsin vähäiseksi. Lehtikuusen siemeniä kylvettiin useampaan paikkaan ja parin vuoden ikäisenä taimet sitten istutettiin vartijatilojen lähitienoille. Ilmeisesti näistäkin taimista suurin osa kuoli joko sopimattoman kasvupaikan, rehevän kasvillisuuden tai karjan käynnin johdosta. Kaunisniemeenkin oli kirjanpidon mukaan vuonna 1898 istutettu peräti 2 490 kappaletta näitä taimia ja kaikki ne ovat hävinneet. Pari vuotta myöhemmin istutettiin vielä mm. Rauvunvaaran lähetyville sekä Kaunisniemeen ja Kelovaaraan yhteensä 560 kappaletta lehtikuusia. Nämä olivat ilmeisesti jo istuttaessa vankempia, sillä niistä on vieläkin jäljellä pari pientä metsikköä Rauvunvaaran rinteillä, muualla ne ovat tuhoutuneet.

Eräillä muilla vartiopiireillä sen sijaan on joitakin näyttäviä lehtikuusimetsiköitä jatkanut kasvuaan. Niinpä puiston polkujen pitkoslankut onkin sahattu eri puolilla hoitoaluetta kasva-neista melkoisen järeistä lehtikuusista. Vartijatilojen tunnuksina olevia yksinäisiä tai pikkuryhminä kasvavia lehtikuusia on saatu jäämään henkiin lähes kaikilla tiloilla. Ilmeisesti niitä hoidettiin huolella. Niinpä tuolloin Suomunkin metsänvartijatilan tunnuksiksi istutettu pihapuu muistuttaa tästä meille vieraan puulajin viljelykokeilusta. Lehtikuusia on istutettu vaihtelevia määriä hoitoalueen vaarojen rinteille myös myöhempinä vuosikymmeninä, ei kuitenkaan Patvinsuon alueelle.

Kansallispuiston tienoiden metsämaat ovat enimmäkseen karuja ohutpintaisia hiekkakankaita, joilla metsä yleensä uudistuu luontaisesti kohtalaisen helposti. Niinpä varsinaista metsänviljelyä on jouduttu suorittamaan vain muutamilla kohteilla pääasiassa männynsiementä kylvämällä. Viimeisimmät kylvöalueet ovat Repoahon läheisyydessä, jossa kylvötuppaat ovat jääneet osin harventamatta alueen tultua kansallispuistoksi. Muutamille reheville kasvupaikoille on

tehty myös kuusen istutuksia. Niitä löytyy Olkkosesta, Surkanvaarasta, Maksimansaaresta ja Syrjälammen läheltä.

Talvisodan alkaessa ja aikaisen lumen tultua jäi pieni erä valeistutuksessa olleita kuusentaiminippuja kasvamaan Suomun telttailualueen vieressä olevan rämeen reunaan. Ne muodostavat siinä kitukasvuisen "kuusiaidan". Erittäin hyväkasvuinen kuusen istutusalue löytyy puiston korkeimmalta paikalta, Rauvunvaaran huipulla sijainneen Lakiahon tilan pelloilta. Lähes ainoa istutettu männikkö kasvaa suorissa riveissä Suomun entisillä pihapelloilla. Tästä metsäntutkimusta varten istutetusta kokeilukentästä raivattiin osa takaisin pelloksi pihapiirin entisöimisen yhteydessä.

Metsänlannoitustöitä ei puiston alueella ole varsinaisesti suoritettu paria pientä koealaa lukuun ottamatta. Hanhenkasvatusprojektin yhteydessä 1960-luvun taitteessa levitettiin Hanhilammen rannassa pienelle alalle suolannoitetta. Samoin tehtiin tuohon aikaan Suomun telttailualueen viereiselle pikkurämeelle. Kumpaankin paikkaan kaivettiin lisäksi oja jouduttamaan puuston kasvua. Myös puuston pystykarsintaa on suoritettu Kaunisniemen kankaalla vajaan neljän hehtaarin alalla.

7.5.2 Metsäojitukset

Vanhin puiston alueelle tehty ojankaivuyritys lienee tehty Nälämänjoen niittysaunan luokse 1800-luvun alussa. Tämän puulapiolla kaivetun ojan tarkoituksena oli edistää suoniityn saraheinän kasvua. Surkanpuroa on perattu vuosina 1921–1922, jolloin Venäjältä paenneita Kronstadin merimiehiä oli täälläkin hätäaputöissä.

Varsinainen metsäojitus on toteutettu lapiotyönä vuonna 1936 aivan puiston eteläreunassa. Ojat ovat ns. suojeluoja, joiden tarkoituksena on koota ja johtaa pois vetisiltä avonevoilta valuvat vedet, etteivät ne soistuttaisi Hiidenjoen rantakankaita. Myös Pirskanpuroa ja Lahnalammen puroa on tällöin perattu ja oikaistu. Laajempimittaisia ojituksia tehtiin vuonna 1963 edellisen vuosikymmenen lopulla hakatuille Repoahon, Surkanlammen ja Nälämänjärven tienoille. Ojat kaivettiin oja-auralla ja niiden risteykset avattiin sekä purot perattiin ojitusdynamiiilla.

Vuonna 1965 suunniteltiin Suomun- ja Lutintien varsille ja Koitereen rantasoiille suurehkoja metsäojituksia. Niiden tarkoituksena oli suojata enimmäkseen hakkuilla käsiteltyjä matalia kankaita sekä kuivattaa korvet ja rämeet metsänkasvulle. Samoihin aikoihin tiedusteli suonkuivaustöiden ylitarkastaja A. J. Bockström tämän kirjoittajalta rauhoitettavaksi sopivia soita. Esitin, ettei Patvinsuolle suunniteltuja ojituksia toteutettaisi ainakaan suunnitellussa laajuudessaan, koska suomalaisemat olivat mielestäni erikoisen viehättäviä. Näin sitten kävikin ja ojitusuunnitelma kokonaisuudessaan jätettiin toteuttamatta.

Muutamaa vuotta myöhemmin sitten alue sai ensimmäisen virallisen rauhoituspäätöksen, kun siitä tehtiin aarnialue. Mainittujen ojitusten lisäksi on puiston nykyiselle alueelle kaivettu vain aivan muutamia ojia, lähinnä Suomunjoen taakse ja Kalliolammen lähelle. Puistosuunnitelman rajauksen muuttuessa nämä ojat jäivät sen alueelle.

7.6 Meripoikia Suomessa

Suomunjärveen sen etelärannalla laskevan Surkanpuron rantatörmässä saattaa kulkija havaita ryhmän pienenä monttuja. Ne sijaitsevat satakunta metriä puron suusta ylävirtaan puron etelärannalla. Montut ovat peräisin vuodelta 1921 ja niissä on asunut tuolloin itäisestä naapurimaasta kotoisin olevia merisotilaita. Myöhemmin on samalla paikalla tosin muutamaa monttua laajennettu ja rakennettu niihin savottalaisten majapaikat. Viimeksi noissa isommissa maakorsuissa on majoillut muutamia miilunpolttajia viime sodan aikana. Alkuperäisistä maakuopista onkin jäljellä enää tuskin havaittavia jäännöksiä.

Enimmäkseen Ukrainan viljavilta seuduilta syntyisin olleet ensimmäisen maailmanpalon aikaiset vene- tai oikeammin laivapakolaiset sijoitettiin tänne valtiovallan toimesta eräänlaisiin työllisyystöihin. Kun suuri neuvostovaltio vielä kamppaili synnytystuskissaan, sattui siellä lukuisia mellakoita sekä vanhaa mutta myös uutta järjestelmää vastaan. Niinpä maaliskuussa 1921 puhkesi Pietarin edustalla olevalla Kronstadin laivastoasemalla kapina neuvostovaltaa vastaan.

Uuden valtion valiojoukkoihin kuuluvien merisotilaiden lisäksi saarelle oli kokoontunut sekalainen joukko eri aatesuuntien edustajia. Joukossa oli ääriivasemmistolaisia, valkokaartilaisia ja anarkisteja. Eniten lienee ollut Ukrainan armeijassa puna-armeijaa vastaan taistelleita matruuseja. Meripojat vaativat vapaampaa järjestäytymisoikeutta ja ennen kaikkea parempaa muonitusta, eliväthän he likimain nälkäräjällä.

Matruusien kapina saatiin kukistettua muutaman talvisen viikon kuluessa. Tosin se vaati neuvostovaltiolta erittäin suuria ponnistuksia. Kukistajiksi määrättiin muiden ohella myös kolmisen sataa kansanedustajaa, jotka olivat saapuneet silloiseen Pietariin uuden valtion lakeja säätämään. Osan kapinallisista evakuoivat englantilaiset sotalaivat, mutta suurin osa heistä pakeni Suomenlahden jäätä pitkin Suomeen. Tänne saapui noin 8 000 henkilöä, joukossa myös kokonaisia perheitä.

Suomen nuori hallitus yritti järjestää näille evakoille erilaisia hätäaputoita lähinnä maa- ja metsätalouden parissa. Meripojat opettelivat halonhakkuuta metsissä ja heitä myytiin Etelä-Suomen "orjamarkkinoilla" myös talonpojille rengeiksi. Metsähallinnon toimesta heille järjestettiin mm. uittopurojen perkaustöitä ja metsäojien kaivua. Näihin puuhiin pakolaisia passitettiin myös Pielisjärven valtionmetsiin yli puolensataa miestä. Suurin osa täällä olleista työskenteli Ukonjoen ja Lutinjoen tienoilla, mutta pieni ryhmä majoittui myös Suomunjärven ranta-alueille. Täällä he perkasivat Surkanpuroa ja myöhemmin syystalvella savotoivat puomipuita suosaarekkeiden keloista.

Työllisyystyöt eivät silloin, eivätkä myöhemminkään ole olleet tekijöilleen kultakaivoksia. Pakolaisia ei ainakaan tuohon aikaan majoitettu hotellien herkkuja syömään. Metsähallitus myönsi hoitoalueelle heidän "elättämiseensä" varoja, ensin syyskesällä 1921 45 000 markkaa ja myöhään samana syksynä vielä 40 000 markkaa. Elatusrahoista huolimatta joutuivat nämä kaukaisten arojen tummakulmaiset kasvatit elämään ja varsinkin asumaan todella vaikeissa olosuhteissa. Heidän varusteensa olivat huonoja ja ruokapuoli vieläkin kehnompaa, olihan sodan jälkeisessä Suomessakin huutava puute kaikenlaisesta tavarasta. Metsänvartijan talosta he saivat ostaa maitoa, perunaa ja jauhoja. Antoipa hyväsydäminen Hanna-emäntä joskus jostain muutakin suuhunpantavaa pelkämästä säälistä, vaikka tuolloin perheellä itselläänkin oli

puutetta ruuasta. Muuten olivat metsistä kerätyt marjat ja sienet pakolaisten pääasiallisempaa ravintona.

Tuohon aikaan ei siirtotyömailla ollut varattuna parakkeja majoitukseen. Törmäpääskyjen lailla kaivoivat meripojat Surkanpuron penkkaan jonkinlaisen maasaunan tapaisia asuntoja. Ne olivat oikeastaan vain havuilla katettuja maakuoppia, joissa värjöteltiin paikoin ympärivuo-
tisesti. Ainoa mukavuutta näissä korsuissa edusti uloslämpiviä kiuasuuni, jollainen oli seudulla ennestään tuntematon. Maan sisään kyhätty kivikiuas, jonka suuaukko oli majakuopan sisällä, muodosti samalla asunnon yhden seinän. Uunia lämmitettäessä sai savu nousta kivien välistä suoraan ulkoilmaan.

Lämmityksen jälkeen suuaukko suljettiin kosteilla turpeilla. Niillä peitettiin myös ulkona oleva kiukaan päällys. Näin uuni pysyi lämpimänä ja sen kylki lämmitti tätä parin ihmisen pesää tuntikausia. Näin ei Ukrainan poikien tarvinnut nieleskellä savua eikä vuodattaa silmänesteitään, kuten "tshuha" teki omassa perinteellisessä savutuvassaan. Näitä meripoikien työmaa-asunnon jäännöksiä näkee tarkkasilmäinen paitsi Surkanpuron rantatörmässä, myös Ukonjoen varrella muutamissa kohdin muistona alkeellisesta asumiskulttuurista.

Aron kasvattien ammattitaito suomalaisen metsäpuron perkauksessa ei ollut kehuttavaa. Kun meikäläinen työnjohtokin ymmärrettävistä syistä oli kielivaikeuksissa, lienee neuvominen jäänyt lähinnä käsillä huitomisen asteelle. Eipä siis ollut ihme, jos työsaavutuksetkin jäivät vaatimattomiksi. Vielä pahemmin tämä ilmeni talvisissa puunkaatoissa. Justeerien kunnostaminen ja sahaustekniikka vaati melkoisia ponnistuksia. Kaikesta huolimatta tuli puroumaa peratuksi kuukausien kuluessa melkoinen pätkä ja lienee kelorunkojakin pätkitty puomipuiksi jonkinlainen kappalemäärä.

Parin vuoden kuluttua neuvostovaltio ilmoitti armahtaneensa kapinalliset matruusinsa ja suurin osa heistä palasi isä Stalinin hellään huomaan. Heidän myöhemmät kohtalonsa voi vain arvata noiden vuosien kiihkeissä tunnelmissa? Osa pakolaisista katsoi parhaaksi jäädä pysyvästi maahamme kulkeutuen vuosien saatossa eri puolille Suomea. Näin oli jälleen päättynyt eräs vaihe Patvinsuonkin historiassa. Vain nuo pienoiset, tuskin enää nähtävissä olevat maasaunojen poterot ovat jäljellä kaukaisen Ukrainan kasvateista.

7.7 Riistanhoitoa

Riistatilanteesta vuonna 1930 hoitoalueen mailla antaa kuvauksen aluemetsänhoitaja Yrjö Haavisto kirjeessään valtion luonnonsuojelunvalvojalle. Hän kertoo:

"hirviä olevan useita varsinkin valtakunnan rajaseudulla, onpa niiden määrä ollut lisääntymään päin. Näätää on harvinaisena, saukkoa runsaasti ja mäyrää hyvin harvinaisena.

Kotkakin lentelee, mutta sen pesää ei ollut tiedossa. Huuhkajaa esiintyi vähälukuisena, mutta kaksi kalasääskiparia asusteli Suomunjärven rannoilla. Hanhia pesii Patvinsuolla, samoin tuolloin hyvin harvinainen joutsen! Karhua oli runsaasti koskemattomissa metsissä ja ilveksen jälkiä näkyy joka talvi. Myös ahmanjalkia tava-
taan talvisin Koitereen pohjoispuolella."

Muutamia vuosia myöhemmin Haavisto esitti metsähallitukselle, että suuresti runsastuneiden riistantuholaisten hävittämiseksi luvattaisiin tapporahaa. Hänen esityksensä mukaan olisi kanahaukasta maksettava 50 markkaa ja poikasista ja munista 35 markkaa kappaleelta. Varpushaukan henkirahan tulisi olla 25 markkaa ja 15 markkaa. Riistamiehethän ovat kautta aikain vihanneet kaikkia haukkoja, koska ne syövät samoja lintuja kuin ihminenkin. Tosin niillä lienee suurempi oikeus riistaan kuin konsanaan ihmisellä, jolla on käytettävissään muutakin syötävää! Kateus saattaa viedä kalat vedestä ja linnut metsistä!

7.7.1 Majavan lähtö ja paluu

Maamme alkuperäiseen eläimistöön kuulunut eurooppalainen majava hävitettiin sukupuuttoon jo viime vuosisadan puolivälin jälkeen. Sitä oli metsästetty arvokkaan turkin ja majavan rauhasista erittyvän arvostetun hajusteen eli hausteen takia. Patvinsuonkin reunamilta löytyi vanhoja tämän majavarodun jyrsimiä kantoja vielä 1950-luvulla, kun metsäojitusten yhteydessä laskettiin puiston rajalla olevan Likolammen pintaa.

Eräiden riistamiesten toimesta tuotiin Norjassa säilynyttä eurooppalaista majavaa Etelä-Suomeen kolmikymmenluvun puolivälissä. Ne kotiutuivatkin kohtalaisesti uusille asuinsijoilleen, lähinnä Porin seudulle. Pari vuotta myöhemmin tuotiin Amerikasta sikäläistä kanadanmajavaa Säämingin, Keuruun ja Ruoveden valtionmaille yhteensä seitsemän kappaletta. Näiden talttahampaiden jälkeläisiä siirrettiin vuonna 1945 Säämingin Lohikoskelta piirikuntapäällikkö Antti Valkaman toimesta Patvinsuolle. Tänne tuodut kaksi paria laskettiin vapaaksi Nälämänjokeen.

Majavat kotiutuivatkin varsin hyvin, aloittivat tavanmukaiset patotyönsä ja lisääntymisen. Niiden jälkeläiset asuttavat nykyisin Pohjois-Karjalan lisäksi myös Kainuun ja itäisen naapurimaankin vesistöjä. Majavasta on tullut muutamassa vuosikymmenessä jälleen varteenotettavaa riistaa ja jälleen on ihminen sen lähes ainoa vihollinen. Majavan aiheuttamat metsätuhot tosin puhuttavat metsänomistajia ja moni suorastaan vihaa tätä kiiltäväturkkista patoinsinööriä.

Kun eläimelle mieluisimmat pehmeäkuoriset haavat ja koivut ovat pesien ympäristöstä loppuneet, se vaeltaa jokien ja purojen yläjuoksuille ja muihin vesistöihin uusien ruokavarastojen äärelle. Muutamien vuosien kuluttua se palaa takaisin syömään uudestaan kasvaneet lehtipuuvesakot. Näin on Nälämänjoenkin varret tulleet jo pari kolme kertaa kalutuiksi ja toiminta jatkuu edelleenkin. Täällä rauhoitetulla alueella ei niiden puustolle aiheuttamista tuhoistakaan tule suurta hälyä.

Majavien istutus Nälämänjokeen suoritettiin salamyhkäisesti. Niinpä Rauvunvaaran isäntäkään ei tiennyt asiasta, kunnes alkoi ihmetellä, kuka rakenteli patoja hänen heinäysmaittensa haitaksi. Hän arvelikin naapurin pikkupoikien olevan asialla ja päätti yllättää pojat iltahämärissä kiusanteostaan. Suuri olikin ukon hämmästys, kun hänen puron varressa niittyjä vahtiessaan alkoivat oudot eläimet läiskytellä vettä hännillään. Pappa luuli näkevänsä aaveita ja rauhoittui vasta sitten, kun kuuli tehdystä istutuksesta.

Majava onkin nykyisin mielenkiintoinen osa Patvinsuon eläimistöä. Sen eri yhdyskunnat ovat sopeutuneet vallitseviin olosuhteisiin ja luoneet oman "kulttuurinsa". Niinpä Nälämänjoen alajuoksulla asustaa pettuleipään turvautuva heimo, joka kuorii paksujenkin tukkimäntyjen kuorta niin korkealle kuin ulottuu, mutta ei kaada pihkapuita. Surkanpuron ja Suomunjoen

rantatörmässä asustelee ilmeisesti kivikautiseen luolamiesten klaaniin lukeutuvia yksilöitä. Nämä kaivelevat pesäonkaloita hiekkaisiin törmiin, kun muualla asutaan yleensä kekopesissä, joissa vain kulkuaukko sijaitsee vedenpinnan alapuolella. Asiantuntijat tosin väittävät, että nämä onkaloissa asustelevat majavat olisivat yksineläjiä ja pesät siten eräänlaisia poikamiesbokseja!

Majavaa pidetään erittäin viisaana ja harkitsevana eläimenä. Intiaanit arvostivat sitä piisamin vanhempana ja viisaampana veljenä, jonka ahkeruus herätti heissä kunnioitusta. Onkin valitettavaa, että maassamme on nykyinen majavanmetsästys saanut varsin ikäviä muotoja. Onhan tuon Intiassakin pyhänä pidetyn viisaan ja ahkeran eläimen metsästys sallittua myös silloin, kun majavanaaras on viimeisillään raskaana.

Piirros: Tuula Vuorinen.

7.7.2 Piisamin istutusta

Mainittakoon, että jo ennen sotia Suomenjoen vesistöön yritettiin istuttaa myös majavan pikkuveljeä eli piisamia, mutta tämän kokeilun tulokset jäivät vaatimattomiksi. Piisaminpesät tuhoutuvat tulvien ja pakkasen kourissa herkästi ja muutenkin sillä on runsaasti luontaisiakin vihollisia toisin kuin majavalla. Tosin istutusaikana näytti sen menestyminen suhteellisen hyvältä.

Aluemetsänhoitaja Haavisto, joka istutti piisamit Sihvonlampeen syksyllä 1937, on kertonut tuon lähetyksen sisältäneen kolme naarasta ja viisi urosta. Eläimet olivat hyvin virkeitä ja terveinä näköisiä veteen laskettaessa. Edellisenä kesänä oli samaan vesistöön istutettu kolme paria ja se istutus tuntui onnistuneen hyvin, sillä eläinten talvipesiä oli ilmestynyt Suomen vesien rannoille runsaasti. Pysyvää kantaa niistä ei kuitenkaan näytä muodostuneen Patvinsuon alueelle.

Se ei olekaan suuri menetys, sillä jo muutaman vuoden aikana piisamit tuhosivat paljon ranta-kasvillisuutta. Piisami ei kuulu Patvinsuon luontaiseen eläimistöön eikä sitä taideta suuremmin kaivata muuallakaan maassamme?

7.7.3 Hanhenkasvatusta Patvinsuolla

Riistantutkimussäätiön ja metsähallituksen yhteistyönä aloitettiin 1950-luvun alkupuolella perustavaa laatua oleva yritys metsähanhien tarhaamisen alalla. Kokeilun kunnianhimoisena tavoitteena oli täyttää aluksi Patvinsuon aukeat nevat sankoilla villihanhien parvilla, joita sitten päästäisiin metsästämään. Mikäli hanke onnistuisi, sitä voitaisiin jatkaa muuallakin maassamme. Kokeilun silloisina työrukkasina toimivat myöhemmin muista ansioistaan kuuluisiksi tulleet Ilkka Koivisto ja Heikki Suomus.

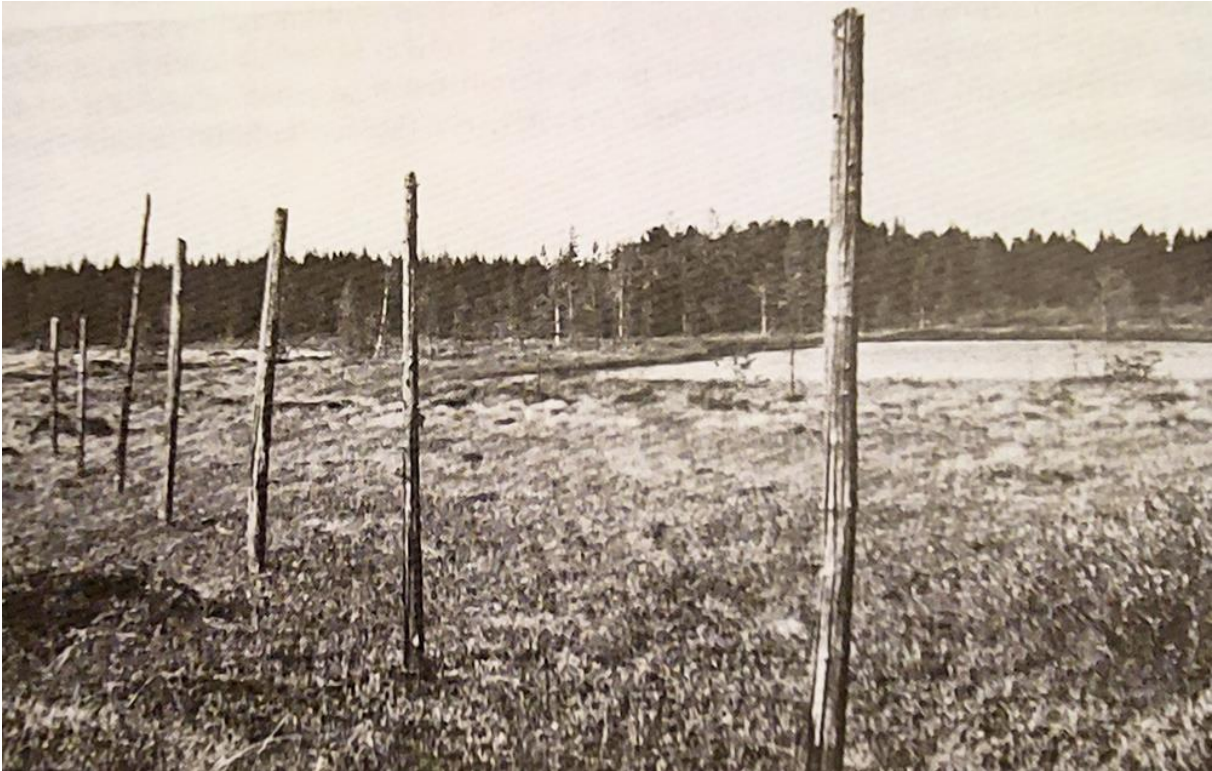
Aluksi hankittiin laajamittainen verkko ja kolme kranaatinheitintä. Vielä tarvittiin muutama kiloinen punnus, lujaa köyttä ja polkupyörän vanhoja sisärenkaita. Näistä tarpeista sitten rakennettiin lintuverkko lisäkkeineen.

Kranaatinheitin ladattiin seoksella, jossa ruutia oli laimennettu tavallisilla mannaryyneillä. Näin saataisiin aikaan pehmeäkö paukahdus. Seoksen joukkoon laitettiin sähkönalli ja topningiksi tullo sanomalehteä. Pyydys olikin näin valmis kokeiltavaksi. Kun kiloiset punnuksiset lähtivät lentoon, vetivät ne muassaan köysiin sidotun verkon ja narujen päässä olevat pyöränkumit toimivat joustimina. Näin ei yhdestä kulmastaan ankkuroitu verkko revennyt, eivätkä sen kulmiin sidotut narut katkenneet.

Nyt pantiin pojat asialle, kyttämään pohjolan soilla pesiviä hanhia. Tehtävä oli vaikea ja puuhassa hupeni parikin kevättä ja syyskin siinä lisäksi. Mutta jo vain saatiin saalistakin! Peräti neljä pulskaa tosin suunniltaan pelästynyttä metsähanhea, puoliksi kumpaakin sukupuolta katsottiin riittävän aluksi. Joku kasöörin tapainen talousmies taisi tosin laskeskella yhden hanhen maksaneen kuudenkymmenen miestyöpäivän verran, mutta olihan asia vähintään sen arvoinen?

Nämä kaksi sydänkohtauksen partaalla olevaa hanhiparia kiikutettiin Suomen navettaan kuntoutukseen talven ajaksi. Metsänvartija Viljo Turunen syötteli ja juotteli niitä kevääseen saakka, jolloin ne päästettiin eräiden lentoa hidastavien toimenpiteiden jälkeen vapaalle jalalle. Tosin ne saivat tottua vapauteensa Surkanpuron suun läheisyydessä olevan pikkulammen rannoille rakennetun verkkotarhan sisäpuolella. Kelotolppien varaan kiinnitetty korkea kanaverkko suojaasi hanhia maailman pahuudelta lähes hehtaarin laajuisena aitauksena.

Tässä keskitysleirissä ne opettelisivat lisääntymään ja toivon mukaan täyttämään koko Patvinsuon mehukkailla jälkeläisillään. Hanhien viihtyisyyttä lisäämään istutettiin lammen rantamille tervaleppiä, joiden juurille ripoteltiin lujasti apulantaa lintupuiston puiden kasvamisen jouduttamiseksi. Liiallisen kosteuden poistamiseksi hanhien pihamailta kaivettiin lammesta oja Surkanpuroon saakka vastakeksityn herkistetyn ojitusdynamiitin voimalla.

Kuva 28. Hanhilammen aitatolppia. Kuva: Oiva Potinkara.

Paratiisissa on kuitenkin aina käärmeitä ja petolintuja. Niinpä tämänkin lintuparatiisin lähitöllä muutamassa Patvinsuon metsäsaarekkeessa majaili maakotka. Tämä koukkunokka iski terävän katseensa makoiisiin hanhipoloiisiin. Vahtimisesta huolimatta se oli piankin pistellyt yhden linnun poskeensa ja teurastanut pari muutakin vastaisen varalle. Tässä vaiheessa viimeinen hanhi päätettiin laskea vapauteen ja teurastetuista, muuten vielä käyttökelpoisista tehtiin makoisat paistit.

Suomussa pidettyihin peijaisiin kutsuttiin kunniavieraaksi metsähallituksen silloinen pääjohtaja N. A. Osara. Tämä myöhemmin paljolti ihan turhaan haukuttu herra tarkkana talousmiehenä laskeskeli, että kukin suupala maksaa vähintään painonsa kullassa, mutta hyvää kuulema oli! Maukkaasta paistista huolimatta oli hanhenkasvatusprojektin tulos siis erittäin huono. Patvinsuon täyttäminen mehukkailla metsähanhilla oli ainakin sillä erää loppuun käsitelty. Tarhaverkot hävitettiin ja vain harmaat kelotolpat ympäröivät enää tuota silmäkettä, joka nykyisissä kartoissakin on nimetty Hanhilammeksi.

8 Erämaan arkipäivää

8.1 Kesäisiä metsäpaloja

Metsäpalot ovat kuuluneet kautta aikain saloseutujen maisemakuvaan. Itse asiassa metsien uudistuminen on ollut luonnossakin tulen aikaansaamaa, sillä 100–200 vuoden välein ovat useimmat metsät läpikäyneet ainakin yhden metsäpalon. Useimmiten se on ollut salaman sytyttämä, mutta viimeisinä vuosisatoina on ihminen ollut vähintäänkin samanveroinen sytyttäjä. Varsinkin kaskenpolttajat aiheuttivat suuria metsäpaloja, samoin huolimaton metsä- ja kalamies tai muuten metsissä vaeltava nuotientekijä.

Kaksikymmenluvun puolivälissä vuonna 1926 sattui hoitoalueen toistaiseksi suurin metsäpalo valtakunnan rajan tuntumassa. Tämä ”Jorkan palo” sai alkunsa rajan takana, josta se kulkeutui melkoisella voimalla Suomen puolelle. Tuossa tulimeressä paloi lähes tuhat hehtaaria metsää ja sammuttajiakin oli parhaimmillaan likimain tuhat miestä. Kokonaiset armeijan osastot oli hälytetty sammutustöihin ja palon jälkikustannuksia puitiin vielä seuraavana vuonna.

Parhaaseen heinäaikaan sattunut palo vaikeutti pitkittyessään koko pitäjän normaalia elämää, ja yksinomaan erilaiset kuljetus- ja huoltokustannukset nousivat melkoisiin summiin. Sammutusväelle maksettiin korvauksia, osalle lähes kuukauden ajalta. Esittipä aluemetsänhoitaja erityispalkkioita muutamille esimerkiksi työtä johtaneille virkamiehille. Näitä maksettiinkin muutamalle poliisille, mutta ehdotetut metsänvartijat saivat vain suullisia kehuja.

Jorkan suuri metsäpalo aiheutti yleistä väittelyäkin, johon osallistui myös ”Karjala”-sanomalehti artikkelissaan. Se syytti palonsammutustöiden johtoa leväperäisyydestä, mikä antoi alue-metsänhoitajalle aiheen puolustuskirjoituksiin.

Salaman sytyttämänä paloi myös vuonna 1936 Suihkon kankaan pohjoispuolella oleva suuri metsäsaareke, joka kartoissa nykyisin kulkee Palo-Suihkon nimellä. Kuitenkin tätä huomattavasti suurempi tuho sattui seuraavana vuonna. Nyt kuitenkin oli ihminen palon aiheuttajana.

Koitereen rannalla olevan Lutin tasavallan väkeä oli tällöin suoheinän korjuussa Palo-Suihkon ja Suomunjoen välisellä nevalle. Välillä keiteltiin kahvia nuotiolla, joka yriteltiin sammuttaa huolellisesti, koska kesä oli harvinaisen kuiva. Ruokailua varten mentiin Suomunjoen varressa olevalle majapaikalle, joka sijaitsi lähellä ns. Kurikan siltaa. Sinne saapui Lutin suunnasta vieraita, joiden kanssa ruokailtiin ja vähän maisteltiin näiden mukana olevia viinaksiakin. Aika kului nopeasti ja vasta neljän tunnin kuluttua lähdettiin takaisin suolle jatkamaan heinätyöstä. Jokivarren kuusikosta päästyä huomattiin kahvin keittopaikan tienoilta nousevan sankkaa savua. Vaikkakin kiireesti yriteltiin joukolla paloa sammutella, eteni kulo rutikuivalla rämeellä suurella nopeudella. Piankin se oli ryöstäytynyt latvustuleksi, joka kovalla huminalla eteni kaikkialle ja meni Suomunjoestakin hetkessä ylitse.

Nyt hälytettiin apuvoimia ja Lutin moottoriveneellä niitä kuljetettiin Koitereen rannoilta Kivilahdesta ja Lapiovaarasta. Palon sammutusta kesti toista viikkoa ja satoja hehtaareita räme- ja kangasmetsää tuhoutui Patvinsuon–Sumukkalammen ja Kurikkavaaran välimaastossa. Sarvi-vaaralaisetkin joutuivat pakenemaan heinätyösnevaltaan savun takia, minkä takia heitä syytettiin ja kuulusteltiin pakenemisesta palopaikalta.

Nuotiopaikalla oli tuli ilmeisesti turpeen sisässä kulkeutunut kymmenkunta metriä, ennen kuin pullahti ilmituleksi. Tämä todettiin myöhemmissä tutkimuksissa. Tosin viralliseksi palon syttymissyiksi kirjattiin pullonsirpaleen läpi paistanut auringonsäde. Näin säästyttiin ilmeisesti vaikeilta oikeusjutuilta ja köyhien mökkiläisten ahdistamiselta. Milläpä heiltä olisi saanutkaan maksuja perityksi!

Pienempiä metsäpaloja sattui Patvinsuon alueella lähes joka kesä. Yleensä ne olivat kesäisten marjamiesten huolimattomuutta. Jo vuonna 1930 oli palanut yhdeksän hehtaaria metsää Sumukan ja Suomunjärven väliltä. Tämä oli saanut alkunsa uittomiesten nuotiosta. Vuonna 1964 syttyi kulkijan tupakantumpista Suomunjärven Kurkilahden tienoilla tulipalo, jossa tuhoutui 136 kuutiota pinotavaraa ja jonkin verran metsää. Tämä on onneksi ollut viimeinen huomattava tuho, mutta aina niitä on odotettavissa milloin salaman ja milloin retkeilijän aiheuttamina.

8.2 Tulipaloja ja muita turmia

Vuosikymmenien kuluessa on Patvinsuolla ja sen välittömässä läheisyydessä tapahtunut lukuisia tulipaloja ja muitakin onnettomuuksia. Varsinkaan entisen ajan rakennukset tulisijoineen eivät olleet paloturvallisuuden osalta parasta laatua. Tulipesät ja niiden savupiiput tehtiin pääosin luonnonkivistä, muuraaja oli yleensä melkoisen ammattitaidoton ja palotarkastuksia ei nykyajan tapaan suoritettu.

Kun rakennuksissa asuttiin vielä ahtaasti varsinkin talviaikana, jolloin sekä lämmitystä että valaistusta eniten tarvittiin, oli vahinkojen mahdollisuus varsin suuri. Valaistukseen käytettiin pitkään päreessä palavaa avotulta tai kynttilöitä. Myöhemmät öljylamputkaan eivät paljoa varmempia olleet, sillä paloöljyn käsittely aiheutti huolimattomille vahinkoja. Tilannetta ei parantanut tuolloin varsin yleinen tupakointikaan, sillä piipunperskoja saatettiin karistella minne sattui.

Vuosien kuluessa tapahtui eri puolilla aluetta rakennuksia tuhoavia paloja. Suomussa paloi sekä sauna että riihirakennus ennen sotia. Kelovaarassa paloi sota-aikana jälleen, tällä kertaa tuhoutui asuinrakennus. Viimeisten vuosikymmenien aikana ovat palaneet Suomun ranta-sauna sekä Sumukan sauna ja itse kämppökin. Kaikki tuhoutuneet rakennukset on kuitenkin rakennettu uudelleen.

8.2.1 Kelovaaran tulipalo

Kelovaaran metsänvartijatorpalla sattui vuonna 1890 pahoja jälkiä jättänyt tulipalo, josta alue-metsänhoitaja Otto Neovius kertoo esimiehelleen seuraavasti:

”Herra Ylimetsänhoitajalle saan minä kunnian ilmoittaa että Patvinsuon vartiopiirin metsänvartialta Tuomas Ovaskaiselta nyt viimeksi kuluneen Tammikuun 31 pnä kaikki sarvieläimet, 7 lehmää ja 2 nuorta elävää ynnä 4 lammasta savuun tukehtumisen kautta navettaan kuolivat, kuin myös että tässä tilaisuudessa puustelilla olevan navetan laipio tulelta vahingoitettiin ja ulkokatto särkemällä hävitettiin.

Tämän helmikuun 12 pnä paikan päällä pidetyssä tutkinnossa annettiin minulle tästä onnettomasta tapauksesta seuraavat tiedot: Syystä että vartiopiirissä olevaan metsänhakkaukseen oli kertynyt paljon ihmisiä, jotka pyysivät kortteeria vartiopuustellilla, oli metsänvartia valmistukseen väljempää tilaa asuintuvassa, sieltä poismuuttanut hevosen aperuuhun ynnä hevosen juoma astian, jotka täällä Karjalassa muuten talven aikana pidetään tuvassa ja vienyt ne navettaan, jonka tähän ape hevosille nykyisen pölkynvedon aikana tehtiin navetassa.

Mainittuna Tammikuun 31 pnä kello 4 aamulla oli metsänvartian renki, yksi pölkynhakuussa oleva toinen renkimies ja yksi toisen metsänvartian poika käyneet navetassa pärevalkeella tekemässä apectta hevosilleen. Tunnin kuluttua oli metsänvartian renki sitten käynyt hevosensa luona tarhassa ja satunnaisesti avannut navetan oven, jolloin hän havaitsi navetan olevan aivan täynnä savua. Rengin juostua tupaan asiasta ilmoittamaan oli metsänvartia itse töyännyt navettaan vaan täytynyt paikalla sieltä palata savun ja kuumuuden tähden. Repimällä ulkokaton olivat he sitten laipion kautta saaneet tulen, joka navetan pihtipuolista pitkin oli nousssut laipioon, sammumaan. Tulen sammuttua ja savun vähennyttyä vetivät he elävät ulos, vaan ne olivat kaikki kuolleet.

Tietysti oli kipinä renkien pärevalkeasta pudonnut lampokarsinan heiniin ja siellä ensin kytenyt ja sitten sytyttänyt oven pihtipuolisen. Talon rahvas vakuuttaa etteivät he itse milloinkaan ole käyneet navetassa pärevalkealla vaan aina lampulla. Erittäin kovasti kohtaa tämä onneton vahinko metsänvartiaa ja hänen suurta perhettä, jossa on monta pientä lasta. Kun tällä vartiopuustellilla on paljon suoniittyjä, niin oli vartia, joka vuonna 1882 asetettiin virkaansa, vähitellen kasvattanut itsellensä isonlaisen karjan, kuin näki että karjan tuotteesta olisi paras tulo muuten huononlaisesta puustellistaan, ja nyt näitten renkien huolettomuuden kautta loppui kerralla koko hänen elämisensä. Vahingon elävissä täytyy arvata vähintään viideksi sadaksi (500) markaksi ja navetan laipion ja ulkokaton uudesta tekeminen viideksikymmeneksi (50) markaksi.

Sekä navetta että eläimet olivat vakuuttamattomat. Kun tälle metsänvartialle nyt on muitten huolimattomuuden kautta tullut näin suuri vahinko niin minä kunnioituksella esittäisin, että hänelle yleisistä varoista myönnettäisiin apua, viisikymmentä (50) markkaa navetan laipion ja ulkokaton korjaamiseksi ja neljäsataa (400) markkaa elävien palkkioksi. Samalla olisi metsänvartialle myönnettävä lupa myydä 20 häkkiä heiniä, jotka hänelle jääpi yli omasta tarpeestaan."

Keisarillinen Senaatti heltyikin anomuksesta ja katsoi hyväksi myöntää metsänvartija Ovaskaiselle vahingonkorvausta 250 markkaa! Luonnollisesti tulipalosta aiheutui oikeudellisia seuraamuksia, sillä Neovius pyysi Kruunun nimismies Oskar Simeliusta asettamaan syytteeeseen paljon sytyttäjät. Niinpä tämä haastoi renki Juhana Ovaskaisen Jaakonvaarasta, loismies Antti Härkösen samasta kylästä ja metsänvartijan pojan Olli Rynnäsen Palkinvaarasta käräjille.

Haastetut olivat tunnustaneet tekosensa ja saivat asianmukaisen "palkintonsa", jota syyttäjä heille oli pyytännyt. Lisäksi metsänvartija Ovaskaisellekin määrättiin sakkoa ja vahingonkorvausmaksuja varomattomasta tulen pitelemisestä, koskapa kruunun nimismies Oskar Sirelius vielä vuonna 1894 utelee metsänhoitajalta, onko Ovaskainen suorittanut korvaukset vai saanut ne anteeksi?

8.2.2 Siltakämpän palo

Kurikkavaaran ja Heinäniemen välillä olevan polun varteen aivan Suomunjoen rantatörmälle rakennettiin metsäkämpä syksyllä 1937. Siitä käsin oli tarkoitus hakata edellisenä kesänä suuressa metsäpalossa vahingoittunutta metsää Suihkonsaaren ja Kurikkavaaran väliseltä alueelta. Kämpän vieressä oli Suomunjoen ylitykseen rakennettu silta ja itse kämppää sanottiinkin Siltakämpäksi. Toinen samaan tarkoitukseen rakennettu kämppää oli pystytetty Sumukkalammien rannalle. Vaaliyhtiö eli Wahl & Co oli ostanut paloalueen leimikon ja aikoi hakata sen talven aikana. Hakkuut olivat tuskin päässeet alkuun, kun niissä tuli odottamattomia vaikeuksia, sillä Siltakämpällä sattui tuhoisa tulipalo.

Kämpän parikymmentä miestä nukkuivat raskasta untaan, kun kämpän lämmityksestä huolehtiva mies heräsi ja huomasi kaminan sammuneen. Hän päätti sytyttää sen nopeasti, sillä ulkona oli melkoinen pakkanen. Niinpä hän haki valopetroolia sisältävän kanisterin ja loiskautti puiden päälle nestettä. Tuhkan seassa oli kuitenkin kyteviä hiiliä ja kaasuuntunut petrooli syttyi tuleen räjähtämällä sekä sytytti samalla koko kämpän roihuamaan. Koska kamina oli ovensuun lähellä, ei kämpästä päässyt karkuun tavallista tietä.

Onneksi oli eräällä asukilla mukanaan tamminen kiljutynnyri, jolla saatiin rikotuksi peräseinän ikkuna ja siitä työnnyttiin lumihankeen. Räjähdyksessä pahoin palanut kämppämieskin pelastui, sen sijaan kämppäemäntä, joka nukkui pienessä emännän kopperossa eteisen tuntu-massa, jäi tulen saaliiksi.

Vähissä vaatteissa seisoivat kämpän eloonjääneet asukkaat lumihangessa palavan kotinsa ympärillä, kuten Jukolan veljekset Impivaaransa raunioilla. Onneksi oli Lutin Kalin hevosen valjaat jääneet vahingossa pihalle ja näin saatiin hänen hevosensa valjastetuksi reen eteen. Löytyneestä puotinarusta saatiin ohjakset, joiden avulla hevonen mieskuormineen saatiin yön pimeydessä ohjatuksi Sumukan kämpälle. Suurin osa miehistä joi murheeseen kiljua ja kärvisteli hiilloksen lomassa apua odotellen. Tällä kertaa oli siis alkoholijuomaa sisältävä astia suoraan pelastanut porukan hengen!

Miehet olivat menettäneet kaikki varusteensa ja rahansakin. Suomen Eino Turuseltakin paloi juuri kuitattu puolentoista kuukauden hevostmiehen tili, samoin kävi monelle muulle. Kuolleen emännän lisäksi oli pari miestä pahoin palanut ja kämppämies kuolikin myöhemmin vammoihinsa. Itse kämppää rakennettiin välittömästi uudelleen ja ns. nokisavottaa päästiin jatkaamaan viivästyneenä, sillä yleisestihän on tunnettua, että ”kyllä firma aina puunsa korjaa!”

8.2.3 Erämaan murhenäytelmiä

Suurilla saloilla työskennellessä saattaa joutua monenlaisten vaarojen alaiseksi. Jo yksinomaan kaikenlaatuiset metsätyöt ovat eräitä vaarallisimmista ulkotöistä. Varsinkin ennen niin yleinen kirves oli vaarallinen työkalu, joka saattoi herkästi lipsahtaa vaikkapa polveen. Noihin aikoihin ei ollut nykyisenlaisia turvavarusteita käytössä, vaan terävä työkalu sai lähes esteittä upota kengän tai housunpolven lävitse pahojaan tekemään. Monet erämiehetkin olivat tottuneet puuhailemaan yksin ansojaan kokemassa ja vesien päällä. Onnettomuuden sattua ei ollut monastikaan avunhuutoihin vastaajia lähettyvillä vaan uhri saattoi menehtyä.

Eräällä Patvinsuon savotalla Kojosen Ukko löi kirveellä pahasti jalkaansa. Kun hänen työkaverinsa Ahvenen Antti vasta seuraavana päivänä sai potilaan perille Lieksan lääkärille, tämä vihaisena kysyi, miksei potilasta tuotu jo aikaisemmin hoitoa saamaan? Tähän Antti vastasi: "Ka jos olis tiijetty etukätteen, jotta se eilen lyöpi, niin heti toissapäivänä olis lähetty tuomaan tohtorille!"

Kotieläimille sattuneet turmat ovat asia erikseen, sattuihan varsinkin petotuhoja varsin usein, kuten voidaan todeta ainakin metsänvartijoiden tekemien korvausanomusten määrästä. Patvinsuon tienoilla olivat varsinkin karhut riesana menneinä aikoina. Ei siis ihme, jos lähin kyläkin oli nimeltään Kontiovaara!

Jo Suomen ensimmäinen metsänvartija sai kokea erämaan ankaruuden, menettihän hän molemmat poikansa hukkumisen kautta. Hänen Olli-poikansa hukkui Suomunjärveen 12-vuotiaana vuonna 1875 ja Matti jäi heiniä hakiessaan Suomunjokeen kaatuneen heinäkuorman alle kaksi vuosikymmentä myöhemmin. Matti oli kuollessaan 21-vuotias, juuri kihlautunut ja hänestä oli Olli Siponen toivonut työnsä jatkajaa. Hukkumiskuolema vei myös metsänvartija Matti Turusen samoin Matti-nimisen pojan vuonna 1906. Kun vielä Olli Turusen Hilikka-tytär jäi sota-aikana Kontiovaaran rinteessä hiilikuorman alle ja sai siinä surmansa, onkin yhden suvun tapaturmaisesti menehtyneiden joukko melkoinen. Vuosikymmeniä myöhemmin kuoli Suomen pojista vielä Armas-niminen tapaturmaisesti Ruotsissa, jossa hän oli töissä.

Suomunjärveen hukkui myös läheisen Simpsolan vanha isäntä Heikki Silventoinen ollessaan ennen sotia uittotöihin menossa. Samoihin aikoihin hukkuivat pilkkimatalla olleet kaksi lähikylän miestä Puittinen ja Oinonen lähdepohjaisena tunnettuun Pieneen Kangaslampeen. Lampea kutsutaan nykyisin myös Puittisenlammeksi ja se sijaitsee puiston pohjoisrajan tuntumassa.

Joskus 20-luvulla kuoli muuan Paavo Ryytänen eli Lois-Paavo kaatuneen puun alle ollessaan Virtasalmen tienoilla metsätöissä. Siltakämpän palosta on jo kerrottu, siinähän menehtyi kämppäemäntä ja pari miestäkin sai pahoja palovammoja. Samoihin aikoihin kuoli Lutissa Sormulan Arne-poikanen vahingonlaukauksen uhrina.

Vielä on mainittava muutamia Suomunjärven rannoille kalamatkoillaan menehtyneitä. Entinen piirikuntapäällikkö Antti Valkama kuoli ollessaan Rajakenraalin majalla lomailemassa, hänen ansiotaanhan oli majavien paluu Patvinsuolle. Samoin kävi alueen eteläreunalla pitkään vaikuttaneen metsäteknikko Terho Koivusaaren, joka sai sydänkohtauksen vetäessään venettä rannalle. Hänen jälkeensä alueen metsäteknikon tehtävissä ollut Pertti Lyytikäinen menehtyi Hottiniemen majalla saadun sydänkohtauksen seurauksena. Suomunjärven jäälle tuupertui myös uimaharjulainen Tarmo Määttänen kalakaverinsa Silventoisen Kainon silmien edessä, hänkin sydänkohtauksen saaneena. Lieneekö järvellä kalastavien riesana ollut menneiden aikojen lappalaisen shamaanin loitsima kirous?

8.3 Rahvaan salaisia askareita

Korkean Kruunun virkailijat joutuivat arkisessa työssään valvomaan, ettei valtion omaisuutta varastettu, haaskattu tai tärvelty. Valvottavaa omaisuutta oli kaikenlaista aina sammalesta ja jäkälästä metsien puihin ja riistaeläimiin saakka. Kansa oli tottunut siihen, että kruunun omaisuutta voi käyttää aina tarvitessa, olihan se tavallaan yhteistä. Tämän perinteellisen tavan juurimisessa oli metsänhoitajilla ja heidän alaisillaan metsänvartijoilla melkoinen urakka. Tavan takaa löytyi henkilöitä, jotka käyttivät oman käden oikeutta kruunun omaisuuteen.

Jo aiemmin on kerrottu Simpsa Silventoisen luvattomasta kaskenkaadosta. Hän ei kuitenkaan ollut ainoa puunhaaskaaja, vaan eri puolilla hoitoaluetta tapahtui ainakin pienempiä haaskauksia lähes vuosittain. Varsinkin riistaeläimiin tuntui olevan rahvaalla ikimuistoinen nautintoikeus. Metsäpeura ja majava olikin saatu hävitettyä seudulta sukupuuttoon, eikä hirveäkään tavattu kovinkaan yleisenä enää tämän vuosisadan alkupuoliskolla. Vasta toisen maailmansodan jälkeen on sen kanta saatu hiljalleen nousemaan.

8.3.1 Hirvenmetsästystä Patvinsuolla

Hirven salametsästyksestä Patvinsuon tienoilla lienee ensimmäisiä muistiinpanoja vuodelta 1901. Tällöin pyysi aluemetsänhoitaja Enckell Enon piirin nimismiestä suorittamaan tutkimuksen Suomunjokivarressa todetun salakaadon johdosta. Tutkimuksissa tulikin ilmi, että Kivilahden kylästä kotoisin olleet veljekset Olli ja Heikki Kuivalainen olivat tulleet huhtikuun alkupäivinä Kurikkavaaran metsänvartijan taloon ja kertoneet olevansa karhunmetsästysmatkalla. Heillä oli ollut mukanaan pyssyt ja kaksi koira.

Metsänvartijan ollessa Joensuussa he pyysivät tämän emännältä lupaa olla talossa yötä ja vieläpä varustelivat saunaan puita ja vettä illaksi. Illan hämärtyessä he kuitenkin sanoivat käyvänsä hiihtokeliä koettelemassa, eivätkä tulleetkaan taloon takaisin saunomaan. Myöhemmin he kertoivat eksyneensä ja olivat hakeutuneet sittemmin yöksi Lutin taloon. Heti auringonnousun jälkeen kello neljän aikaan olivat veljekset lähteneet hiihtämään omien sanojensa mukaan kotiinsa. Todellisuudessa he olivat hiihtäneet illalla löytämänsä hirven oleskelupaikalle, jossa aamulla kolmella laukauksella tappoivat eläimen.

Kurikkavaaran Kaisa-emäntä kuuli laukaukset ja mennessään päivällä Kaunisniemeen asioilleen kertoi siellä asiasta metsänvartija Matti Turuselle. Sattumalta Suomussa ollut naapuri, Juhana Wallius oli heti sanonut, että nyt ne ampuivat sen hirven. Yksinäinen hirvi oli monet viikot asustanut Suomunjoen rantamalla ja se oli monen tiedossa. Vasta pari viikkoa myöhemmin Turunen ja Wallius heiniä hakiessaan löysivät jälkien perusteella tappopaikan. Siellä oli rantajäihin kätetty hirven jalat. Kaatopaikalta näyttivät kelkanjäljet menevän Koitereen rannalla olevan Ruottinniemen suuntaan, jossa Olli Kuivalainen tiettävästi asusteli Jauhosen mökissä.

Tutkimuksissa selvisi lisäksi, että Lutin lampuoti Antti Härkönen oli ostanut kaatajilta osan hirven lihoista. Näytöt olivat riittävän selvät ja käräjillä tälle metsästysseurueelle annettiin asi-aankuuluvat tuomiot. Metsästysrikkeitä ilmenee hoitoalueen asiakirjojen mukaan aina muutamien vuosien välein. Useimmat ovat tapahtuneet Suomunjoen ja valtakunnan rajan välisessä maastossa ja epäiltynä oli useimmiten tuolla suunnalla sijainneen kruununtorpan miesväki.

Kyseisestä torpasta oli myyty joskus hirvenlihaa ja luvattoman ajan metsoja lähiseudun savotamiehille.

Asetettiinpa tuolle alueelle muutamana keväänä hiihtopartiokin valvomaan ja seurailemaan tilannetta. Partiomiehiksi määrättiin Näätävaaran metsänvartija Paavo Sarkkinen sekä muuan suojeluskuntalainen. Ilmeisesti tämä rauhoittikin sen keväistä hirvenmetsästystä, koska syytekirjelmia ei esiintynyt tuona aikana. Läheskään kaikki salakaadot eivät tietenkään tulleet edes ilmi.

Salametsästäjien ilmiannot lienevät aiheuttaneet kostoiskujakin kiinni joutuneiden taholta. Näin epäiltiin tapahtuneen silloinkin, kun valvontaa suorittaneesta hoitoalueen moottoriveineestä Koitereen rannassa rikottiin moottori perinpohjaisesti. Sotien jälkeen pyysi aluemetsänhoitaja Haavisto nimismiestä suorittamaan ratsioita metsäkämpillä ja taloissa rintamilta tuotujen sotilaskiväärien takavarikoimiseksi, sillä hirvenkaatoja tuli ilmi runsaasti. Viranomaisen suorittamissa etsinnöissä löydettiin eräältä lähistön metsäkämpältä kivääri panoksi-
neen komeroon kätkeytyä, ilmeisestikin salametsästyksen tarkoitettuna.

8.3.2 Korven kyynel ja muuta ilonpitoa

On luonnollista, että myös saloseudun asukas haluaa joskus irtaantua arjesta juhlimalla, vieläpä nauttimalla makoisia juomia. Olihan ilo ilman viinaa heidänkin mielestään pelkkää teeskentelyä! Alkoholin saanti oli tietenkin paljolti saloseudun kokkien varassa. Varsinkin Koitereen rannoilla oli tunnettuja tehtailijoita, joiden tuotteita kiitettiin laajalti. Sanonta "eipä ole alkoholista väliksi, jos saa pullon Karpitsalaista" taisi olla tuon ajan mainoslauseita.

Taidettiinpa Koitereen rantamilla useassakin paikassa olla omavaraisia näissä juoma-asioissa. Kerrotaan eräässäkin Heinäniemen talossa lehmikarjan saapuneen kerran metsälaitumelta kovasti mölisten, toisiaan puskien ja ilmeisessä änkyräkännissä kotipihalleen. Olivat sattuneet paikalliselle tehtaalle ja nauttamaisesti syöneet kaiken rankin pötsiinsä. Lehmistä lypsetty maitokaan ei kelvannut moneen päivään edes viinamäen miehille, sen verran oli sen perinteinen maku muuttunut.

Koska laillisen iloliemen hankinta noissa olosuhteissa oli hankalaa ja varsin kallista, päätettiin tässäkin turvautua omavaraisuuteen. Lutin tasavallan asukkaiden pitokokkina ja keittokurssien rehtorina toimi alalla jo aikaisemmin melkoista mainetta niittänyt Antti-eno. Tämä Tiina-emännän velimies oli kieltolain aikoina asunut rajan pinnassa olevan Karpitsan lammen rannalla. Siellä oli hyvä harjoitella alalla ammattimieheksi ja samalla kuljetella naapurimaan hyviksi tunnettuja tuotteita janossa kituvalle kotiseudulle.

Rajavartioston miehet olivat lopulta ajaneet Antin mökistään synnyinsijoilleen ja niinpä hän antoiinkin liikemiehen kykynsä nyt Lutin tasavallan käyttöön. Hänen johtamansa paikallinen monopoliyhtiö muisti auttaa omien suiden lisäksi myös janoisia lähimmäisiään.

Monitaitoinen Kali oli kehittynyt melkoiseksi haitarinsoittajaksi ja niinpä karkeloitiin joskus sekä kotona että lähiseudun muissa taloissa. Lutin pojat olivat komeita ja salskeita nuorukaisia, tyttöjen mieleisiä ja tämä aiheutti lukuisia kahinoita kateellisten kilpakosijoiden kanssa. Varsinkin, jos oli nautittu runsaammin väkeviä nujakkajuomia, saattoi tappelu olla varsin tavallinen loppunäytös. Muutamissa juhannusjuhlissa Koitereen Ritosaassa innostui Tiinakin

kannustamaan poikiaan: "Lyökää pojat ja lyökääkin lujasti!" Ja niin harmaat seipäät heiluivat, kunnes paikalla olivat enää Lutin pojat, sillä he eivät yleensä ensimmäisinä pakoontyneet.

Muuan Taivas-Simo niminen jätkämies kehui korskeasti, ettei häntä uskalla kukaan tulla lyömään. Uhittelun kuuli Kali ja löi oitis Simoa, vieläpä varsin lujasti. Simo syljeskeli verisiä hampaankappaleita suustaan ja ylisti lyöjää: "Hattuani noston tuollaiselle miehelle, joka uskaltaa Taivas-Simoakin lyödä!" Muutaman kerran lähtivät kylään tulleet väärinpelaajat korttipöydästä varsin nopeasti, kun Paavo julmistuneena kohotti heinähangon heitä vastaan. Puvut yllään olivat kroolanneet hetkessä Lutinjoestakin ylitse, vaikkeivät tietävästi tätä aikaisemmin osanneet uidakaan!

Eräissä Koiteroisenvaarassa vietetyissä kuulijaisissa puolusti samainen Paavo ampumisuhan alaista Kali-veljeään liiankin tehokkaasti. Hän kopsautti pyssynheiluttajaa käteensä sattuneella höylällä ja lyöty mies kuoli. Paavolle luettiin lakitivassa kuuden vuoden tuomio. Sota alkoi kuitenkin kesken rangaistusajan ja Paavokin joutui suoraan linnasta suurempiin koitoksiin saaden siellä tapella ihan luvallisesti.

Tasavallan pöheikössä puhisevan ilojuoman vankkumattomiin ihailijoihin kuului myös läheisellä vaaralla asusteleva "Köpön Keisari". Tämä leipätöinään erään puutavarayhtiön metsiä hoiteleva piirityönjohtaja oli huudettu keisariksi muutamissa Lutissa vietetyissä pontikanjuontitalkoissa. Keisari ylpeili suuresti komeasta korkonimestään, jolla hänet tunnettiin laajalti itäisessä Suomessa. Kerrotaanpa hänen kruunajaismatkalta kotiin tullessaan kaataneen rekensäkin useita kertoja. Lieneekö keisarillinen hepokin nauttinut liiemmästi kuperkeikkavettä?

Tietenkin tasavallan asukkaita vainosivat monasti poliisit ja rajavartioston virkamiehet. He epäilivät Lutin poikien tietävän jotakin seudulla ilmenneistä hirvien salakaadoista ja laittoman ilojuoman valmistuksesta. Yleensä tällaiset kaikesta päätellen aivan aiheettomat syytökset saatiin kumotuiksi todistusaineiston puutteessa, mutta joskus sattui kiperiäkin tilanteita.

Kerrankin muuan "rajakalle" oli etsintöjensä päätteeksi löytänyt puolillaan olevan pullon, jota haisteltuaan epäili siinä olevan peräti korpirojua. Pullosen isäntäkin pyysi saada maistaa, josko siinä tosiaankin olisi kyseistä perin pahanmakuiseksi sanottua nestettä. Hän maistelikin oikein kunnolla, pulputtaen sisällön kurkkuunsa ja totesi huuliaan nuoleskellen sen olleen aivan laillista valtion viinaa. Koska todistuskappale oli vatsassa, ei sen alkuperästä tullut sen pitempiä keskusteluja.

Kun Kali sitten lopulta joutui kiinni hirven salametsästyksestä, hän kertoi joutuneensa ampumaan kyseiset kolme erittäin pahansuisista hirveä itsepuolustukseksi. Surmatyökin oli tapahtunut vanhalla pienoiskiväärillä, se kun sattui olemaan joutavin ase takavarikoitavaksi valtiolle, eikä talosta tuntunut parempaakaan siviilipyssyä löytyvän. Kuopion lääninvankilassa hän sitten opiskeli mitä lait ja asetukset sanovat hirvieläinten metsästyksestä. Vuosia myöhemminkin Kali käväisi Kuopion linnoissa, tällä kertaa maaherran linnassa juhlistuna työn sankarina. Hän sattui voittamaan sotien jälkeen pidetyn valtakunnallisen puutavaran ajomestaruuden hevosellaan. Mies oli siis ensimmäisten joukossa sekä laillisessa että laittomassa puuhassa.

8.4 Partisaaneja Patvinsuolla

Valtakunnan rajan läheisyys vaikutti siihen, että vihollisen partiot saattoivat käväistä sota-aikana myös Patvinsuon alueella. Jo talvisodan aikana tästä saatiin esimakua, sillä eräs vihollisen partio vieraili silloin puiston rajalla sijaitsevan Aaltolan talon rakennuksissa. Talon riiehessä oli erään tukkiyhtiön muonavarasto ja talon emännän hillopurkit. Imelännälkäiset piippalakit haistoivat herkun ja eräänä syystalven yönä pistelivät makeisiin suihin melkoisen määrän sokeroituja hilloja. Muutakin muonaa hävisi samalla kertaa varastosta. Onneksi he eivät tehneet muita tihutekoja.

Jatkosodan loppuvaiheissa heinäkuun lopulla 1944 saapui suurehko venäläinen kaukopartio-osasto Kontiovaaran kylän tietömmille takamaille. Ilomantsin ja Pielisjärven pitäjien rajalinjaa sekä eräitä muita itä-länsisuuntaisia kartoituslinjoja seuraten he suunnistivat tavoitteeseensa. Muutamat Nälämänjärven tienoilla lakankeruussa olleet henkilöt näkivät omin silmin, kuinka valtava määrä venäläisiä suikkapäisiä sotilaita aseineen marssi kolmijonoissa suon halki. Vuosikautia osoitti pehmeään suonpintaan muodostuneet kolme polkua sotilasosaston kulkusuunnan.

Partisaanit, kuten heitä alettiin nimittää, yöpyivät aluksi Autiovaaran rinteellä. Paikalta laskettiin myöhemmin peräti 28 nuotionpohjaa, joten kyse ei ollut aivan pienestä partiosta! Sen vahvuudeksi onkin myöhempien tutkimusten mukaan saatu noin 150 miestä. Heidän joukossaan oli muutamia naisiakin, vieläpä suomenkielisiä taitoisia, sillä nämä toimivat tulkkeina.

Vihollisosastolla oli lähiseudulla useampia tukikohtia, joihin he olivat kaivaneet vartiointipesäkkeitäkin yllätysten varalta. Kelovaaran ja Kivilahden välisellä Maljovaaralla näyttää olleen heidän keskustukikohtansa, sieltä löytyi eniten majoittumisen jälkiä. Samoin vaikeakulkuisen Oinasvaaran louhikoissa aivan Kelovaaran naapurissa oli hyvä majoilla. Pienempiä majoituspaikkoja oli mm. Pajuvaaran ja Hulkkosensaaren rinteillä. Näillä paikoilla he ilmeisesti ovat olleet vastaanottamassa lentoteitse saapuneita muona- ja varustetäydennyksiään. Huoltolentokoneet lensivät iltaisin hämärän turvin ja pudottivat laskuvarjoilla pakettinsa Lahnasuolle.

Venäläisten kätkeviä laskuvarjoja löytyi myöhemmin monesta paikasta, ja ne olivat haluttua tavaraa kangaspulasta kärsivälle naisväelle. Varsin moni saloseudun tytär saikin kulkea tuohon aikaan silkkisissä alusasuisissa, kuten ranskojen maan hienoimmat mamsellit. Noihin aikoihin tuli muotiin myös naisten pitkät housut ja niinpä tuosta oranssinvärisestä silkistä ommelluissa muotihousuissa astelivat vähemmän muotitietoiset saloseudun tyttäretkin. Tosin samainen saloseutu oli saanut maksaa noista silkkipöksyistä kalliit lunnaat, lähes kuusikymmentä ihmistä menetettiin partisaanien suorittamissa tihutöissä! Näistä oli turvattomia siviilejä 25 henkeä. Lisäksi haavoittui runsaat kolmekymmentä henkilöä.

Venäläisten tarkoituksena lienee ollut suorittaa lähinnä sotilaallisten kohteiden tuhoamistöitä ja samalla sitoa suomalaisia joukkoja vartiointi- ja takaa-ajotehtäviin, pois varsinaiselta rintamalta. Pahinta tuhoa he kuitenkin lopulta suorittivat salomaiden siviilien keskuudessa, aiheuttaen pelkoa ja ahdistusta lähikylillä. Arkisia askareitakaan ei oikein uskallettu suorittaa ja moni perhe nukkui levottoman yönensä metsän kätköihin kaivetussa korsusaunassa tai niitty-ladossa. Jossakin nukuttiin myös sotilaiden majoituspaikkana olevan talon pihalle pystytetyssä sotilasteltassa.

Muutamassa talossa oli varauduttu partisaanien tuloon viemällä suurin osa ruokatarpeista viljapeltoon piiloon. Osa kuitenkin jätettiin sisälle, jotta uskottaisiin kaiken olevan siinä. Lisäksi oli vintin ikkunasta laitettu pari riukua maahan. Niitä pitkin pääsisivät siellä nukkuvat liukumaan karkuun tarvittaessa. Eräs vanha isäntä otti ison veistokirveen viereensä sänkyyn arvelen muutaman kaulan silläkin katkeavan, mikäli vihollinen tulee unta häiritsemään. Myöhemmin saatiin ns. aliupseerivartioita Olkkoseen ja Koitereen Lehtosaareen, jotka osaltaan rauhoittivat mielialoja.

Partisaanit tekivät paljon tuhoa. Niinpä Kuorajärven Sormivaarassa surmattiin 13 ihmistä mielettömässä joukkomurhassa. Kontiovaaran Riihivaarassa murhattiin viisihenkinen perhe ja Piennen-Ritojärven luona ammuttiin neljä marjamatkalle menijää kuorma-auton lavalle. Sarviväärän luona meni partisaanien miinaan kaksi sotilasta ja Kuorajoen sillan luona ammuttiin väijytyksestä 10 sotilasta auton lavalle.

Sissit aiheuttivat melkoisia aineellisia tuhoja varsinkin junakuljetuksille. Piilon metsänvartijatilalla he kävivät parikin kertaa ja siellä nähtiin myös suurin yhtenäinen vihollisjoukkio, heitä arvioitiin olleen noin 80 miestä. He yrittivät polttaa talon rakennuksia, mutta talossa olleen työryhmän ja talon isännän kivääreillä saatiin vihollisia hillityiksi. Kuitenkin nämä polttivat kaksi heinälattoa ja väliaikaisen navettarakennuksen. He heittelivät myös asuinrakennukseen käsi-kranaatteja.

Venäläiset käyttivät myös suomalaisten puhelinlinjoja keskinäiseen yhteydenpitoonsa. Niinpä Paavo Tunttunen, venäjänkielentaitoinen Karjalan siirtolainen, kuuli Venejärven kämpälle vedetystä kenttäpuhelimesta tällaisen yhteydenoton. Koska yhteys otettiin aivan kämpän lähettyvillä, otti Paavo kenttäpuhelimen kainaloonsa ja lähti tulista vauhtia kiirehtimään muutaman kilometrin päässä olevalle Hietajärven kämpälle ja sieltä edelleen Suomuun. Venäläiset yrittivät takaa-ajoakin, mutta kyllästyivät siihen ja Paavo selvisi ehjin nahoin seikkailustaan.

Eri partisaaniryhmät pitivät keskinäistä yhteyttä myös iltaisin säännöllisesti ammuttujen valorakettien avulla. Tietyn järjestyksen mukaisesti nousi valoraketti toisensa jälkeen eri puolilta pitäjää, ilmoittaen ryhmän olevan toimintakelpoisena. Muussa tiedotuksessa sen sijaan lienee sattunut katkoja. Ilmeisestikään venäläiset eivät saaneet ajoissa tietoa syyskuun alkupäivinä solmitusta aselevosta, sillä vielä sen solmimisen jälkeen he ampuivat Tiensuun aseman lähellä neuvottelemaan pyrkineen suomalaisen sotilaan. Myös Riihivaaran murhenäytelmä sattui aselevon jälkeen, samoin muutamia muita yhteenottoja.

Kun partisaanit sitten puolestaan lopulta lähtivät vetäytymään kohti itää, lähetti ajattelematon suomalainen upseeri joukon alaisenaan olevia nuoria ja kokemattomia sotilaita ajamaan heitä takaa. Seuratessaan vihollisen jälkiä Ukonjoelta itään menevällä linjalla, he joutuivat Mämmisenlammen lähistöllä näiden järjestämään väijytykseen ja seitsemän nuorukaista menetti henkensä aivan turhaan. Surmapaikkaa sanotaan nykyisin Desanttikankaaksi tuon tapauksen muistoksi, ja siellä erottaa vieläkin venäläisten kaivamat väijytyspoterot.

Vielä vuosia myöhemmin saattoi retkeilijän sytyttämä ontto tervaskanto jysähtää ilmaan nuotiotulen kumentaa kantaan kätettyä ammusvarastoa. Merkinä näistä Patvinsuonkin tienoilla vaikuttaneista verisistä vieraista on surullisten muistojen ohella heidän uhreilleen pystytetyt muistopaadet turmien tapahtumapaikoilla. Lisäksi monet haavoittuneet kantavat ikuisia muistoja kehossaan vammojen ja sirpaleiden muodossa. Muistona voidaan pitää myös Suomessa olevaa Autiovaaran rinteestä maahan työnnettynä löydettyä venäläistä rotanhäntäpistintä, jonka vuosien ruoste on pahoin syövyttänyt.

8.5 Rajakenraalin maja

Suomunjärven rannoilla olleista rakennuksista suurinta mielenkuohua aiheutti vuosikymmenien ajan ns. Rajakenraalin eli Raappanan maja. Seisoihan tuo alun perin kenraali Raappanan komentopaikaksi sota-aikana Rukajärven saloille rakennettu kelohirsinen kämpppä Suomunjärven Kaunisniemessä nelisen vuosikymmentä. Jatkosodan loppuvaiheissa kaiken kiireen keskelläkin Suomeen evakuoidut majan hirret olivat aluksi varastoituna Lieksan lähellä Kylänlahden asemalla. Samaan paikkaan oli tuotu myös vielä tärkeämmälle henkilölle, itselleen Suomen Marsalkalle, myös Rukajärven saloille "sotilaiden pystyttämän" metsästysmajan hirret.

Olojen rauhoittuessa kummallekin majalle etsittiin uutta paikkaa. Marskin majalle se löytyi Loppen pitäjältä, ja hieman myöhemmin löydettiin Rajakenraalin majalle uusi paikka Suomunjärven rannalta. Tätä paikkaa esitti Raappanan joukoissa jo Rukajärvellä taistellut hoitoalueen metsänvartija Einari Oinonen.

Niinpä Suomunjärven Metsästysyhdistys haki vuonna 1945 metsästys- ja riistanhoitoalueeksi vuokrattavaksi noin 6 300 hehtaarin suuruista aluetta Suomunjärven tienoilta. Lausunnossaan metsänhoitaja Haavisto asettui puoltamaan anomusta. Hän huomautti kuitenkin että:

"Seutu on riistan parhaita esiintymisalueita. Patvinsuo on ainoa paikka hoitoalueessa, jossa pesii mm. hanhi. Hietavaaran seutu on hirvien talvehtimisseutua. Sihvonlampeen on istutettu kahdesti piisamimyyrä, joka on onnistunut hyvin! Pakkastalvet tosin ovat vähentäneet piisamikantaa.

Vesistöt ovat kalarikkaita, varsinkin Suomunjärvi on oikea hoitoalueen "helmi" hiekkarantoineen. Järveen on sitäpaitsi istutettu järvilohen poikasia, joista tulokset vielä eivät ole vielä näkyvissä. Anomuksessa mainittu Koitereen Rännänsaari on säästömetsää, josta tosin on hakattu hiukan sotakorvaukseen meneviä järeitä junttapaaluja. Hoitoalueen henkilökunnalla on vaatimaton kalastus- ja metsästysmökki Kaunisniemessä. Näille on pidettävä oikeudet edelleenkin."

Kun metsästysyhdistys vielä sai vuokrattua kolme hehtaaria majansa tontiksi 50 vuoden ajaksi, olikin Raappanan majan hirsille löydetty oivallinen rakennuspaikka. Tosin nämäkin hirret käväisivät myös Lopella, mutta kun ne eivät tuntuneet sopivan marskin majan piirustusten kanssa yhteneväisiksi, huomattiin tapahtunut erehdys ja puut kiikutettiin takaisin Kylänlahteen ja vietiin oikeat hirret Lopelle!

Rajakenraalin majan rakentamiseksi uudelle paikalleen oli siis perustettu Suomunjärven Metsästysyhdistys. Sen jäsenet koostuivat pääosin entisistä rintamaupseereista ja eräistä korkeista virka- tai liikemiehistä. Myöhemmin seuran nimeksi tuli Suomu-Seura. Majan hirret siirrettiin Suomuun hiiliautojen paluukuljetuksina ja ajopalkaksi järjestettiin vaikeasti saatavissa olevaa bensiiniä. Pystytyksen yhteydessä huomattiin hauraiden kelohirsien osittain murentuneen monissa kuljetuksissa ja niinpä niitä jouduttiinkin osittain korvaamaan uusilla kelohirsillä. Näitä uitettiin Suomunjärven takaa, josta löytyi vanhoja puomikeloja.

Rakennustyön rahoituspuuhat olivat varsin monivaiheisia, eräät eivät kestäne päivänvaloaakaan. Pari vangiksi saatua karhunpenikkaakin joutui osallistumaan majan pystytystalkoisiin, sillä niitä näytettiin maksusta yleisölle. Metsähallituksen puolesta rakennettiin ainakin majan

huoltorakennus, sekin jyhkeistä keloista. Majan vihkiäistilaisuudessa vuonna 1946 lausui kenraali Raappana, että maja olkoon nyt lopullisella paikallaan ja kaikkien rintamamiesten käytössä! Näinhän ei sitten kuitenkaan tapahtunut, vaan siihen saivat tutustuakin vain harvat ja valitut sekä käyttää vieläkin harvemmat.

Niinpä Suomi-Seuralle annetut etuoikeudet kaihersivatkin lähiseudun asukkaiden mielissä, varsinkin kun heiltä kiellettiin perinteelliset kalastus- ja metsästysoikeudet Suomunjärven tienoilla. Majan valtioiden häädellessä reviiriltään pois jopa jokamiehen oikeuttaan käyttäviä retkeilijöitä ei ollut ihme, jos heitä alettiin suorastaan vihata. Majan käytön aiheuttamat lieveilmiöt lietsoivat herravihaa, joka huipentui ajoittain lehdistössä roihuavaksi sanasodaksi. Seuran jäsenet eivät todellisuudessa rasittaneet juuri lainkaan seudun kala- tai riistakantaa. Ainoastaan majalla puuhailevat huoltohenkilöt saattoivat kalastella työnsä ohessa, eräät lähes ammattimaisesti.

Majaa käyttivät jonkin verran myös Metsähallitus ja muutama puutavarayhtiökin työmaittensa majoitus- ja kurssipaikkana. Tästä he luonnollisesti maksoivat korvausta seuralle muodossa tai toisessa. Kuinka nämä korvaukset sitten suhteutettiin käytön määriin, on aivan eri asia, ainakin se aiheutti suukopua pitäjällä. Ikävimpiä asioita, joita seura aiheutti Kaunisniemen maisemaan, oli rannalla olleen nuottaladon hävitys. Vapaussodan aikaisen nälänhädän seurauksena syötiin Suomussakin pettureipää. Tuolloin kuorituista petturuista oli tämä lato rakennettu, joten sillä olisi ollut paljon kerrottavaa nykyiselle yltäkyläisyyden ajan ihmiselle. Ilmeisesti rantalato ei ollut majan käyttäjien silmälle sopivaa nähtävää?

Patvinsuon kansallispuiston perustamisen yhteydessä oli tarkoitus lunastaa Raappanan maja puiston käyttöön yleisönähtävyydeksi. Olihan se vuosikymmenien saatossa totuttu näkemään Suomunjärven hongikkomaisemaan hyvin sopeutuneena sotahistoriallisena rakennuksena. Esitys ei kuitenkaan seuran johtoa miellyttänyt ja se lahjoittikin sen Karjalaisen Kulttuurin Edistämisseuralle ehdolla, että rakennukset on siirrettävä muualle. Niinpä tämä aikoinaan Rukajärven hongikkoon suunniteltu rakennus seisookin nykyisin Ilomantsin Parppeinvaaralla paikalla, joka kaikkein huonoimmin sopinee sen taustaksi. Kaiken lisäksi se toimii samassa tehtävässä, johon sitä kaavailtiin Patvinsuon kansallispuistossakin, siis yleisönähtävyytenä. Siirto vain lienee maksanut yhteiskunnalle muutaman omakotitalon verran?

Majan entisellä paikalla on nykyisin puiston keskeisimmän telttailualueen nuotiopaikka ja sen läheisyyteen jätetty majan huoltorakennus palvelee kaikkia alueella kävijöitä. Se olikin jo alun perin metsähallituksen kustannuksella pystytetty.

8.6 Legenda jo eläessään

Vuosikymmenien saatossa löytyy keskuudestamme henkilöitä, jotka aikalaistensa parissa ko-
hoavat tavanmukaisen harmaan massan yläpuolelle. He saattavat olla kooltaan, käytökseltään
tai henkisiltä ja ruumiillisilta voimiltaan muista erottuvia. Heistä ja heidän teoistaan saatetaan
kertoa jälkipolvillekin tarinoita. Myös Patvinsuon tienoilla on elänyt monia tällaisia sekä
myönteistä että kielteistäkin julkisuutta omannutta henkilöä. Eräistä alueen metsänhoitajista
ja -vartijoista on jo kerrottu, samoin Lutin Tiinasta ja muutamista muistakin. Tarkastellaanpa
vielä muutamaa omalaatuista persoonaa.

Sarvivaaran Aatu-isäntä oli vakaa, mutta erittäin nasevasanainen mies. Hän sanoi sanotta-
vansa ytimekkäästi ja painavasti. Kun Aatu riiasi tulevaa Tiina-emäntäänsä, kehui puhemies
tyttöä käsistään kaikkea saavaksi naisihmiseksi. Ironisesti Aatu huomautti myöhemmin, ettei-
vät nuo kehut pitäneet paikkaansa, sillä leipomaan ruvetessa piti Tiinalle antaa vielä jauhoja-
kin! Kerran katovuoden jälkeen raahasi Aatu painavaa jauhosäkkiä Sarvivaaran tupaan. Tiinan
kysyessä, oliko se omaa eloa, vastasi isäntä sen omalta tuntuvan, varsinkin kun oli siitä juuri
maksanut kolmesataa markkaa!

Teeriparven lennettyä pakkaspäivänä talon pihakoivuihin haikaili Tiina ikkunasta katselles-
saan, että olisipa nyt pyssy, niin saisi hyvän keiton. Tähän Aatu arveli keittämisen kestävän
kotvan aikaa, sillä eihän rautainen pyssynpiippu hetkessä pehmiä syöntikuntoiseksi. Kun
Aatulta kyseli joku reissumies tämän hevosen ikää, arveli Aatu pollen olevan häntä itseään
nuoremman, koska se tuntui kovin nöyrästi tottelevan isäntäänsä, mitä vanhemmat eivät var-
maankaan tekisi.

Heikki Tykkyläinen eli Lois-Heikki toimi kesäisin lauttavahtina Koitereen Ertonniemessä. Häntä
sanottiin myös Majakka-Heikiksi, lieneekö runsaan alkoholinkäytön aiheuttama nenän väri
antanut aiheen tuohon nimeen? Ukko oleskeli luppoajat enimmäkseen Lutissa tai Heinänie-
men taloissa. Heikki tuli taloon ja asteli käskemättä ruokapöytään. Syötyään täytti talon tu-
pakkatopasta piippunsa ja eleli muutenkin kuin kotonaan. Vastapalveluksi teki joskus päre-
vasuja maksun tapaiseksi tai pyydysteli lintuja rihmasilla, vaikka tiesikin sen olevan kiellettyä
puuhaa. Suihkonsaareissa hänellä oli peräti jonkinlaisia riistapeltoja, joita kuokkimalla hän toi-
voi lintujen viihtyvän siellä olevien ansojen lähetyvillä. Toimitteli hän pyytämiaan lintupais-
teja kruunun metsänhoitajallekin pyyntitapaa tietenkään paljastamatta.

”Kolmen luun konjakki” eli sininen tenttu oli Heikin mielijuomaa, sen avulla hänen nenänsäkin
säilytti kauniin värinsä. Sota-aikana hän viihtyi erikoisen hyvin Lutin vanhan Wikström-vene-
moottorin lähetyvillä. Siinä käytettiin tuolloin polttoaineena miehen mielinektaria. Heikki oli
elämäntaiteilija, joka pienessä sievässä saattoi asettua Koitereen aalloille soutamansa veneen
pohjalle selälleen antaen aaltojen kuljettaa sitä vapaasti noilla hiekkarantaisilla vesillä. Siinä oli
hyvä ajatella sinisiä ajatuksia!

Juureva tervaskanto oli sen sijaan Alapihan Ukko eli Heikki Silventoinen. Uljasryhtinen valko-
partainen ja pitkäviiksinen taatto olisi kelvannut taiteilijalle VV. Väinämöisen esikuvaksi. Voi-
miltakaan hän oli tullut isäänsä Simsoniin, joka puolestaan oli Raamatussa mainitun kai-
mansa veroinen voimamies. Vielä ikämiehenä kevättalvella 1936 Ukko kunnosteli kaikki Suo-
munjärven uittokalustot, tervasi uittoveneet ja odotteli vakituisen jokakeväisen tammen-

vahdin työnsä alkamista. Odotellessaan hän askarteli Suomen emännälle korvoja ja teki muitakin puutöitä.

Tutulle työpaikalleen Alanteen uittotammelle hän lähti toisten varoitellessa suoraan Suomunjärven ylitse. Turvanaan pitkä seiväs ja perässään kelkka, jossa oli majoitustarpeiden lisäksi myös katiska, hän uskoi selviytyvänsä. Mutta jää olikin jo hautunut keväisessä auringossa kehoksi ja Heikki-vaari putosi hyiseen veteen. Vaikka hän taistelikin kovasti elämästään, (sormenpäätkin olivat löydettyäessä vereslihalla), otti Suomunjärvi omansa. Nykyisen ajan varhaiseläkkeen ruinaajille muistutettakoon, että Alapihan Ukko oli viimeiseen savottaansa matkatesaan jo 81-vuotias! Eikä hän takuulla koskaan elämässään saanut helppoa leipää nauttia. Tehkäämme kunniata tällaisen vaarin muistolle.

8.7 Koitere, Karjalan meri

”Minä tulini muuana iltana, kotvasen hämärässä Koitereen työntä vettä soudettuani, Lammassaareen. Aivan rantatöyräällä on talo pienen lahden pohjassa ja siinä talossa tahtoisin minä ikäni elää. Koitere, mikä se on? – Voi veikkonen kun sinulla on vielä paljon kaunista näkemättä, kun et sitä lampia ole nähnyt! Tokko tietänet missä se onkaan? Sin’ et vastaa. Hyvä! Kuin menet Ilomantsin laulurikkaille tienoille niin kysele, jos et muun, edes tämän sieltä saadun satuni tähden Koiderta, kyllä se sinulle siellä neuvotaan.”

Tämä lainaus on vuonna 1847 Suomettaressa julkaistua August Ahlgvistin tekstiä. Edellisenä kesänä Karjalan laulumaille tekemältään matkalta oli jäänyt iäksi hänen mieleensä kaksi ilomantsilaista runonlaulajaa, Mekrijärven Simana Sissonen ja Koitereen Kontiovaaran Mateli Kuivalatar. Sekä tietysti myös itse järvi, tuo Karjalan mereksi sanottu suuri vesi, jossa sanotaan olevan yhtä paljon saaria kuin on kesässä öitä.

Vaikka Patvinsuon kansallispuisto virallisesti ei kosketa tuon suuren järven rantatörmää, on se kuitenkin käytännössä puiston eteläisenä rajana usean kilometrin matkalla. Puiston virallinen raja on jouduttu tekemään parinsadan metrin päähän rannasta. Paikkaan, johon voi arvioida säännöstelyn alaiseksi joutuneen vesirajan ulottuvan korkeimmillaan. Toivottavasti se ei kuitenkaan koskaan sinne saakka nouse, onhan kansallispuiston Majaniemen telttailualue tuon vesirajan sisällä, vieläpä aivan sen rantatörmällä.

Koitere on ollut kuuluisia rantojensa laulajista, sadasta saarestaan ja hyvistä kalansaaliistaan. Ei ole siis ihme, jos sen rantamilla on ihminen halunnut asua jo muinaisina kiviakauden aikoina, kuten tuon ajan esinelöydöistä on saatu todetuksi. Järvestä on aikojen kuluessa nostettu kalaa ja rautamalmia, siinä on uitettu kaikenkokoisia vesialuksia yksipuisesta ruuhesta aina moottorihinaajaan saakka. Siinä on hinattu lotjia ja tukkilauttoja ja siitä on tehty lukemattomia lauluja.

Järveä ja siihen liittyviä jokia pitkin on menneinä aikoina soudettu rajantakaisille ryöstö- ja kauppamatkoille ja nähty naapurin tulevan tänne samoissa aikeissa. Silloin on paettu piilopirteille sen suuriin saariin, kunnes vainolaiset ovat soutaneet omille maille. Piilopirttien raunioita on muistona noista ajoista ainakin Koitereen Lammassaaressa.

Viisikymmenluvulla alettiin Koitereen alapuolelle, pyhään Pamiloon suunnitella voimalaitosta. Tuo kuuluisa koski kuivattiin ja sen vedet johdettiin kokonaan uuteen suuntaan. Koitereen vapaaus samalla kahlittiin, sen vesille annettiin tarkat määräraajat. Järven rannat hakattiin nousevan veden alta aukeiksi ja asukkaat häädettiin maanpakoon. Karjalan Helmi oli nyt raiskattu. Sen rantatörmätkin alkoivat vierä veteen aaltojen niitä syövyttäessä. Rantojen rakennukset hävitettiin, pellot alkoivat kasvaa pensaikkoa ja ojanvarret metsittyvät.

Kolmen ja puolen metrin vedenvaihteluraja huuhtoo veteen kaikkea mahdollista. Kalan perinteiset kutupaikat on turmeltu, mäti kuivuu pilalle veden laskeessa eikä siika tiedä, missä hänsä viettäisi. Ja kuitenkin Koitere, tuo vaarojen ympäröimä Karjalan meri lumoa yhä kuljansa. Yhä sen aallot läikehtivät auringon hohteessa, yhä sen ulapat kimmeltävät. Vieläkin kei- nuvat sen lukuisat saaret kesäpäivän kilossa ja autereessa, yhä se merkitsee sekä aineellista että henkistä rikkautta rantojensa asukkaille. Sen rannoilla retkeilevä tuntee vieläkin jotain ainutlaatuista, sellaista, jota ei asutuskeskusten melussa voi aistia. Se tunnelma on jotain samankaltaista, jota hän tuntee myös kansallispuiston metsissä ja soilla kokevansa.

Koitereen ulappaa silmäillessä, sen aaltojen leikkiä ihaillessa voi vieläkin muistella sen tienoilla tapahtuneita asioita. Kuvitella kivikauden pitkätukkaisten ja -partaisten miesten melovan jär- vellä yhdestä puusta polttamalla ja kivikirveellä kovertamalla tehdyillä ruuhillaan. Tai nähdä vainolaisten soutavan veneen kokka kohisten pakoon maataan puolustavia suomalaisia. Voi kuvitella lukuisien kaskisavujen nousevan järveä ympäröiviltä vaaroilta ja saarista. Muistella, kuinka kesäillassa heijastuivat kymmenien malmilauttojen nuotiotulet veden tyynessä kal- vossa. Kuin vieläkin kuuluisi hiljaista helinää malmin valuessa haavista lautalla olevaan vaa- luun.

Jostakin kuuluu nuottaa vetävien kalamiesten hiljaista puhetta ja tarvonnan loisketta. Voi eroittaa kiiltävien kalojen kimalluksen, kun niitä ammennetaan nuotan peräpussista veneeseen. Siinä on Koitereen kuulua siikaa, muikkua ja muutama kookas taimenkin.

Järvenselällä puksuttaa höyryvarppaajan pienoinen moottori sen varpatessa tukkilauttaa ula- pan ylitse. Yön yhä tummetessa saattavat tuulastulet syttyä veneiden arinarautoihin ja niiden vieressä seisovat miehet silmä tarkkana aatrimensa varressa. Rantojen niityiltä voisi vieläkin aistia kuivuvan heinän makean tuoksun ja karjankellon kalahdus hiljaisessa kesäillassa taikoisi mieleen rauhan. Sellainen oli entisaikojen Koitere, tuo lauluntekijöiden Karjalan meri, jonka aallot vieläkin huuhtelevat kansallispuiston rantoja.

9 Metsätaloudesta luonnonsuojeluun

Jo 1950-luvulla rauhoitettiin Metsähallituksen toimesta eräitä osia nykyisen kansallispuiston alueesta. Tällöin muodostettiin Rauvunvaaran säästömetsä, Patvinsuon aarnialue ja Hietavaaran puistometsä. Nämä yhdistettiin vuonna 1968 Suomen–Patvinsuon aarnialueeksi, joka rauhoitettiin täydellisesti metsähallituksen omalla päätöksellä. Aarnialueen pinta-alaksi tuli 8 641 hehtaaria ja Suomenjärvi jäi sen ulkopuolelle. Kansallispuistokomitea esitti mietinnössään vuonna 1976 Patvinsuon kansallispuiston perustamista 16 070 hehtaarin suuruisena. Puiston alue olisi tällöin ulottunut Suomenjoen itäpuolelle aina Haapajoen varsille saakka.

9.1 Kansallispuisto perustetaan

Kansallispuistokomitean mietinnössä vuodelta 1976 esitettiin Patvinsuon kansallispuiston perustamista sen kansainvälisesti merkittävän suoluonnon takia. Puoli vuosikymmentä kestäneen, eri intressipiirien välisen ja ajoittain kiihkeänkin keskustelun jälkeen annettiin laki Patvinsuon kansallispuistosta, joka astui voimaan 1.1.1982. Välittömästi tämän jälkeen suoritetun rajankäynnin tuloksena saatiin puiston tarkaksi pinta-alaksi 9 992 hehtaaria, josta maapinta-alaa 9 096 hehtaaria. Koitereella olevat Lehto- ja Rännänsaaret eivät ainakaan toistaiseksi kuulu puistoon, vaan ovat talouskäytön ulkopuolella olevia aarnialueita. Myöhemmin on vielä ostettu puiston etelärajalta kaksi yhteensä 178 hehtaarin suuruista maa-aluetta puistoon liitettäväksi.

Rajausvaihtoehtoja punnittaessa puiston tuleva raja siirtyi edestakaisin ja lopulta sen sisälle jäi joitakin kaistaleita äskettäin hakattujakin alueita. Osa niistä oli viljelty ja ojitettukin viimeisinä vuosikymmeninä. Pääosa puiston alueesta on kuitenkin ollut hakkuutoiminnan ulkopuolella ainakin 1960-luvun alusta saakka ja suurin osa paljon kauempaakin. Varsinkin Säästö-Maksiman, Rauvunvaaran ja Hietavaaran tienoilla on likimain koskemattomia aarniometsiä.

9.2 Puiston rakentamista

Puiston rajojen merkintä tehtiin ja sen rajakilvet asetettiin paikoilleen välittömästi. Sen vastaista käyttöä ohjaavan runkosuunnitelman maastotyöt ja luonnos saatiin virastokierrokselle myös puiston perustamisvuonna. Monien lausuntokierrosten ja mietiskelyjen jälkeen se tuli kuitenkin vasta neljä vuotta myöhemmin hyväksytyksi.

Kuitenkin kansallispuiston rakennustyöt aloitettiin jo 1983, sillä oli pelättävissä, että puiston käyttäjät pilaavat sen luontoa, ellei heidän kulkuaan kanavoida ja leiriytymistään ohjailla. Niinpä suurin osa polustoista olikin merkitty ja rakennettu ennen suunnitelman virallista hyväksymistä. Samoin oli määritelty ja rakennettu pääosa taukopaikoista sekä järjestetty niiden polttopuu- ja jätehuolto.

Runkosuunnitelman tultua hyväksytyksi päästiin isompiin rakennustöihin, jotka huipentuivat kesällä 1990 Suomun entisellä metsänvartijatilalla avatun pääopastuspaikan valmistumiseen. Jo kolme vuotta aikaisemmin oli puistoon kesäisin palkattu kielitaitoinen opas, joka on hoitanut opastusta, valvontaa ja huoltoakin. Kun seuraavana vuonna saatiin puistoa halkaiseva tie paikoitusalueineen kunnostetuksi ja Teretinsärkän lintutorni rakennetuksi, onkin kansallispuiston ensimmäinen rakennusvaihe pääosiltaan valmis.

Jäljellä on lähinnä muutamien historiallisten kohteiden rekonstruointi sekä eräiden alueiden luonnontilaan palauttamistoimet. Tietenkin on jatkuvasti parannettava sekä yleisölle annettavaa valistusta ja opastusta että kehitettävä muutakin yleisöpalvelua. Varsinkin kansainvälisen opastusmateriaalin puute on tuntuvasti haitannut alkuvuosien kävijäpalveluja.

Tavoitteena on kuitenkin pidettävä toimivaa kaikkia alueen kävijöitä mahdollisimman hyvin palvelevaa kansallispuistoa, johon jokainen voi tutustua. Sen on kuitenkin aina tapahduttava luonnon omilla ehdoilla ja ennen kaikkea luontoa kunnioittaen. Onhan kansallispuiston ensisijaisena tarkoituksena luonnonsuojelu ja tutkimus. Vasta sen jälkeen tulevat esille matkailulliset ja muut tämänkaltaiset näkökohdat!

Kuva 29. Pitkoksen tekoa vuonna 1985. Martti ja Oiva Härkönen, valvojana Oiva Potinkara. Kuva: Erkki Havu.

9.3 Patvinsuo tutkimuskohteena

Yli neljännesvuosisadan ajan on Patvinsuon tienoilla suoritettu monipuolista tutkimustoimintaa. Täällä tutkittiin 1960-luvulla mm. Pohjois-Karjalan soiden syntyä ja kehitystä. Samoihin aikoihin istutettiin käytöstä pois jääneille Suomen metsänvartijatilan pelloille männyntaimia tutkimustyön nimissä. Tämä koekenttä tehtiin Metsäntutkimuslaitoksen toimesta ja näillä koealoilla oli tarkoitus seurata erilaista alkuperää olevien männyntaimien kehitystä ja niiden perinnöllisiä ominaisuuksia. Kansallispuiston perustamisen jälkeen tämä seuranta lopetettiin ja osa istutuksista raivattiin jälleen pelloksi pihanäkymän entisöinnin yhteydessä.

Varsin mittava tutkimusprojekti on suoritettu Suomenjärven kalastoon ja hydrologiaan liittyen Joensuun yliopiston Karjalan Tutkimuslaitoksen toimesta. Tutkimustyö tehtiin vuosina 1973–1978 ja se jatkuu vieläkin, tosin pienemmässä mitassa. Vuosittain seurataan kalaston, varsinkin muikkukannan vaihteluita koenuottausten avulla. Eri tutkijain toimesta on vuosittain inventoitu ja tutkittu puiston kasvillisuutta, eläimiä sekä eliöstöä.

Vuonna 1989 suoritettiin kahdella noin hehtaarin saarekkeella Lahnasuolla ja Surkansuolla pystymetsän kulotuskokeilu. Sen tarkoituksena on tutkia luonnonsuojelualueiden metsien uudistamista ja luonnontilan palauttamista tulenkäytön avulla. Kokeilu oli laatuaan ensimmäinen Euroopassa. Kulotusta edelsivät kasviston ja eliöstön kartoitus näillä alueilla. Tutkimusta jatketaan vuosikymmenien ajan, seuraamalla kasvillisuuden ja eliöstön palaamista ja kehittymistä poltetuilla alueilla.

Patvinsuo alue on jo vuosikymmenien ajan kuulunut kansainvälisiin vesi- ja rantalintujen suojele- (Project Mar) ja soidensuojeluohjelmiin (Project Telma). Valtio on sitoutunut suojelemaan sitä myös Convention of Wetlands -sopimuksella, joka on kansainvälinen kosteikkojen suojeleohjelma.

9.3.1 Ympäristön yhdennetyn seurannan tutkimusalue

Kansallispuiston pohjoisosassa sijaitseva Hietajärven alue on yksi maamme neljästä ympäristön yhdennetyn seurannan tutkimusalueesta. Tämä kansainvälinen tutkimusprojekti seuraa vesien, metsien, rakennusten rapautumain, viljelykasvien sekä kriittisten kasvien ja eliöiden tilaa. Se tutkii mm. päästörajoitusten merkitystä, olisiko niitä lisättävä vai voidaanko rajoituksia jopa vähentää. Tutkimuskohteita on 40 kappaletta kaikkiaan 17:ssä maassa Kaspianmereltä Kanadaan ja Kevolta Algarveen. Tutkimukseen osallistuu maassamme useita ympäristöministeriön alaisia työryhmiä.

Hietajärven tutkimusalue käsittää 500 hehtaaria, josta vesiä 100 hehtaaria, ja siellä on kaksi mittauspatoa, joissa tutkitaan virtaamat ja veden laatu. Lisäksi alueella on pysyviä koealoja, joilta mitataan säännöllisin välein mm. runkovalunta, lehvästösadanta ja maanesteen pitoisuudet. Laskennan laadut määritellään laboratorioissa. Tutkimuksiin liittyy myös vesien biologinen seuranta, kalaston tutkimus, mikrobiologinen-, geologinen- sekä puustotutkimus.

Kuva 30. Koesuppilot mittaavat ilmansaasteita Hietajärvellä vuonna 1991. Kuva. Oiva Potinkara.

9.3.2 Biosfäärialue

Patvinsuon kansallispuisto on suurin ja merkittävin Pohjois-Karjalaan hyväksytyn biosfäärialueen ydinalueista. Tämä UNESCO:n Ihminen ja biosfääri (MAB) -ohjelmaan kuuluva systeemi tutkii kansainvälisesti merkittäviä luonnonarvoja sekä seudulle ominaisten elinkeinojen luomia ympäristötyyppejä sisältäviä alueita. Biosfäärialueen tutkimus ja ympäristönseuranta tuottavat sekä luonnontilaisten että ihmisen käytössä olevien alueiden suojelun, hoidon ja ekologisesti kestävä kehityksen kannalta käyttökelpoista tietoa.

Tällaiset alueet muodostavat maailmanlaajuisen verkoston, joiden tietoja ja kokemuksia välitetään eri puolille. Suomessa biosfäärialueita on vain tämä yksi ainoa. Biosfäärialueen ydinalue on sen luonnontilaisimpana säilynyt ja luonnonsuojelun kannalta arvokkain osa. Yhteistoiminta-alue on tämän ytimen ympärillä oleva ja ihmisen taloudellisessa käytössä eri tavoin muuttunut alue. Biosfäärialueiden tavoitteena on alueen asukkaiden elinolojen kehittäminen luonnon- ja ympäristönsuojelusta tinkimättä.

Tutkimus on laaja-alaista ja monitieteistä ulottuen humanistisesta ja luonnontieteellisestä tutkimuksesta yhteiskunnalliseen ja taloudelliseen tutkimukseen. Tutkimuksessa selvitetään yleensäkin ihmisen vaikutusta luontoon ja pyritään sopeuttamaan taloudellinen toiminta luonnon vaatimuksiin niin, että luonnolle tapahtuisi siitä mahdollisimman vähän vahinkoa.

10 Loppusanat

Kuin kevättalvisessa soselumessa tarpoen olemme kahlanneet Patvinsuon kansallispuiston menneisyydessä. Aloitimme esihistoriallisen keskiyön hämärästä ja kuljimme hiljalleen valkeavassa aamunkoitossa aina nykyajan kirkkaisiin päivänäkymiin.

Historiankirjoitukseni ei ole tavoitteestani huolimatta täysin kattava selvitys alueen menneisyydestä. Harva historianselvitys on sellaiseen pystynytkään. Erämaa-alueen kirjalliset dokumentit ovat tietenkin vielä puutteellisemmat kuin rintamaiden vastaavat arkistoinnit, mikä on vaikeuttanut työtäni.

Uskon kuitenkin puistoon tutustuvan saavan tästä kirjasesta sellaista tietoa, joka selventää ja monipuolistaa hänen näkemystään Patvinsuon alueesta. Kenties hän voi syventyä maastossa joihinkin yksityiskohtiin entistä tarkemmin, kun tietää jotain niihin vaikuttaneista tapahtumista. Varsinkin sellaisista, jotka ovat jättäneet jälkensä puiston maanpintaan, kasvillisuuteen ja eläimistöönkin.

Toivon kirjasen lukeneille ja puistossa retkeileville miellyttäviä luontoelämyksiä Patvinsuon pitkospolkujen, hopearunkoisten kelojen, laajojen nevojen ja iki-ihanan Suomunjärven maisemissa. Kenties lukijalle välittyy jotain vaikkapa Patvinsuon syystunnelmasta seuraavista runon säikeistäni:

Kosteikko laaja, Koitereen rantaa
mättäitä, rimpeä, vaivoin se kantaa
Harmaita keloja, majavain pato
mättäillä kypsynyt karpalon sato

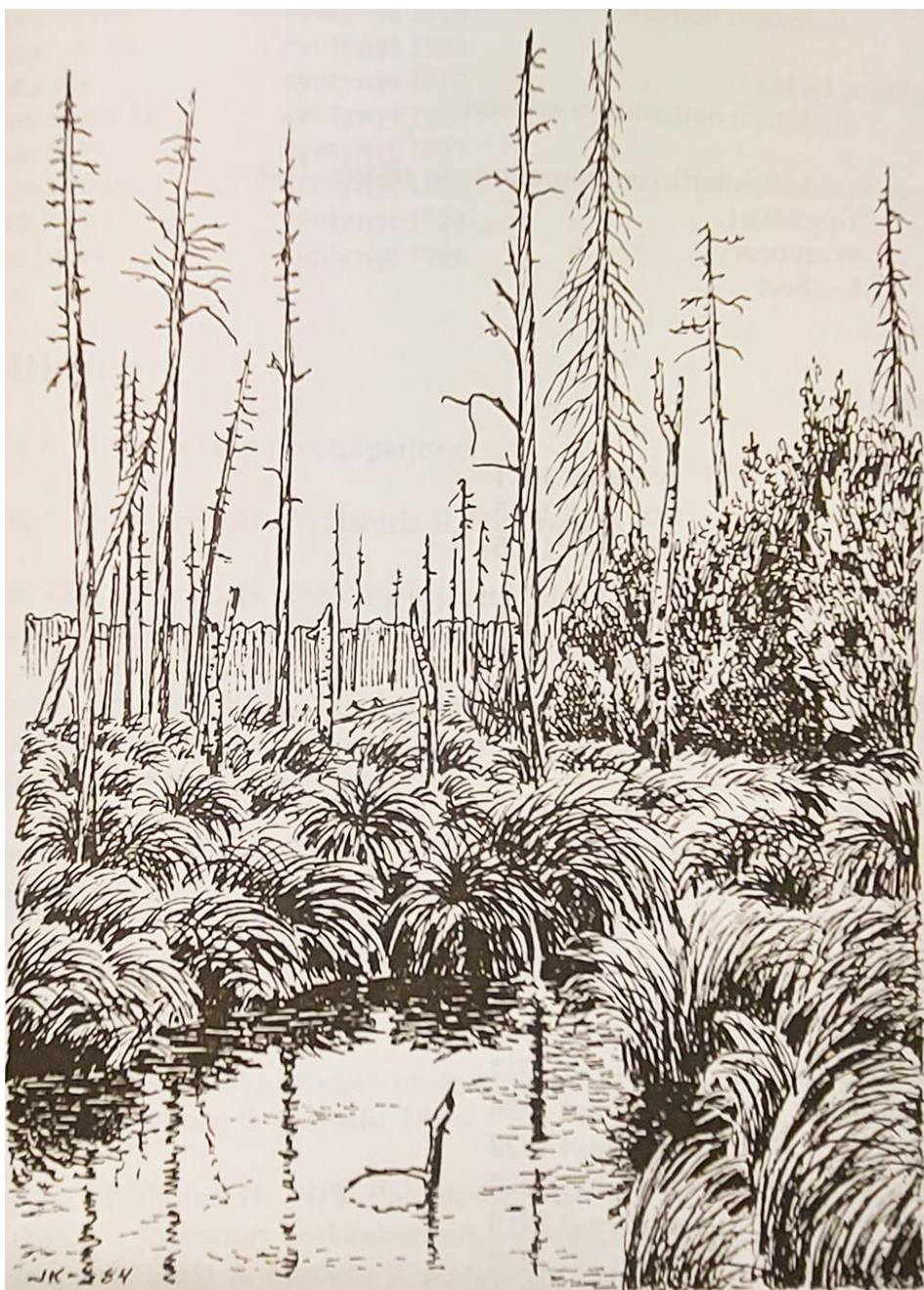
Yksin mä kuljen Karjalan suota
kaikki ei arvosta maisemaa tuota
Mulle se merkitsee erämaan rauhaa
täällä on hiljaista, tuuli vain pauhaa

Myrsky jo nousee, vihuri viiltää
kohtapa lampare jäisenä kiiltää
Harmajat pilvet verkalleen mataa
luvaten lunta, sitä alkaakin sataa

Pumpuliin peittyä jo syksyinen suo
vielä on tummana purojen vuo
Hiljenee talveksi autio maa
peittonsa alla se levätä saa

Uinukoon untaan, kevääseen saakka
silloinhan kirpoaa luminen taakka
Silloin paljastuu värikäs taulu
Ilmoille kajahtaa erämaan laulu!

Tekijä

Piirros: Jari Kostet

Lähteet

Arkistolähteet

Pielisen museo

Kuva-arkisto

Pohjois-Karjalan Maakunta-arkisto, Joensuu

Koitereen hoitoalueen arkisto

Metsähallitus, Lieksa

Koitereen hoitoalueen arkistot

Museovirasto

Kuva-arkisto

Pielisjärven evankelis-luterilaisen seurakunnan arkisto, Lieksa

rippikirjat

syntyneet

kuolleet

Haastattelut

Airaksinen Sakari syntynyt 1921

Honkanen Aili syntynyt 1913

Hottinen Onni syntynyt 1905

Härkönen Kerttu syntynyt 1917

Kallionpää Mikko syntynyt 1915

Kilpeläinen Jalmari syntynyt 1910

Kilpeläinen Yrjö syntynyt 1904

Kuusimäki Kalle syntynyt 1906

Kärkkäinen Helmi syntynyt 1910

Kärkkäinen Martta syntynyt 1910

Kärkkäinen Martti syntynyt 1925

Kärkkäinen Oiva syntynyt 1920

Kärkkäinen Pentti syntynyt 1936

Laatikainen Lauri syntynyt 1916

Nissinen Tyyne	syntynyt 1915
Oinonen Raimo	syntynyt 1941
Parviainen Jalmary	syntynyt 1923
Pehkonen Niilo	syntynyt 1926
Pehkonen Paavo	syntynyt 1928
Pyykkö Elsa	syntynyt 1922
Sarkkinen Eino	syntynyt 1918
Silventoinen Kaino	syntynyt 1929
Siponen Olavi	syntynyt 1935
Rusanen Eino	syntynyt 1902
Rusanen Mikko	syntynyt 1910
Ryynänen Antti	syntynyt 1903
Sorsa Kerttu	syntynyt 1917
Turunen Kaino O	syntynyt 1926
Turunen Sulo	syntynyt 1931
Turunen Veikko	syntynyt 1922
Turunen Viljo	syntynyt 1924
Wilman Lauri	syntynyt 1926

Kirjallisuus

Hirvonen S. 1939: Pielisjärven historia II, Helsinki.

Kiiskinen O. - Sallinen H. 1991: Pielisjärven historia IV 1865-1920. – Lieksan kaupunki, Pielisjärven ja Viekijärven seurakuntayhtymä, Pieksämäki. 381 s.

Kilpeläinen, A. S. - Hintikka, A. L. - Saloheimo, V. A. 1954: Pielisjärven historia I. – Pielisjärven seurakunta, Pielisjärven kunta, Lieksan kauppala, Pielisjärven manttaalikunta, Kuopio. 419 s.

Koponen, O. (toim) 1983: Pielisen Karjalan talonpoikaisrakennuksista. – Pielisen museon kertomaa III. Pielisen museon julkaisuja, Joensuu. 314 s.

Koponen O. 1969: Pielisjärven alueesta lähinnä 1800-luvulta. – Pielisen Museon kertomaa I. Joensuu. 246 s.

- Koponen O. 1976: Maatalousosasto maatalouskoneiden kehitys 1870–1930. – Pielisen Museon kertomaa II. Joensuu. 192 s.
- Könönen A. - Kirkinen H. 1975: Pohjois-Karjalan historia I. Keskiajasta Stolbovan rauhaan. – Joensuun korkeakoulun julkaisu. Publications of the University of Joensuu. Sarja A numero 5, Karjalaisen kulttuurin edistämissäatiö, Joensuu. 183 s.
- Saloheimo V. (1976): Pohjois-Karjalan historia II. 1617–1721. – Joensuun korkeakoulun julkaisu. Publications of the University of Joensuu. Sarja A numero 6. Karjalaisen kulttuurin edistämissäatiö, Joensuu. 471 s.
- Saloheimo V. (1986): Pohjois-Karjalan historia III. 1722–1809. – Joensuun korkeakoulun julkaisu. Publications of the University of Joensuu. Sarja A numero 18, Karjalaisen kulttuurin edistämissäatiö, Joensuu. 636 s.
- Laitakari, E. 1960: Metsähallinnon satavuotistaival 1859–1959. – Silva Fennica 107, Tampere. 440 s.
- Oinonen-Eden E. (1991): Pielisjärven ja Juuan historia 1811–1864, Pielisjärven historia III. Lieksan kaupunki, Juuan kunta, Pielisjärven ja Viekipjärven seurakuntayhtymä, Pieksämäki. 399 s.
- Pääkkönen, A. 1984: Lieksan tukkilaisperinne.
- Seiskari P. 1984: Meidän tapamme elää. Oulu.
- Sorsa K 1984: Kynänjalkiä, kokoomateos. Lohja.
- Vilkuna K. 1977: Isien Työ. Veden ja maan viljaa arkityön kauneutta. Helsinki. 359 s.

Painetut lähteet

- Karvonen I.: Vanhaa savottaa ja valtionmetsien historiaa Pielisjärvellä. Lieksan Lehti; 1972–73
- Pohjois-Karjala 27.5.-82
- Karjalainen 28.5.-82, 3.6.-82, 13.4.-80, N:o 19–88
- Helsingin Sanomat 20.11.-83, 5.12.-83
- Karjalan Maa 18.10.-86
- Muistojen Karjala N:o 1.-66
- Suomen Kuvalehti N:o 5.-82

Hakemisto

A

Aalto, Antti; 35
Aaltola; 44
Aaltolan talo; 35, 102
Ahlgvist, August; 107
Ahola, Tuomas; 83
Ahven, Antti; 98
Airaksinen, Sakari; 22
Aittoniemi; 61
Aittopuro; 27
Alanne; 30
Alanteen niitty; 30
Alanteen tammi; 83, 85, 107
Alanteenlampien kämppä; 74
Alapiha; 44
Alapihan Ukko, ks Heikki
Silvennoinen; 9, 59, 106, 107
Algarve; 111
Amerikka; 80, 90
Arkkusalmi; 27, 85
Asikainen, Jaakko; 24
Autiovaara; 11, 26, 33, 102, 103

B

Bockström, A.J.; 87

Brahea; 24

C

Collan, T.G.; 66

Convention of Wetlands; 111

Custaf Cedenberg & Co; 66

D

Desanttikangas; 103

Dyberg, Knut; 16, 18, 19, 20, 33, 45,
66

E

Egerton Hubbard & Co; 21, 66

Egyptinkorpi; 30

Enckell, E.K.; 21, 99

Englanti; 66

Eno; 33, 54, 99

Ertonniemi; 106

Eurooppa; 111

H

Haapajoki; 23, 37, 38, 58, 109

Haavisto, Yrjö; 22, 58, 60, 61, 76, 89,
90, 100, 104

Hackman & Co; 66

Halla Oy; 32

Hangasjärvi; 82
Hangasvaara; 59
Hanhilampi; 87, 93
Hankkio, metsäteknikko; 62
Hassinen, Antti; 35, 100
Hattuvaaran kylä; 24
Hautalampi; 53
Havo, T.; 33
Heinonkoski, Aatos; 37
Heinäniemen talo; 37
Heinäniemi; 31, 37, 40, 45, 55, 58, 74, 97, 100, 106
Hemmi, Tapio; 24
Heponiemi; 27
Hietajärven kämppä; 76, 103
Hietajärvi; 12, 58, 62, 65, 67, 71, 85, 111
Hietavaara; 11, 104, 109
Hietavaaran puistometsä; 109
Hiidenjoki; 37, 40, 66, 82, 87
Hiidenvaara; 33
Hiiskoski; 58
Honkanen, Juhani; 38
Hottiniemi; 60, 61, 85
Hulkkonen; 31
Hulkkosen-Nälämäjoen savotta; 70
Hulkkosensaari; 71, 85, 102
Huuhkajansuo; 30
Huuhkajansuon niitty; 45
Huurinainen, Ivan; 31
Huurinainen, Leonska; 31
Huutoniemi; 54, 61, 85
Hyytiäinen, Viljo; 37
Härkönen, Aarne; 40
Härkönen, Antti; 38, 96, 99, 100
Härkönen, Eino; 37
Härkönen, Kali; 39, 40, 97, 100, 101
Härkönen, Matti; 45
Härkönen, Paavo; 101
Härkönen, Tiina; 9, 38, 39, 40, 100
I
Ilomantsi; 9, 14, 24, 38, 102, 105
Ilomantsin hoitoalue; 25
Ilomantsin pitäjä; 53
Ilomantsin pogosta; 14
Itämeri; 66
Itä-Suomen puistoalue; 22
J
Jaakonvaara; 96

Jaakonvaaran kylä; 26
Jauhosen mökki; 99
Joensuu; 18, 19, 83, 99
Joensuun yliopisto; 60, 111
Jokijärvi; 83
Jokipolven niitty; 45
Jongunjoen hoitoalue; 19, 22
Jorkan palo; 94
K
Kainulainen, Paavo; 21
Kainuu; 90
Kalliolampi; 87
Kanada; 111
Karhu, Otto; 83
Karjala; 14, 38, 107
Karjalaisen Kulttuurin Edistämisseätiö; 105
Karpitsan Antti ks myös Hassinen, Antti; 9
Karpitsan lampi; 100
Karvinen, Paavo; 74
Karvonen, Ilmari; 81
Kaspianmeri; 111
Kaunisniemen kangas; 87
Kaunisniemen luontopolku; 70
Kaunisniemen metsänvartijatila, ks myös Suomun metsänvartijatila; 15, 25, 29
Kaunisniemi; 23, 24, 26, 33, 34, 60, 62, 85, 86, 99, 104, 105
Kelovaara; 31, 58, 85, 86, 95, 102
Kelovaaran metsänvartijatila; 15, 25, 35
Kelvä; 54
Keuruu; 90
Kevo; 111
Kevätniemen saha; 67
Kirves, Tauno; 28
Kivilahden kylä; 35, 99
Kivilahden suojeluskunta; 40
Kivilahti; 94, 102
Kivinen, Toivo; 32
Kivinen, Yrjö; 30
Kohtijoki; 30
Koitajoki; 53
Koitere; 9, 13, 14, 15, 21, 23, 31, 32, 34, 37, 38, 40, 52, 53, 54, 55, 58, 59, 60, 61, 68, 70, 83, 85, 87, 89, 94, 99, 100, 103, 104, 106, 107, 108, 109
Koitereen hoitoalue; 22
Koiterejoki; 83
Koiteroisenvaara; 101

Koivisto, Ilkka; 92
Koivusaari, Terho; 31, 98
Kojosen Ukko; 98
Kolehmainen, Eero; 28
Kontiovaara; 82, 98, 103, 107
Kontiovaaran kansakoulu; 28
Kontiovaaran kylä; 23, 24, 45, 46, 56, 59, 76, 85, 102
Kronstad; 88
Kuikkaniemen kalasauna; 59, 60
Kuikkaniemi; 23, 27, 59, 60
Kuivalainen, Heikki; 99
Kuivalainen, Olli; 99
Kuivalatar, Mateli; 107
Kuokkastenkosken saha; 32, 66
Kuolan niemimaa; 13
Kuopio; 18, 66
Kuopion Itäinentarkastuspiiri; 45
Kuopion lääninvankila; 44, 101
Kuorajoki; 103
Kuorajärvi; 103
Kuoralahden kangas; 13
Kuoralahden kangas; 13
Kuoralahden kangas; 13
Kurikan silta; 94
Kurikan Ukko, ks myös Paavo Sivonen; 32, 60
Kurikansillan kämpät; 76
Kurikkavaara; 25, 32, 37, 38, 60, 85, 94, 97, 99
Kurikkavaara, Kaisa; 99
Kurikkavaaran metsänvartijatila; 20, 32
Kurikkavaaran vartiopiiri; 32
Kurkilahti; 95
Kustaa Vaasa; 15
Kuusimäki, Kalle; 30
Kylälahden asema; 104
Kylänlahden asema; 104
Kärkkäinen, Elsa; 77
Kärkkäinen, Juho; 30
Kärkkäinen, Lauri; 20, 30, 34, 44
Kärkkäinen, Martti; 31
Köpön Keisari; 101
L
Laatikainen, Lauri; 60
Laatokka; 13
Lagus, suunnittelija; 80
Lahnalammen kangas; 66
Lahnalammen puro; 87

Lahnalampi; 85
Lahnasuo; 9, 11, 31, 44, 102, 111
Lahnasuon polku; 76
Lahtikämpä; 27, 62, 76
Laitaatsilta-hinaaja; 83
Lakiahon tila; 35, 87
Lakio, Tapani; 61
Lammasaari; 107
Lapinsaari; 13, 23, 24
Lapiovaara; 94
Lapiovaaran kylä; 21, 37
Lappalainen, Staffan; 66
Larinlahden kylä; 23, 38, 40
Laukkanen, Paavo; 38
Lehtosaari; 103, 109
Lieksa; 9, 19, 24, 35, 54, 83, 98, 104
Lieksan hoitoalue; 22
Lieksan kirjasto; 19
Lieksan postikonttori; 18
Likolampi; 90
Lindberg, aluemetsänhoitaja; 32
Lohikoski; 90
Lois-Heikki, ks Heikki Tykkyläinen; 9, 106
Lois-Paavo, ks myös Paavo Ryytänen; 98
Loppi; 104
Lotina-Orvokki; 77
Lukkarinen, Väinö; 85
Lutin satama; 83
Lutin Tasavalta; 9, 37, 57
Lutin Tiina, ks myös Härkönen, Tiina; 106
Lutinjoki; 13, 37, 88, 101
Lutintie; 85, 87
Lutti; 21, 38, 39, 40, 45, 58, 60, 94, 98, 99, 100, 101, 106
Luttinen, Matti; 38
Luukangas; 27
Luuviulu; 77
Lyytikäinen, Pertti; 30, 98
M
Majakka-Heikki, ks Heikki Tykkyläinen; 106
Majaniemen telttailualue; 53, 55
Majaniemi; 54
Maksimansaari; 56, 71, 87
Maljovaara; 102
Mattila, Heikki; 22
Mekrijärvi; 107

Mielonen, Antti; 30
Mikkeli; 21
Mikonniemi; 27
Muinais-Koitere; 13
Mustonen, A.J.; 66
Mustonen, Antti Juhana; 32
Mustonen, Olli; 31, 32
Mustonen, Otto; 32
Myllypuro; 26
Myyry, Eino; 35
Mäkikankaan hiilimiilu; 68
Mämmisenlampi; 103
Möhkön Manta asuntoproomu; 83
Möhkön ruukki; 52, 53
N
Naarva; 85
Neovius, Otto; 19, 20, 21, 34, 44, 95, 96
Neovius, Otto; 19
Nissisen, Niilo; 82
Norja; 90
Nurmes; 30
Nälämänjoen kämppä; 74, 77
Nälämänjoen niittysauna; 46, 50, 87
Nälämänjoki; 13, 46, 60, 64, 65, 66, 82, 90
Nälämänjärvi; 12, 44, 46, 58, 59, 70, 87, 102
Nälämänpuro; 9, 12, 44, 46
Nälämönsaari; 58, 61
Näätävaara; 100
O
Ohtonen, Eero; 23
Ohtonen, Heikki; 59
Oinasvaara; 102
Oinonen, Einari; 29, 83, 104
Oinonen, Einari; 61
Oinonen, Paavo; 35
Olkkonen; 70, 87, 103
Olkkosensaaren retkeilypolku; 78
Olkkosensaari; 66, 67
Osara, N.A.; 93
Ovaskainen, Juhana; 96
Ovaskainen, Tuomas; 21, 95, 96
P
Pajuvaara; 102
Palkinvaara; 96
Palo-Suihko; 85, 94
Pamilo Oy; 37, 61

Pamilo-hinaaja; 83

Pamilon koski; 108

Pankakosken tehdas; 19

Parppeinvaara; 105

Patvinsuo; 9, 13, 14, 15, 21, 23, 24, 30, 31, 33, 35, 37, 41, 44, 49, 50, 51, 54, 56, 57, 58, 66, 80, 81, 82, 89, 90, 91, 92, 93, 103, 104, 113

Patvinsuon; 106

Patvinsuon aarnialue; 109

Patvinsuon kansallispuisto; 9, 11, 12, 22, 37, 62, 105, 107, 109, 112, 113

Patvinsuon niitty; 45

Patvinsuon vartiopiiri; 31

Pehkonen, Niilo; 54

Pehkonen, Paavo; 54, 55

Peräkämpä; 76

Pielinen; 56, 67

Pielisen ulkomuseo; 35

Pielisjärven kunnallislautakunta; 19

Pielisjärven pitäjä; 34

Pielisjärven Säästöpankki; 19

Pielisjärvi; 14, 15, 34, 45, 54, 64, 88, 102

Pieni Kangaslampi; 98

Pieni Surkanvaara; 46

Pieni-Kelovaaran kruununtorppa; 35

Pieni-Ritojärvi; 103

Pieni-Suihko; 67

Pietari; 88

Piilon talo; 38

Piilon Ukko, ks myös Olli Mustonen; 32

Piiloniemen metsänvartijatila; 31

Piilonniemen metsänvartijatila; 25, 103

Pirkanpuro; 87

Pohjois-Karjala; 13, 37, 90, 111, 112

Pokkaniemi; 82

Pori; 90

Potinkara, Oiva; 30

Project Mar; 111

Project Telma; 111

Puhakka, Henrik; 24

Puhakka, Juhana; 19, 20, 32

Puhakka, Juho; 32, 33

Puhoksen saha; 66

Puittisenlampi; 98

Pyykkö, Anders; 35

Pyykkö, Antti; 21

Pyykkö, Elsa; 58

Pyykkö, Heikki; 34, 35

Pyöreäsaari; 21

Pönttö-Eemeli; 75

Pöyhönen, Väinö; 60

R

Raappana, Erkki; 105

Raappanan maja; 60, 104, 105

Rahkeenniemi; 54

Rajakenraalin maja, ks myös
Raappanan maja; 98, 104

Rasiaho; 85

Rasihon kruununtorppa; 35

Rastas, Pekko; 40

Rauma-Repola; 60

Rautaportti; 35

Rauvunlampi; 35

Rauvunvaara; 26, 33, 34, 35, 44, 46,
50, 58, 59, 76, 85, 86, 87, 90, 109

Rauvunvaaran kruununtorppa; 30

Rauvunvaaran metsänvartija; 30

Rauvunvaaran metsänvartijatila; 15,
25

Rauvunvaaran säästömetsä; 109

Repoaho; 71, 86, 87

Repoahon kämppä; 70, 76

Repoahon savotta; 71

Riihivaara; 103

Rissanen, Kalle; 68, 70

Ritosaari; 100

Ritovaaran metsänvartijatila; 25, 86

Romppanen, Iida eli Iso-Iita; 70

Rukajärvi; 104, 105

Rukavesi; 67

Ruostepuro; 45

Ruostepuron kangas; 66

Ruotsi; 15, 64

Ruottinniemi; 99

Ruovesi; 90

Ruunaanjärvi; 21

Ruunajärven hoitoalue; 19

Ruunavaaran hoitoalue; 19

Ryynänen, Olli; 96

Ryynänen, Paavo; 98

Rännänsaari; 104, 109

S

Saimaan Lauttausyhdistys; 58

Saksa; 50, 80

Salpausselkä; 13

Sarkkinen, Paavo; 100

Sarvivaara; 27, 44, 64, 94, 103, 106
Sarvivaara, Aatu; 9, 106
Sarvivaara, Tiina; 106
Sarvivaaran hiilimiilu; 68
Sarvivaaran kruununtorppa; 36
Sarvivaaran tila; 36
Saunasaaren kämppä; 74
Savo; 14
Sihvonlampi; 91, 104
Sihvonlampien hiilimiilu; 68
Sihvonpuro; 59
Siikalampi; 28, 30, 83
Sikovaara; 34
Siltakämppä; 97, 98
Silvennoinen, Aili; 59
Silvennoinen, Heikki; 59
Silventoinen, Heikki; 44, 98, 106, 107
Silventoinen, Henrik; 35
Silventoinen, Kaino; 98
Silventoinen, Simson; 35, 44, 99, 106
Simelius, Oscar; 96
Simpson; 98
Simpsonin tila; 35
Siponen, Anna-Brida; 25
Siponen, Matti; 64
Siponen, Olli; 21, 25, 26, 64, 98
Siponsaari; 27
Sirelius, Oskar; 96
Sirkkavaara; 26
Sissonen, Simana; 107
Sivonen, Paavo; 33
Sivonen, Paavo; 32
Sivonen, Paavo; 37
Sonkajan kylä; 38
Sorjonen, Aarne; 61
Sormivaara; 103
Sormula, Aarne; 40, 98
Sormula, Leena; 40
Stalin, Josef; 89
Suihkojoki; 45
Suihkon kangas; 94
Suihkon kämppä; 74
Suihkon savotta; 70
Suihkonsaari; 97, 106
Sumppihuuhkaja; 77
Sumukan kangas; 66
Sumukan kämppä; 76
Sumukka; 30, 67, 85, 95

Sumukkajoen niitty; 45
 Sumukkalampi; 97
 Suomenlahti; 88
 Suometar; 107
 Suomi; 112
 Suomi; 9, 24, 27, 29, 30, 43, 45, 46,
 50, 59, 60, 61, 64, 68, 69, 70, 85, 87,
 91, 95, 97, 99, 103, 104, 105, 107
 Suomen metsänvartijatila; 15, 20, 25,
 26, 30, 64, 68, 85, 86, 110, 111
 Suomen pääopastuspaikka; 110
 Suomen telttailualue; 87
 Suomen tie; 85
 Suomenjoen kämppä; 74
 Suomenjoen uittoreitti; 82
 Suomenjoen uittoväylä; 83
 Suomenjoki; 20, 21, 23, 25, 37, 58,
 64, 76, 83, 87, 90, 91, 94, 97, 98, 99,
 109
 Suomenjärven Metsästysyhdistys;
 104
 Suomenjärvi; 9, 11, 12, 13, 23, 24, 25,
 27, 30, 31, 45, 51, 54, 58, 59, 60, 62,
 65, 66, 67, 68, 70, 71, 82, 83, 88, 89,
 95, 98, 104, 105, 106, 107, 109, 111,
 113
 Suomen-Patvinsuon aarnialue; 109
 Suomuntie; 87
 Suomus, Heikki; 92
 Suomu-Seura; 60, 105
 Suomusjärven hoitoalue; 15, 16, 18,
 19, 22, 25, 33, 45, 49, 78
 Surkanlampi; 87
 Surkanpuro; 87, 88, 89, 90, 92
 Surkanpuron hiilimiilu; 68
 Surkanpuron kämppä; 74
 Surkansuo; 44, 70, 85, 111
 Surkansuon hiilimiilu; 68
 Surkanvaara; 66, 76, 87
 Syrjälammen puro; 59
 Syrjälampi; 87
 Syväysjoki; 13, 53
 Sääminki; 90
 Säästö-Maksima; 11, 109
 Säästö-Maksimansaari; 35
 T
 T. & J. Salvesen; 66
 Taivas-Simo; 101
 Tapio, Hemmi; 23, 26
 Tapio, Jaakko; 24
 Tapionsaari; 24, 64
 Tapionsaari; 27
 Teretinniemi; 68
 Teretinsärkkä; 26

Teretinsärkän lintutorni; 110

Teretti; 46, 68

Tiensuun asema; 103

Tiilikainen, Pekka; 37

Timgren, Oscar; 19, 20, 21, 34

Tulliinjoki; 27, 83, 85

Tunttunen, Paavo; 103

Turkkivaara; 44

Turunen, Armas; 64, 98

Turunen, Eino; 97

Turunen, Hanna; 88

Turunen, Hilikka; 98

Turunen, Matti; 26, 29, 54, 64, 98, 99

Turunen, Mikko; 20

Turunen, Olavi; 29

Turunen, Olli; 26, 27, 28, 29, 30, 64, 83, 85, 98

Turunen, Veikko; 28

Turunen, Viljo; 30, 54, 92

Tuulihattu; 60

Tykkyläinen, Heikki; 106

Tyrinniemi; 60

Tyrinsaari; 27, 64

Tyräsaari; 27

U

Uimaharjun asema; 70

Ukonjoki; 88, 89, 103

Ukraina; 88, 89

UNESCO; 112

Ural; 83

Utran saha; 32, 66

V,W

Valkama, Antti; 90, 98

Valkean meri; 13

Varisvaara, Ville; 69

Vauramo, Anu; 9

Venejärven kämppä; 70, 103

Venäjä; 46, 50, 87

Venäjän tie; 85

Vienanmeri; 13

Viitasaari; 21, 40

Virtaniemi; 85

Virtasalmi; 83, 98

Vuonilahden tiilitehdas; 54

Välikämpä; 76

Vänskä, Vilho V.; 22

W. Gutzeit & Co; 21, 66

Wahl & Co; 67, 97

Waljus, Juho; 36

Waljus, Olli; 36

Wallius, Henrik; 35, 64

Wallius, Juhana; 99

Wärtsilä; 52

Wärtsilän rautatehdas; 53

Y

Yleisradio; 37

Yrjönsaari; 27

Å

Åkesson, Åke; 22, 36, 50

Vanhoja mittoja ja painoja

PINTAMITTOJA

Tynnyrialana = 32 kapanalaa = 4 936,4 neliötä

Kapanala = 154,3 neliötä

PITUUSMITTOJA

Peninkulma = 10 virstaa = 10 668 metriä

TILAVUUSMITTOJA

Syli = 4 kuutiota

Kuutiojalka = 28,32 kuutiodesimetriä

= 2,832 kuutiota

VETOMITTOJA

Kappa = 1 3/4 kannua (nestettä) tai 1/32 tynnyriä (kuivaa)

= 4,58 litraa (vanhassa järjestelmässä)

= 5,00 litraa (metrijärjestelmässä)

Kannu = 2,617 litraa

Nelikko = 1/4 tynnyriä = 41 litraa (kuivaa ainetta)

= 31 litraa (nestettä)

Tynnyri = 30 kappa (kuivaa ainetta) = 1 649 hehtolitraa

= 48 kannua (nestettä) = 1 256 hehtolitraa

PAINOMITTOJA

Kippunta = 20 leiviskää

Leiviskä = 20 naulaa

= 8,5 kiloa (vanhassa järjestelmässä)

= 10 kiloa (metrijärjestelmässä)

Naula = 32 luotia = vajaat 1/2 kiloa

Luoti = 13,3 grammaa

Lähde: Nykysuomen sanakirja.